ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

10

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний і науково-літературний місячник

Видає Українська Видавнича Спілка

LIBERATION PATH

Ukrainian Political, Social, Scientific & Literary Magazine

Published monthly by Ukrainian Publishers Ltd.

A REFEREED

No. 10 (403), October, 1981, Vol. XXXIV

Редагує Колегія

Відповідальний Редактор — *Ілля Дмитрів*

Заступник Відповідального Редактора — *М. В. Поврозник*

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький, проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава, проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ« НА 1981-ий РІК

Країна	*Річна передплата*	*Піврічна передплата*	*Чвертьрічна передплата*	*Окреме число*
Австралія	*30 дол.*	*15 дол.*	*8 дол.*	*3 дол.*
Австрія	*500 шіл.*	*260 шіл.*	*150 шіл.*	*55 шіл.*
Аргентіна	*90.000 пез.*	*45.000 пез.*	*23.000 пез.*	*8.000 пез.*
Бельгія	*1,200 бфр.*	*650 бфр.*	*400 бфр.*	*150 бфр.*
В. Британія	*15 ф.*	*8 ф.*	*4.50 ф.*	*1.50 ф.*
Канада	*40 дол.*	*22 дол.*	*12 дол.*	*4 дол.*
США	*35 дол.*	*20 дол.*	*12 дол.*	*3.50 дол.*
Німеччина	*70 н.м.*	*40 н.м.*	*25 н.м.*	*8 н.м.*
Франція	*150 фр.*	*80 фр.*	*50 фр.*	*20 фр.*
Швеція	*150 кор.*	*80 кор.*	*50 кор.*	*20 кор.*

В інших країнах — рівновартість американських долярів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації »Визвольного Шляху« в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Обкладинка роботи проф. *Р. Лісовського*

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (403) **ЖОВТЕНЬ, 1981** **Річник XXXIV**

Зміст Х-ої книжки

Проблеми національного визволення

Ю. Заблоцький: ТРИВАЛЕ МІСЦЕ С. ВАНДЕРИ В ІСТОРІЇ НАРОДУ 1155
Степан Бандера: ПРОТИСТАВЛЕННЯ МІЖ НАЦІОНАЛІСТИЧНИМИ І КОМУНІСТИЧНИМИ ЗАСАДАМИ І ПИТАННЯ КАДРІВ РЕВОЛЮЦІЇ 1161
Михайло Павлюк: ТЕРОР КОМУНІСТИЧНОЇ МОСКВИ (Історичний огляд) 1169

Б Роковини УПА

Марко Боєслав (поезії): ГИМН НАРОДОВІ-ГЕРОЄВІ — 1180; МОЛИТВА ПОВСТАНЦЯ — 1181.
Петро Гетьманець (вірш): О, ЗНАЮ САМ... 1182

Б обороні прав Української Церкви

— ЗВІТ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА 1183

У тисячоліття хрищення Руси-України

— СПІЛЬНЕ ВІДЗНАЧЕННЯ 1000-ЛІТТЯ ХРИЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ 1187

Некрологи

— Сл. п. мґр УЛЯНА ЦЕЛЕВИЧ-СТЕЦЮК — 1188; Сл. п. д-р Богдан З. ГУК-СКАЛА — 1189.

Матеріяли й документи з поневоленої України

— СКАРГА МАТЕРІ МИКОЛИ МАТУСЕВИЧА — 1191; РЕПРЕСІЇ СУПРОТИ СІЧКІВ ПРОДОВЖУЮТЬСЯ В ТАБОРАХ — 1192; САПЕЛЯКОВІ »ПРОПОНУЮТЬ« ПОКАЯТИСЯ — 1194.

Поезії з нескореної України

Євген Сверстюк: ВОНИ ШЛИ УДВОХ — 1196; РЕКВІЄМ — 1196; *Олекса Різників:* ВЕСЕЛИМО — 1197.

До 2000-ліття Києва

Леонід Полтава: ВАСИЛЬКО, КНЯЗЬ ТЕРЕВОВЕЛЬСЬКИЙ (Історична поема). (Закінчення, 2) 1198
Олена Теліга (поезія): ЗАСУДЖЕНИМ 1206

Наука і досліди

о. д-р І. Музичка: ШЕВЧЕНКО І ПРОРОК ОСІЯ (Начерк; Закінчення, 2) 1207
Володимир Жила: УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ЛІРИКИ ГЕТЕ (Закінч., 2) 1215
Блянка Єржабкова: ВПЛИВ ЯНА АМОСА КОМЕНСЬКОГО НА УКРАЇНСЬКУ ПЕДАГОГІКУ (Закінчення, 2) 1227

*

О. Воропай: ЖИВЕМО В АНГЛІЇ (Уривки зі щоденника за 1972 р.; прод. 8) 1231

На актуальні теми

В. Кульчицький-Гут: »ГОРВАТОГО І МОГИЛА НЕ НАПРАВИТЬ« 1247
Святослав Караванський: ВЕЗПЕРЕРВНЕ ІНТЕРВ'Ю 1253

Огляди, рецензії

Анатолій Бедрій: ПАСКВІЛЬ НА УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНУ РЕВОЛЮЦІЮ 1259
Іван Левадний: ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТУРГ І ТЕАТРАЛЬНИЙ ДІЯЧ (У 140-ліття народж. і 70-ліття смерти М. Кропивницького) 1271
Д-р Б. Кузь: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ДОПОВІДЬ Д-РА І. КАЧУРОВСЬКОГО 1277
БІВЛІОГРАФІЯ 1280

ВИДАЄ »УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА«
ЛОНДОН

Кліша-дереворит роботи Ніла Хасевича »Бей-Зота«, серія »Кличі ОУН« для друку пропаґандивних листівок.

Йосип ДУДКА

НАРОДУ СИН . . .

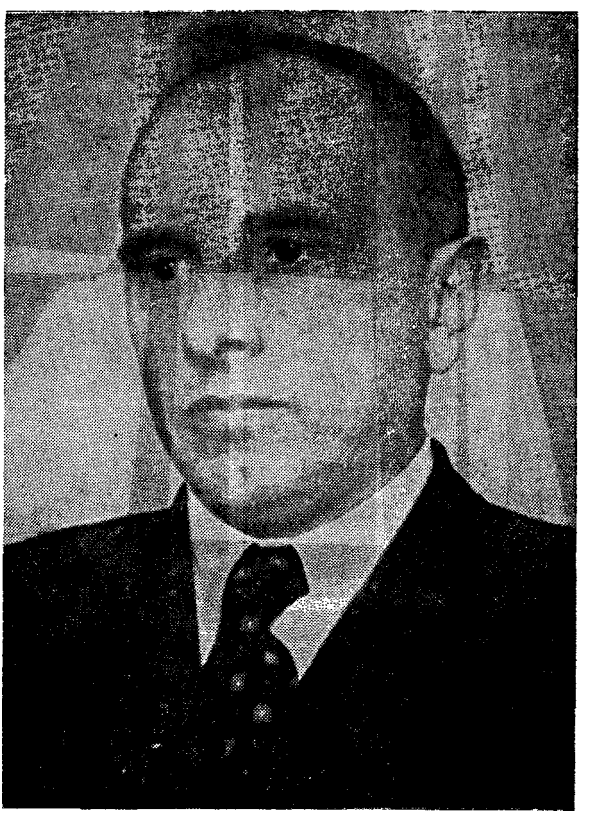
Народу син — я буду з ним,
Йому служу, йому корюся,
Повік живу чуттям одним,
Одним богам із ним молюся,

Бо лиш одна Вкраїна — мати,
Де хвилі неба голубі,
Для неї жити і страждати,
За неї вмерти в боротьбі!

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ

Юліян ЗАБЛОЦЬКИЙ

ТРИВАЛЕ МІСЦЕ СТЕПАНА БАНДЕРИ В ІСТОРІЇ НАРОДУ

Від дня смерти сл. п. Степана Бандери ділить нас повних 22 роки, отже це дає доволі часу, щоб вже з перспективи і по змозі безпристрасно оцінити історичну ролю ОУН, революційно-визвольної організації українського народу і її Провідника С. Бандеру продовж майже 30-ти років.

Наше XX століття стало переломовим в житті українського народу, який зі сторічного небуття до Першої світової війни вийшов на політичну арену як історична нація 22 січня 1918 р., під час революції 17-20-их років, в дальшій боротьбі за відновлення втраченої державности закріпив себе повноцінною нацією, яка нині, вже всіма своїми верствами, змагається за свобідний і всесторонній розвиток у вільних умовах власної суверенности. *Наше сторіччя — це боротьба нації за здобуття української держави, в якій народ зможе вільно і всесторонньо виявити свої спроможності.*

На процес ставання українського народу з історичного небуття

до свідомої свого післанництва нації мали вплив різні чинники, але *найважливішу ролю в цьому виконали великі індивідуальності — політичні провідники, які своїми ідеями і своєю діяльністю спрямовували народ на шлях історичного ставання.* Такими індивідуальностями в нашому столітті були: *Симон Петлюра, Євген Коновалець і Степан Бандера.*

В революційному хаосі 17-20-их років серед українських провідників не було ясно визначених цілей. Так зв. »здобутки революції« губилися в соціяльних гаслах і в надіях на »російську демократію«, на якусь культурно-мовну автономію, чи врешті на федерацію соціялістичних республік в межах бувшої Росії.

В тому хаосі ідей і протиставних утопічних цілей Симон Петлюра вказав народові шлях до державної самостійности і в зорганізованій ним збройній боротьбі проти червоної і білої Росії ідея української державности освятилася пролитою українською кров'ю. Завдяки тому нація стала на свій історичний шлях. З хаосу революції боротьбу за українську державність Симон Петлюра вивів пізно. Він вже не встиг зорганізувати довкола неї широкі народні маси, а тому мусів шукати чужої помочі, резиґнуючи з соборности всіх українських земель в одній державі. Але у висліді, боротьба закінчилася неуспіхом. Одначе ідея боротьби за українську державність, освячена пролитою кров'ю, залишилася в народі живою. Ім'я Симона Петлюри стало пов'язане з ідеєю Самостійности України, якої боялася Москва, і тому рука московського вбивці досягла його в Парижі.

Зі смертю Симона Петлюри не вмерла ідея боротьби за Самостійність України. Її перейняв полк. Євген Коновалець, співучасник боротьби Симона Петлюри у Визвольних Змаганнях 1917-1920 рр. В нових умовах почвірного поневолення українського народу Євген Коновалець піднімає підпільну боротьбу на всіх українських землях зразу під проводом зорганізованої ним Української Військової Організації, а від 1929 року під проводом Організації Українських Націоналістів. УВО діяла малими групами бойовиків, яких бойові акції проти окупаційної влади нагадували народові, що існують таємні месники за заподіяні окупантом кривди. ОУН ставила перед собою дальші цілі — поширити фронт боротьби за українську державність на цілу українську націю і в тому напрямі ідейно впливати на народ. Визволення України не пов'язувати з надіями на сторонню інтервенцію, але сперти на власні сили народу, який у відповідному часі і в сприятливих обставинах мусить бути духово готовим виступити збройно до боротьби за свою волю. В такому напрямі ОУН розпочала діяти на всіх українських землях в останніх роках перед Другою світовою війною. Московський терористичний уряд, взявши під увагу небезпеку зі сторони зростаючого українського націоналізму

для існування російської імперії, підступним вбивством полк. Євгена Коновальця хотів знищити цей новий український націоналістичний рух.

Хоч полк. Євген Коновалець загинув у 1938 році, але започаткована ним революційна боротьба не припинилася.

На тому новому етапі розгортання націоналістичних ідей серед широких мас з'являється вже на початку 1930-их років постать Степана Бандери, Крайового Провідника ОУН на окупованих Польщею Західньо-Українських Землях.

ОУН була таємною Організацією. Самі члени Організації знали тільки кількох своїх найближчих співробітників, а Крайовий Провід тим більше не міг бути відомим. Одначе з початком 30-их років ті, що були членами Організації ще з УВО, а чи вже в ОУН, відчули велику зміну: сталося щось нового. Організація набрала широкого розмаху, а її дія проявлялася в різних напрямках з метою мобілізувати весь народ довкруги ідей Українського Націоналізму і революційної боротьби за Українську Державність. Ту саму ціль мали різні інші акції, як саботажна, шкільна, протиалькогольна, проти польського осадництва й колонізації українських земель, проти радянофільства і протести проти виголоджування України московсько-большевицькими ґанґстерами.

З розгортанням так широкої революційної діяльности розпочалися масові арешти і великі політичні судові процеси, які спричинялися до розголошування ідей українського націоналізму. Процес Біласа і Данилишина, їхня геройська постава на суді і смерть, сколихнули сумлінням усього народу на Україні і серед українців на еміґрації в різних країнах світу. ОУН, яка ще донедавна була відома тільки декому як самі три букви, стала передовою політичною силою серед українського народу, якої впливам не могли опертися льояльні до Польщі леґальні українські партії. ОУН постійно зростала, охоплюючи найперше студентську молодь, поширювала свої клітини на робітництво, на селянську молодь, ставала всенародньою силою. З Галичини ОУН перекинулася на Волинь, Полісся, Лемківщину, Холмщину і Підляшшя, перебивалася через совєтський кордон на Центральні Українські Землі, охоплювала Буковину і Закарпаття. Польські поліційні органи тратили нерви, а з ними і уряд, який зачав стосувати проти українського народу масовий терор у формі пацифікації, яка не спинила походу українського націоналізму, а навпаки, тільки роздратувала народ і дала причину до протипольської акції на міжнародньому терені.

В акціях проти польського окупанта крайова ОУН мала завжди на увазі це, що головним ворогом України є большевицька Москва, а тому під час штучного голоду в Україні, переводженим Москвою,

організувала протибольшевицькі акції, яких завершенням був атентат Лемика у московському консуляті у Львові. Цей атентат і великий процес Лемика змобілізував довкола ОУН всю українську патріотичну громадськість не тільки на західньоукраїнських землях, але й поза ними, та відбився широким відгомоном в цілому світі, привертаючи увагу світу до долі поневоленого українського народу.

Всі ці акції викликали в світі заінтересування до існуючої в Европі української проблеми, а в українському народі ідея боротьби за власну державність стала власністю найширших мас. В часі революції 17-20-их років тільки патріоти чи одиниці пішли за Симоном Петлюрою, а народ у своїй більшості не розумів цілей революції, проголошуючи переважно »невтралітет«. Тепер вже цілий народ ЗУЗ стояв за самостійність України і визнавав потребу збройної боротьби за неї.

Хто був тим, хто одуховлював і керував цим всенароднім рухом під знаменом ОУН — знав тільки невеликий гурт провідного активу Організації. Його прізвище виявилося щойно після атентату на польського міністра внутрішніх справ Б. Перацького, відповідального за пацифікацію на ЗУЗ. Польській поліції вдалося заарештувати деяких членів Крайової Екзекутиви, а між ними і її провідника Степана Бандеру. На Великому процесі у Варшаві, а потім у Львові, Степан Бандера кинув визов польській державі, вказав на поневолення українського народу і підкреслив законність боротьби української нації за волю. Степан Бандера був засуджений на смерть, але польський уряд не відважився виконати вироку, замінюючи смертний вирок на досмертну в'язницю.

По заарештуванні Степана Бандери активність ОУН на ЗУЗ значно послабла, що відчула ціла Організація, яка все ж таки продовжувала діяти в рамках визначених Степаном Бандерою, маючи підтримку й зрозуміння в широких народніх масах. Націоналістична ідея збройної боротьби за українську державність стала власністю народу.

Хоч Бандера опинився в тюрмі і хоч інші керували Організацією на ЗУЗ, чи лиш очолювали Крайовий Провід, але він в очах членів Організації і широких народніх мас був дальше уважаний Провідником Національної Революції. Він вже тоді ставав символом боротьби народу за українську державу. Не диво, що після вбивства полк. Євгена Коновальця, Крайова ОУН висунула його як кандидата на провідника цілої ОУН і навіть роблено старання про його викрадення з тюрми, але за кордоном були інші заміри і пляни, покликаючи на цей пост полк. А. Мельника.

З кінцем німецько-польської війни Степан Бандера опинився на волі в Кракові. Він негайно кинувся знов у вир організаційної

діяльности, головною метою якої було скріплення ОУН на українських землях, які в цілості опинилися під большевицькою займанщиною. Було ясно, що між гітлерівською Німеччиною і комуністичною Москвою прийде до війни і на таку можливість треба було готовити власні сили. На тому ґрунті виникли непорозуміння між середовищем полк. Андрія Мельника, тісно пов'язаного з німецькими чинниками, і Крайовою ОУН очолюваною С. Бандерою, яка стояла на становищі безкомпромісової боротьби за українську державність. Конфлікт поглиблювався і вкінці на II Великому Зборі ОУН Провідником її обрано Степана Бандеру, який на випадок німецько-большевицької війни готував сили знов розбудованої Організації до відновлення української державности на українських землях. В тій цілі створено в Кракові загальний Український Комітет з представників політичних груп, підготовлювано Похідні Групи, які мали стати допоміжною силою на всіх українських землях у творенні державного апарату Самостійної України та розбудови українського життя. Очолений Степаном Бандерою Провід ОУН скріплював силу Організації на всіх землях Соборної України і готовив військові кадри для майбутньої української армії. З вибухом німецько-большевицької війни проголошено відновлення Української Державности, а головою державного Правління став Ярослав Стецько, один з найближчих співробітників Степана Бандери.

З відступом большевиків всюди на українських землях проголошено відновлення Української Державности, творено адміністраційний апарат, організовано громадське життя. Похідні Групи розійшлися по всій Україні. Вони стали помічними зокрема за Збручем при відбудові українського життя. Дружини Українських Націоналістів під ідейним проводом Романа Шухевича стали зав'язком української армії.

Німецький уряд був заставлений зайняти становище до факту існування Української Державности. Гітлерівські пляни супроти України були готові давно: Україна мала стати німецькою колонією. Німці вимагали від Степана Бандери і Ярослава Стецька відкликати проголошення Української Державности, а коли вони рішуче відмовилися, тоді прийшли арешти і розгром організованої державности. Степан Бандера, Ярослав Стецько і багато націоналістів знов знайшлися за ґратами тим разом вже німецьких тюрем, а згодом в концтаборах.

Степан Бандера знову був ізольований від подій в Україні, але його співробітники, які уникнули арештів, продовжували діяти за напрямними виготовленими під його керівництвом. Протинімецька і протимосковська діяльність ОУН продовжувалася, мобілізувалися маси тепер вже Соборної України. Хоч Степан Бандера перебував ізольований в німецькому концтаборі, він був

уважаний Організацією і народом надалі Провідником революційної боротьби, яка розгорталася під його іменем. Ця боротьба прибирала на силі, з підпільної перейшла на відкриту збройну, яку вела Українська Повстанська Армія під проводом Романа Шухевича, найближчого співробітника Степана Бандери. УПА стала справді народньою армією, спертою виключно на сили народу і тому могла продовжувати боротьбу теж проти большевицької Москви після поновної окупації українських земель аж до половини 50-их років. Ця боротьба ОУН і УПА була надалі ведена під ім'ям Степана Бандери, якого так український народ, як і ворог визнавали вже символом державницьких змагань українського народу, як колись Мазепу, а потім Петлюру.

З упадком Німеччини Степан Бандера вийшов на волю і в нових умовах продовжував керувати Організацією і визвольною боротьбою в Україні.

В повоєнних умовах Західні альянти в союзі з Москвою не хотіли бачити української проблеми, яку визнавали внутрішньою справою совєтської Росії. Слабші елементи в українському націоналістичному русі, намагаючись достосуватися до пануючих на Заході течій, викликали ферменти в ОУН, знецінюючи і відступаючи від націоналістичних ідей, а зокрема від ідеї безкомпромісової боротьби за Українську Державність. Степан Бандера дав відпір цим намаганням і ОУН стала незмінно на давніх позиціях і на них стоїть по нині. Скріплення Організації за кордоном і відродження національного руху під час Хрущовської відлиги в Україні Москва визнала небезпечними для імперії. Скрайньо небезпечною для Москви стала ОУН і її Провідник Степан Бандера. В Москві запало рішення його ліквідації. Дня 15 жовтня 1959 року аґент КҐБ Б. Сташинський доконав ганебного злочину, вбиваючи Степана Бандеру. Пострілом в Степана Бандеру Москва вбила Провідника ОУН, але не вбила Символа визвольної боротьби українського народу за українську державність, яким стало його ім'я не тільки для сучасників, але і для наступних поколінь.

Ідеї Степана Бандери живі в народі. Ворог навіть українську мову уважає бандерівською. Раз народ став до боротьби за власну державність, він її не покине доки Україна не буде вільною. В процесі історичного ставання українського народу до самостійного життя у власній державі наше XX століття стало переломовим, а в ньому ідеї і боротьба Степана Бандери найбільше причинилися до скріплення цього процесу. В тому його тривале місце в історії українського народу і тому ми щороку вшановуємо пам'ять нашого незабутнього Провідника ОУН, твердо прирікаючи продовжувати його боротьбу!

Степан БАНДЕРА

ПРОТИСТАВЛЕННЯ МІЖ НАЦІОНАЛІСТИЧНИМИ І КОМУНІСТИЧНИМИ ЗАСАДАМИ І ПИТАННЯ КАДРІВ РЕВОЛЮЦІЇ

Це, що українська спільнота на поселеннях пережила й переживає під цю пору на відтинку внутрішнього спору між національно-державницьким фронтом і фронтом ідейно-політичної індиферентности, національно-державницького мінімалізму і вислужництва чужим впливам, не є першим у нашій національно-політичній дійсності, і мабуть ще не буде останнім. Дуже подібну обставину нападу цього своєрідного українського опортунізму на національно-державницький фронт, а зокрема на революційну ОУН і її Провідника сл. п. Степана Бандеру, наша громадськість пережила в 1952 і 1953 роках, коли то т. зв. опозиція, покликаючись на »волю Краю«, докладала усіх старань, щоб звести ОУН і весь самостійницько-державницький фронт на націонал-комуністичні, прорадянські або непередрішенські позиції. Тоді, як і сьогодні, противники революційної ОУН і безкомпромісової державницької концепції і політики закидали нашому Визвольному Рухові, його Проводові і всім сторонникам безкомпромісовости й активної політики та боротьби все, що тільки видержував папір, включно до »аґентурного просякнення«, що ці противники роблять під цю пору. Не змінилися в основному також і люди чи фракції по тамтому боці, за виїмком кількох осіб з молодшої ґенерації, які під впливом відомої на Заході лівизни та під дискретним унапрямлюванням антинаціональних елементів і захованих московських вислужників пристали до тієї т. зв. опозиції і в ній зараз проявляються.

Спостерігаючи цю підривну дію в 1952-1953 рр. та здаючи собі справу із наслідків її дії, сл. п. Степан Бандера виступав публічно на різних форумах і в різний інший спосіб діяв проти усього того, що ця »опозиція« вносила в наш український світ. Велика частина публіцистичної протидії сл. п. Степана Бандери є вже оприлюднена. Щоб унаочнити під цю пору найголовніше під ногами опозиції, ми друкуємо в нашому журналі вибрані частини з довшого листа сл. п. Степана Бандери до членів ОУН з лютого 1953 року під нашим заголовком і з нашими підкресленнями найсуттєвіших частин у праці Покійного Провідника, яку він написав коротко після хвилевого уступлення з головства у Проводі ОУН. Віримо, що Шановні Читачі зрозуміють інтенцію.

Редакція »В.Ш.«

*

Світогляд соціялізму-комунізму зводиться до засад матеріялізму й механізму. Він визнає матерію одиноким творивом-субстанцією як у всесвіті, так і в цілому житті, а засади механіки за рушії й реґулятори всіх явищ і процесів буття, розвитку людини й людських збірнот, у всіх ділянках. Якби не ідеалізувати й виправляти комуністичну систему, то її суттю все залишається якась механічна форма, формування нормованого суспільства, зведення лю-

дини до ролі його механічної і функційної частинки, скування волі, розвитку, творчости й духового життя людської одиниці колективізмом, механічними рамками й нормами, позбавленням її матеріяльної основи і суспільно-правної змоги свобідно будувати і розвивати своє життя в усіх напрямках. Комунізм приписує підметну ролю у формуванні, визначуванні й оцінці всіх елементів життя безособовому суспільству, яке має бути построєне за механічним принципом: за нормою пересічного рівня, або ще гірше, за якимсь доктринерським шабльоном.

У практиці суспільно-політичного устрою, комуністичні засади мусять доводити до диктатури й насилля. Таке суспільство, як механічна збірнота, з природи речі, не може бути підметом творчих процесів і прагнень людини. Це належить людській одиниці, а усуспільнення є тільки вислідною підметної ролі одиниць. Переставлення цього відношення, зведення людської одиниці до ролі об'єкту і приписання суспільству такої підметної ролі, якої воно з природи не може сповнити, доводить до того, що функції регулювання цілого життя і розвитку захоплює в свої руки правлячий чинник і виконує їх по своїй вподобі, заслонюючись суспільством. Це є закономірний шлях до тотальної диктатури правлячої групи — чи це буде партія, бюрократія, державна або соціялізованих ділянок життя. Так само насилля притаманне комунізмові. Він противний природному змаганні людини до свободи, до повного розвитку індивідуальности, до укладання свойого життя, своєї творчої праці згідно з індивідуальними прикметами, потребами і бажаннями і людська природа ставить спротив втисканню її в диби колективізму і в шабльони комуністичного »щасливого« життя. Тож і здійснювання комуністичних засад можливе тільки засобами насилля, в грубій, чи більш прихованій, але однаково гнітючій формі.

Комунізм і демократичні методи — це дві несполучні, заперечуючі себе речі. Твердження, що комунізм можна реалізувати такими методами і він обернеться в найбільш гуманну систему, яка ущасливить людей і народи — це така сама брехня, якою послуговуються большевики обіцюючи те саме, і яку проголошують по всьому світі, мовляв у них, в СССР, панує справжня, народна демократія. Шкідливість такої брехні однакова, незалежно від того, чи автори кують її пляново, в свідомості, що брешуть, а чи, не розуміючи суті, самі збаламучені баламутять других.

Комунізм залюбки примазується до терміну нація, національний, націоналізація так само, як до демократизму. Це робить в однаковій мірі большевизм, як і ті комуністи, які вороже наставлені до московського большевизму, чи до сталінського режиму. Але комуністичні засади однаково протиставні природі нації, як і демократії. Не тільки большевицький комунізм, який в імперіялістичному наставленні поневолює щораз більше народів, але

так само ті комуністичні напрямки, які відкидають большевицький імперіялізм, а поле свойого діяння обмежують до однонаціональної держави — своїм засадничим наставленням не скріплюють, тільки руйнують єство і розвиток нації.

Це випливає з повище згаданих основних прикмет комунізму. Найістотніше в нації — це органічність, духова спільнота усіх її частин — поколінь і всіх її членів — людських одиниць. Матеріялістично-механічне розуміння національної спільноти заперечує цю її природу. Комуністичне суспільство — сколективізування, обмеження і спутання людини, її волі і свобідного розвитку. Комуністичний колектив і свобідна людина — це антитези. Все що людина вміє і має робити, що вона має бажати, рамці її розвитку — все диктоване й нормоване колективом. Цілком інше є відношення між нацією а людською одиницею в нашому націоналістичному розумінні. Людина є творчим підметом, а не механічною частинкою в житті й розвитку нації. Чим кращі, свобідніші, більш творчі члени народу, тим вище стоїть народ. Нація має створювати і запевняти людині найкращі умовини всестороннього індивідуального розвитку вияву й творчости, правдиву свободу. Для людської одиниці нація — це не тільки спільнота для кращого забезпечування потреб і умовин життя. Своїм свобідним вкладом людина заспокоює свою духову потребу підметно, творчо учасничає в житті і розвитку тривалішої, ніж людське життя, національній одиниці, з якою вона органічно зв'язана і через це надає своєму життю вищу вартість.

Комуністичний колективізм, що сковує людину в усіх царинах життя — це протиставність до нації, в якій людина є творчим підметом, а свобода індивідуального розвитку і творчости людської одиниці — основним принципом буття і розвитку нації. Ці риси мають особливу гостроту у відношенні до української нації й української людини, в яких духовість, особовість, свобода і творча підметність — це основні й дуже сильно розвинені елементи буття.

Це не є якісь абстрактні визначення, тільки протиставні засадничі дійові настанови, які закономірно определюють цілком протилежні наслідки в практичному житті.

Все тут сказане під адресою комунізму відноситься до всіх відмін марксизму, незалежно від того, як вони називаються — комунізм, націонал-комунізм, соціялізм чи інакше. Не велике значення мають різниці поміж ними в поодиноких питаннях, бо спільні світоглядові відправні та програмові суспільно-політичні засади, якщо їх консеквентно впроваджувати в життя, доводять до тих самих наслідків, які бачимо в практиці большевизму, тітоїзму чи в комуністичнім Китаї. Тому в оцінці комуністичних і споріднених з комунізмом марксівсько-соціялістичних тенденцій не можна давати себе змилити тим, що ті тенденції ставляться вороже до

большевизму. Треба дивитись у першу чергу на те, чи основні засади поодиноких напрямків протиставні чи однозгідні з засадами комуністичної доктрини, що її найбільш послідовною реалізацією є большевицька система.

Уважаю, що наведення протиставности між націоналістичними і комуністичними засадами в заторкнених питаннях, при розгляді ідейно-програмових тенденцій групи »опозиції«, не є невмісним помимо того, що вона не признається до комуністичного характеру своїх тенденцій, які суперечні з позиціями ОУН. Але немає в тому суґестії, що »опозиція« в цілому приймає комуністичний напрямок. Нас обходить дійсність. Коли в якомусь засадничому програмовому питанні тези групи »опозиції« суперечні з націоналістичними, а за те однозгідні чи споріднені з комуністичними, то цієї суті не може змінити вживання таких, чи інших назв. Та найважнішим є те, що ми розглядаємо ті справи в аспекті боротьби з московсько-комуністичним большевизмом, в якій ідейно-програмовий фронт має дуже важне, вирішне значення. Такий розгляд, з природи речі, мусить відрізнитися від академічного трактування питань.

Поміж двома скрайне протиставними системами може існувати — і часто так буває — цілий ряд перехідних концепцій, по яких, немов по східцях, можна перейти від одної скрайности до другої, без великих різниць поміж суміжними ступенями. Але при найгострішій і всеохоплюючій боротьбі, яка ведеться між українським націоналістичним визвольним рухом і большевизмом, створюється зовсім інший, бойовий уклад. Він відзначається передусім непроходимою фронтовою лінією й укріпленими позиціями обабіч неї. В ідеологічній боротьбі всі різниці загострюються, не злагіднюються. Усі сили, що діють на полі бою, стають на одній чи на другій стороні та долучуються до головної сили в укріплених позиціях, а не залишаються на передполі. Головний плян психологічної, ідеологічної війни полягає в тому, щоб морально розбити позиції ворога так, щоб вони не давали жодної моральної прислони й опори, а з другого боку — якнайсильніше скріпити власну ідейну твердиню, захистити її перед атаками ворога, зробити її неподатливою на всі його морально-політичні бомбардування. Часом ціллю ідеологічної війни є витиснення ворога з його власних позицій, перехоплення їх та зроблення з них власної твердині. Така стратегія не на місці і небезпечна тоді, коли для її переведення приходиться виходити з власних укріплень і зводити бої під ворожими твердинями, в яких противник сидить міцно. Кожне наближення до марксівських, соціялістично-комуністичних програмових позицій, творення перехідних помостів до них в різних питаннях — при існуючому положенні має значення улягання ідейному напорові ворога, а не атакування його. Найістотнішим в тенденції »опозиції« в ідеологічно-програмових питаннях є ідейне заломання, зневіра щодо правильности ідеології й програми укра-

їнського революційного націоналізму і щодо її придатности в боротьбі з комуністичним большевизмом. З тої зневіри походить, або нею мотивується — шукання інших позицій як ідейної бази для тої боротьби, і то шукання по лінії наближення до марксистських тез.

Носії тої зневіри і таких шукань твердять, що вони скріплюють, а не послаблюють ідейний фронт української революції. Але дійсність є інша. Бо й сама зневіра, саме відступлення від націоналістичних ідейних позицій є актом слабости, заломання, а що більше — шукання такого підкріплення є проявом ідейної, бодай частинної капітуляції перед ворогом. Бо в ситуації найгострішої всеохоплюючої боротьби між двома протиставними бігунами пересування якоїсь частки від одного бігуна в напрямі другого є проявом тяготіння в тому напрямку, незалежно від більшого, чи меншого скоку.

Не можемо трактувати постави »опозиції« поблажливо, як маловажні відхилення чи зблудження. По-перше тому, що це прояв на одному з найголовніших відтинків фронту і він підпадає під правила воєнного стану. По-друге — маємо до діла не тільки з відступленням самої групи »опозиції« від лінії ОУН, але з її намаганням потягнути туди ОУН і цілий визвольно-революційний рух, створити перед українським і стороннім світом враження, що наш рух перейшов на позиції, які заступає »опозиція«. Вкінці справу погіршує це, що вона опанувала ЗП УГВР і з цього органу зробила собі інструмент для продовжування своїх намагань з поважнішими наслідками. Група »опозиції« почерез ЗП УГВР намагається змінити природу, ідейно-програмовий зміст і політичний напрямок націоналістичного, революційно-визвольного руху, підмінити його стратегічний плян національної революції.

Цим намаганням протиставимось з найбільшою рішучістю, розцінюючи їх як крайне шкідливі для визвольних змагань. Ідейно-програмовий зміст українського революційного націоналізму не втратив своєї вартости й сили, навпаки, висказав свою стійкість і правильність у пробі найважчої революційної боротьби. В нашому русі не захиталась віра у націоналістичні ідеї, які захоплюють все нові кадри націоналістів-революціонерів, дають їм моральну силу продовжувати боротьбу в найважчих умовинах сучасної підпільної діяльности. Ці ідеї проникають до щораз ширших кругів цілого народу, поривають їх своєю правдою, вказують світлий шлях до волі та притягають їх до активної участи в розгортанні революційної боротьби. Прояви ідейного заломання, які зосередились в групі »опозиції«, це явища відпадання слабких, чи захитаних одиниць. Це відокремлені прояви, які завсіди бувають у розвитку політичних рухів, а тим більше в процесі найгострішої революційної боротьби. Але намагання поширити хворобу такого ідейного заломання на незаторкнену нею цілість націоналістичних кадрів вимагає рішучих протизаходів.

Не знаходимо підстав для стійкости тези »опозиції«, що, мовляв, ідеї й програма ОУН в зударі з комуністичною доктриною показались в різних точках слабшими, чи гіршими. На основі розвитку протибольшевицької боротьби у нас скріплюється цілком протилежне переконання. Якраз ідеї ОУН дають ясний, чіткий зміст і напрям національно-визвольній революції, мають велику притягаючу, мобілізуючу силу. Вони становлять найуспішніше протиставлення тотальній комуністичній доктрині в площині суспільно-політичних концепцій. Дальший розвиток національно-визвольної, протибольшевицької революції, її скріплення, поширення і поглиблення — вимагає не підміни ані справлювання основних націоналістичних ідей, тільки їх повнішого розвинення і найбільшого поширення.

Уважаємо за цілком мильну й шкідливу концепцію, що у поборюванні большевизму треба розрізнювати комуністичну теоретичну програму від практики большевицької системи в тому змислі, щоб все лихо вбачати в самій практиці, незгідній з комуністичною теорією, якій годі відмовляти бодай деяких позитивів. Наше принципове наставлення до комуністичної доктрини, до її засадничих світоглядових заложень і до суспільно-політичних постулятів — наскрізь негативне, вороже. Якраз комуністичну доктрину уважаємо за основне зло, яке впарі з московським імперіялізмом і його духом і нарівні з ними породило й вигодувало жахливу большевицьку систему, з усіма її нелюдськими практиками. Висвітлювати і нап'ятнувати большевицьку забріханість треба в такий спосіб, щоб цим бити однаково практику большевизму і комуністичну теорію, яка веде до найбільшого зла, а тільки прислонює і прикрашує свої правдиві настанови різними фразами. Без ідейного переборення комуністичної доктрини, до самих її основ, не може бути справжньої перемоги над большевизмом, а тим більше не може розгорнутись побідна протибольшевицька революція. Бити в саму большевицьку практику, залишаючи комуністичну теорію, було б таким самим даремним зусиллям, як скошувати самі вершки будяччя й осету, замість вивирати їх з корінням.

Рівнож оперативна доцільність, щоб приєднати найширші народні маси до ідеї антибольшевицької, національно-визвольної революції і залучувати їх до активної боротьби, вимагає всестороннього і послідовного поборювання всіх елементів большевизму: комуністичної доктрини, большевицької системи й режиму. Цілком не погоджуємось з діягнозою опозиційної концепції, що ворожість народніх мас супроти большевизму зосереджується тільки на практиці большевицької системи і в дійсності не сягає до відкинення самих комуністичних засад, які, мовляв, загально уважаються за правильні й добрі. Така двоякість в оцінці наставлення народніх мас не має основ. Большевицька дійсність презентує народові комуністичну доктрину й практику советської

системи в один і той самий спосіб. Одне і друге накидається тими самими методами тотального примусу й насилля, з безоглядним винищуванням всього, що в будь-якій мірі було б протиставним. Як комуністична програма, так само й большевицька дійсність у всіх її найгірших видах, підноситься цинічною брехнею совєтської пропаґанди як найвище досягнення, поступ і небувале щастя для народу. Усі практики большевицької деспотії, крайнього гноблення й ожебрачування народніх мас та найжахливішого терору обґрунтовується й пояснюється комуністичними засадами, побудовою комунізму за марксо-ленінською програмою. Тож і в народній свідомості комуністична програма і большевицька практика становлять одне й те саме. Та сама ненависть, яку народ має до всіх практик большевицького режиму й комуністичної системи, направлена в неменшій мірі і проти цілої комуністичної доктрини. Вслід за цим зрозуміння й симпатію народніх мас може знайти тільки такий революційний протибольшевицький рух, який так само гостро засуджує й повністю поборює цілість большевицького комунізму, його теоретичні, програмові основи й практичні вияви. Натомість безпідставне розрізнювання між доктриною і практикою комунізму може стрінути тільки підозріння, нехіть протикомуністично настроєних мас.

Відклик на те, що середні й молодші ґенерації підсовєтських народів не знають іншої дійсности ані суспільно-політичної системи, як тільки комуністичну — в цьому відношенні не має значення. Бо зате вони мають глибоке практичне пізнання комунізму в усіх його видах і гірким пережиттям зроджене крайнє неґативне відношення до нього. Ця глибока ненависть до комунізму в цілому є головним елементом протибольшевицького потенційно революційного наставлення народніх мас. Вони найдошкульніше відчувають многогранні життєві браки і потреби, яких большевицька дійсність ніяк не заспокоює і мають природне відчуття національно-політичної і суспільної кривди та справедливости. Це є природна, пригожа почва для революційно-визвольного руху. Завданням такого руху є, з одного боку, дати концепцію, плян і організаційні форми для широкої визвольної революції, в якій народні маси активною боротьбою повалять зненавиджену московську окупацію, комуністичний режим і систему. З другого боку має дати народові нову позитивну програму найкращого, справедливого порядкування і розвитку життя нації в самостійній державі, згідно з природними потребами і бажаннями цілого народу, усіх його частин та кожної одиниці. Програма революційно-визвольного руху мусить бути виразно протиставною до комуністичної як в основних засадах, так і в практичних постулятах. Вона має відповідати і надавати скристалізовану форму тим загальним бажанням, що живуть у душі народу і окремої людини в чітких зарисах, а чи в підсвідомості. Революційний рух не може обмежуватися тільки до того, що само визріло в народній

свідомості. Він мусить сповняти творчо формуючу ролю, давати народові ідеї, визначувати програмові цілі, до яких треба змагати, накреслювати шлях боротьби і організувати відповідні дії. Вистачить, як це все, що несе визвольний рух, відповідає душі народу, його потребам і бажанням, тоді він знайде серед народу визнання і стане провідником у його історичному прямуванні. Такою мусить бути роля націоналістичного руху, таке його історичне призначення. Але передумовою є викристалізування власних націоналістичних ідей, непохитна віра в них і незломне, послідовне прямування до їх здійснення.

Так само, як у питанні свідомости підсовєтських мас, відкидаємо тезу »опозиції« щодо того, який елемент має відограти провідну ролю у визвольній революції і в будуванні незалежної держави. Цілком фальшиво є думати, що той самий елемент, який у большевицькій системі вибивається своєю динамікою, активністю і який творить провідну верству в большевицькій партійній і адміністраційній машині, може сповняти провідну ролю і в протибольшевицькій революції, що він єдиний здібний до цього тому, що охоплює всіх природно найспосібніших і найактивніших людей. За таким висловом криється плиткий, механічний підхід до справи. Спосібність і активність навіть у нормальних, свобідних життєвих обставинах рідко бувають універсального характеру. Тим більше в цілком неприродних обставинах комуністичного тоталітаризму, диктатури, в системі загального страху й терору, природна людська свобідність і гін до активности можуть розвиватися і свобідно виявлятись або в напрямі, який приписує комуністична доктрина і большевицький режим, або в таких ділянках творчости і праці, в яких є найменші можливості конфлікту з лінією комуністичної партії. В різних неполітичних галузях можна знайти багато порядних, високовартісних людей теж на визначних становищах. Зате в таких секторах, в яких політичні моменти стають на першому місці, в компартії і державній адміністрації домінують два типи людей: переконані комуністи і безідейні, безпринципні кар'єристи, які задля власної кар'єри і користи вислуговуються большевикам. Жоден з тих типів не може мати місця, а тим більше провідної ролі в протибольшевицькій національно-визвольній революції.

Питання кадрів, зокрема провідних — найважливіше для якости і розвитку революційної боротьби. Які кадри, яка їх моральна вартість і яке їх ідейно-політичне наставлення — такий є цілий рух, що на них спирається. Орієнтувати протибольшевицьку революцію на притягнення до визначної активної участи в ній переконаних, ідейних комуністів, активістів большевицької системи — це вияв крайнього безглуздя, або підступне передання справи революції в комуністичні руки.

(Закінчення буде)

Михайло ПАВЛЮК

ТЕРОР КОМУНІСТИЧНОЇ МОСКВИ

(Історичний огляд)

Терор московських комуністів має окремі етапи й тому варто розглянути ці зміни характеру терору з початків революції 1917 р. За часів царату Ленін заявляв, що комуністична партія є проти індивідуального терору, але вона за масовий терор. І дійсно, за царату комуністи не робили атентатів на окремих осіб. Дядько автора цієї статті, Павел Архипович Марченко, як слідчий по особливо важливих справах (політичних) у Варшаві, арештував Фелікса Дзержинського, але був примушений випустити, бо за законом царату переслідувалися лише ліві партії, які практикували атентати (соціялісти-революціонери).

Коли у жовтні 1917 р. Ленін захопив владу, то одразу почав провадити масовий терор. В Петрограді було наказано всім офіцерам взятися на облік в ЧеКа. Але ті, що взялися на облік, були згодом арештовані, посаджені на пароплав і потоплені у Фінляндській затоці. В усіх містах, що їх захоплювали комуністи, були організовані відділи ЧеКа, які вели масові розстріли. У ті часи ЧеКа вивішувала списки розстріляних. Це були жандарми, поліцаї, поміщики, генерали та капіталісти. Списки вивішувалися, щоб показати як комуністи карають буржуазію та апарат царату. Коли Ленін проголосив, що »влада по місцях«, то по селах швидко організувалися революційні комітети, які розтягали маєтки дідичів, а хто із дідичів своєчасно не втік, того замордовували разом із жінкою та дітьми. Розтягали й господарства куркулів, доля їхніх жінок та дітей була та сама. Робітники на заводах теж мордували власників і нелюбих їм інженерів та техніків. Так ленінська »власть на місцях« спричинилася до самосудів на всіх просторах СССР. Немає сумніву, що Ленін своїм гаслом »власть на місцях« мав на меті розгорнути масові морди самосудами селян та робітників. Слід припускати, що тоді самосудами було більше замордовано людей, ніж розстріляло ЧеКа.

Коли німці та австрійці окупували простори України, Прибалтики, Білорусії та Донщини, то на Московщині виник брак усяких харчів, особливо хліба. Ленін проголосив »хлебний фронт« й почалася за безцінь конфіскація зерна у селян Московщини. Влітку 1918 р. на Московщині виникло багато селянських повстань. Крім того були повстання в Туркестані. Всі ці селянські повстання були криваво придушені, але ЧеКа заперестала подавати списки розстріляних селян, бо для робітничо-селянської влади виглядало дуже некрасиво, що розстрілюється десятки тисяч селян. Коли в 1919 р. московські комуністи окупували Україну, то, за свідченням Ґіші Бесідовського[1], в одній Полтаві було розстріляно 5000 селян з числа тих, що брали участь в селянських

1) Ґіша Бесідовський — жид, син багатого купця, вступив до комуністичної партії. Був призначений амбасадором у Франції, але вибрав свободу. Залишився на еміґрації, де видав книгу про терор в СССР.

партизанських загонах Махна, Ярого, Чорного, Зеленого та Христового. Коли тільки в Полтаві було розстріляно 5000, то по всій Україні було розстріляно сотні-тисяч селян.

Коли совети захопили Крим, то зараз оголосили амнестію всім офіцерам армії Вранґеля. Запропонували офіцерам зареєструватися. Хто зареєструвався, того заарештували, загнали за дроти й кулеметами порозстрілювали. Було відомо, що за дротами був розстріляний двоюрідний брат Вранґеля Валя Колтуновський та молоді офіцери-полтавці — Кузнецов і Курбатов.

На початках 1921 р. вибухло повстання в Кронштаді та повстання селян на Вороніжчині. Обидва повстання були криваво здушені. Крім того селяни на всіх просторах СССР почали засівати лише декілька гектарів, бо по »продразвестке« селянам лишали по 300 грамів зерна на споживання, дещо на засів та для худоби. Згадані повстання та прихований саботаж селян примусили Леніна проголосити Нову Економічну Політику (НЕП). Ленін заявляв, що, мовляв, »мужичок вніс поправку«. Під час НЕП-у була дозволена приватна торгівля. Селяни могли продавати свою продукцію на базарах. Появилися й невеликі виробничі підприємства. Крім поданих вище метод Леніна щодо масового терору, слід подати, що Ленін несе відповідальність за голод у степовій частині України, бо не зробив нічого що допомогло б голодуючим. Тоді США через організацію АРА надсилала харчі для голодуючих, але ці харчі не доходили до голодуючих в Україні, бо все було розтягнуте в Ленінграді. Під час голоду 1921 року, за советськими джерелами померло біля одного мільйона українців і кримських татар. Так Ленін розстрілами, самосудами та голодом винищив мільйони селян. Але сьогодні на Заході приходиться чути вихвалювання Леніна як »великого гуманіста«.

Хоч Ленін та інші комуністичні лідери знали, що інтелектуали та всякого характеру спеціялісти є антисоветсько наставлені, багато з них вели раніше антисоветську діяльність, але при кінці громадянської війни виникло нагальне питання урухомити виробництва. Виявилося, що біля тисячі залізничних мостів були зруйновані, шахти залиті водою, заводи без палива та сирівців, а, щобільше, заводські робітники порозкрадали із заводів усе, що можна було винести, саме так, як подає советська популярна пісня: »Так по винтику, по кирпічику розтащили ми етот завод«. Для Кремля було ясно, що ніякі ентузіястичні комуністи не здібні провести роботи по урухомленню заводів, шахт та залізничного транспорту. Виникла нагальна потреба притягнути до праці у відбудуванні в першу чергу інженерів, техніків та навіть колишніх власників заводів, які були компетентні у керуванні певними галузями виробництва. Поскільки на протязі чотирьох років у всякий спосіб ганьбилося фахівців-інтелектуалістів, то щоб їх захистити, був виданий декрет з великою карою для партійців за »спецеедство«. Мало того, лише комуністи-директори знали антисоветське минуле деяких спеціялістів, але ніколи не інформували про це рядових службовців та робітників. Спеціялістам встановили високі

платні й різні привілеї. Таким чином, Ленін розпочав масовим терором проти капіталістів та їхнього апарату, а закінчив масовим винищуванням селянства, розстрілами й голодом 1921 р., коли спеціялісти, навіть ті, котрі були вороже наставлені до совєтської влади, опинилися у вийнятково упривілейованих становищах.

Щоб насвітлити краще методи сталінського терору, необхідно дещо додати з біографії Сталіна ще з часів революції 1905 р. Автор цієї статті мав можливість у 1944 р. прочитати в Берліні книжку про Сталіна, видану троцькістами на еміґрації. Зрозуміло, що троцькісти були войовничо наставлені проти Сталіна, а тому подані в тій книжці інформації могли бути представлені в згущених фарбах. Але методи сталінського терору в основному збігаються з образом троцькістів про Сталіна як кривавого диктатора.

У цій книзі троцькістів читаємо, що ще до революції 1905 р. в Грузії Сталіна називали »Сосо«, що по-грузинськи означає »розбійник«. Сталін, між іншим, не закінчив середньої освіти в духовній семінарії, де вчився. Перший його виступ — це пограбування державного банку, яке він розплянував. В часи революції 1905 р. большевики практикували грабунки, називаючи їх »експропріяцією«. Таких операцій не мали змоги робити інші члени партії большевиків. Для такого діла був потрібний досвідчений кримінальник з підручними, що мали подібний досвід.

Напевно поліція виявила, що в тій експропріяції Сталін грав провідну ролю. Царська політична поліція »Охранка« практикувала інфільтрацію своїх аґентів у партії соціялістів-революціонерів та большевиків. Для »Охранки« большевицьке підпілля в Грузії не було дуже небезпечним. Можливо, що »Охранка« під загрозою суворого покарання примусила Сталіна стати аґентом »Охранки« в Петербурзі. Тому Сталін переїхав у Петербург, де почав видавати часопис. В колах большевиків у Петербурзі Сталін користувався повним довір'ям із репутацією героя, що з такою умілістю перевів експропріяцію грошей, велика частина яких потрапила в партійну касу. Але незабаром »Охранка« в Петербурзі перевела арешти большевиків, яких було засуджено на каторжні роботи. Пізніше заарештували і Сталіна, але його кара була лише примусовим засланням на Сибір під наглядом поліції. Подібно арештовано і покарано красуню большевичку О. М. Коллонтай: заслали її саме до того самого села на Сибірі, що і Сталіна. Очевидно, »Охранка« мала на меті арештом Сталіна прикрити той факт, що він в дійсності був аґентом »Охранки«, щоб відвернути від нього підозріння Леніна та решти большевиків. Самому Сталіну влаштовано спокійне життя у спілці з большевичкою Коллонтай.

Коли до Сталіна й Коллонтай дійшла вістка про те, що Ніколай II зрікся престолу, то Сталін і Коллонтай послали телеґраму до престолонаслідника царя, Михаїла, з проханням амнестії, бож Сталін прислужився царатові як аґент »Охранки«. Але лютнева революція швидко набрала таких розмірів, що Михаїл відмовився претендувати на царський престіл, а пізніше десь його замордовано, так, що Сталін і Кол-

лонтай не потребуючи вже амнестії, прибули до Петрограду саме тоді, коли відбувався жовтневий переворот. Троцькісти у своїй книзі пишуть, що Сталін старався дуже наполегливо знайти оту телеґраму і знищити її. Без сумніву, Ленін знав про зв'язки Сталіна з »Охранкою«, але в нього була проблема з обсадою різних державних посад, і власне те змусило його давати посади нечленам большевицької партії. Відомо, що до жовтневої революції Лев Троцький не належав до большевицької партії, а був тільки лідером партії інтернаціоналістів лівого напрямку. Все таки Ленін назначив Троцького комісарем військових справ. Для Леніна Сталін був потрібний як уже випробуваний організатор у складних справах експропріації. Все ж Сталін одержав дуже другорядну ролю — пост комісаря однієї із десятка армій. Після громадянської війни Сталіна, як грузина, призначено комісарем національностей. Тоді у Леніна виникла потреба генерального секретаря, щоб вести всяку переписку. Це був час, коли Ленін почав хворіти. Ніхто з лідерів не квапився навантажити себе канцелярською роботою. Всі з-поміж числа головних впливових осіб бачили, що Ленін поважно хворий і тому завчасу претендували на лідерство партії. Але Сталін охоче прийняв цю позицію і спритно використав її для розставлення своїх прихильників по осередках партії, а в пресу чергу в Москві. Молотов одержав посаду керівника кадрів партії. Нарешті Леніна охопив параліч у третій стадії сифілісу. Роля генерального секретаря партії значно зросла.

Для Сталіна все розвивалося дуже щасливо, але остаточно треба було зліквідувати осіб, які могли інформувати членів партії про те, що Сталін був аґентом царської »Охранки«. Такі особи були переважно в Грузії. Тому Сталін поїхав до Грузії і там провів чистку, за якою багато осіб в Грузії розстріляно. Коли вже спаралізований Ленін довідався про чистку, яку перевів Сталін у Грузії, він був сильно обурений і підписав наказ про виключення Сталіна з комуністичної партії, а копію цього наказу дав Молотову, керівникові кадрами партії. Ленін доручив своїй дружині Крупській відвести ці накази Сталінові і Молотову. Одначе, коли Сталін побачив ці накази Леніна, то порвав їх і сказав Крупській: »Іліч, видно, зовсім хворий, коли передає такі накази через свою дружину, яку заразив сифілісом«. Крупська поспішила до Леніна, але той вже лежав мертвий, бо лікарі, яких призначив Сталін лікувати Леніна, щось впорскнули йому й він помер. Один із цих лікарів був на ім'я Левін. В такий спосіб Ленін, який сам по-різному позбавив життя сотням тисяч, був, як і вони, замордований. Смерть Леніна поставила питання про наступного керівника комуністичної партії в СССР. На засіданні політбюра Сталін заявив, що ніхто не достойний зайняти крісло Леніна. Присутні цьому не заперечували, тому його ніхто не зайняв, бо не було нового лідера партії, а в апараті лишився тільки генеральний секретар — Сталін. Так майстерно перехитрив Сталін претендентів на лідерство компартії, і сам став фактично диктатором і лідером партії.

Як подають троцькісти, на цьому зібранні промовляв Фелікс Дзержинський. Йому подали склянку води, щоб промочити гордо. Коли

він випив то упав мертвий. Троцькісти пояснюють убивство Дзержинського тим, що Сталін мабуть припускав, що Дзержинський мав намір на цьому засіданні подати факти про співпрацю Сталіна з »Охранкою«. Ці два вбивства вказують наявно, що Сталін мав низку осіб, які не вагалися виконувати його накази.

Сталін уже на початку 20-их років приготовляв морд Симона Петлюри, організував викрадання з Парижу білих генералів Кутепова та Міллера й навіть чужа преса подавала, хто допоміг їх викрасти. Згодом були замордовані Євген Коновалець і Лев Троцький. Отже, Сталін почав здійснювати індивідуальний терор на особах, які уважав за потрібне знищити.

Масовий терор за часів Сталіна був зовсім іншого характеру ніж масовий терор Леніна. Ленін залишив Сталінові зруйновану промисловість, але робочої сили було досить...

В політбюрі були дві течії. Сталін відстоював побудову соціялізму в одній державі, себто в СССР, а Троцький настоював на тому, щоб робити заходи для підготовки революцій в інших державах Европи. Троцький бачив, як революція в Росії висунула жидів на вирішальні пости. Він мріяв, що у випадку революцій в державах Заходу жиди теж досягнуть великих впливів. Його не турбувало, що спроби комуністичних революцій у Німеччині та Мадярщині були швидко придушені, що в Мадярщині загинув Бела Кун, а в Німеччині Карл Лібкнехт. Троцький не враховував давнього антисемітизму в Росії. Натомість Сталін, хоч грузин, повністю оцінив антисемітизм москалів. Поборюючи Троцького, він оперся на москалів, на націоналізм москалів та їхній антисемітизм. Він оточив себе тоді ще молодими москалями, як Молотов, Хрущов, Маленков, Кіров, Жданов, Поскребишев, Суслов, Меркулов, Седов, Ворошилов та Будьонний. Крім того Сталін розумів, що з Троцьким в опозиції до нього, він не втримається при владі, якщо не опреться на націоналізм москалів. Гарячкуватий Троцький зробив політичну помилку, а Сталін став провідною особою у плеканні шовіністичного націоналізму москалів, хоч сам був грузином. Так при повній підтримці москалів теза Сталіна про розбудову соціялізму в одній державі знайшла широку підтримку. Почалися п'ятирічки.

Соціялізм в одній державі міг бути здійснений лише при умові розбудови індустрії та повної модернізації машинерії. Модерну машинерію треба було купувати у західніх державах, а для побудови модерних заводів треба було наймати чужинецьких інженерів та чужинецькі фірми. Була також велика потреба придбати закордонний кредит, але уряди держав Західньої Европи вимагали сплатити борги та заплатити вартість знаціоналізованих чужинецьких заводів. Щоб одержати певні кредити, СССР виплатив довоєнні борги царату та вартість знаціоналізованих чужинецьких заводів. Це СССР сплатив тим золотом, яке було забрано по церквах, манастирях та музеях, експортом дерева та дещо зерном, бо під час НЕП-у сільське господарство вже давало деяку кількість товарового зерна. В цей спосіб

кредити були реальні. На Заході в Европі торгівці й політики були задоволені тим, що Сталін сплачував своєчасно борги, але не знали звідки Сталін черпав засоби для сплати. Уже в часи НЕП-у існували в СССР табори примусової праці, переважно для вирубування дерева в українському та білоруському Поліссі.

При кінці 20-их років приходили терміни платежів по кредитах. Сталін проголосив, що прийшов час почати розбудову »завершеного соціялізму«. Почалася колективізація сільського господарства з примусовим вивозом куркулів на північ Московщини в табори примусової праці для лісозаготівлі на експорт. Для експорту зерна система індивадуальних селянських господарств не надавалася для швидкого викачування зерна. А при колгоспній системі, голова колгоспу — комуніст — викачає все зерно з колгоспу, коли буде наказано.

Обидва »геніяльні« пляни істотно підвищити експорт для сплати боргів зазнали цілковитого провалу. Кацетники-куркулі рубали будівельний ліс на півночі Московщини, але там забракло транспортних засобів щоб доставити цей матеріял до річки Північна Двіна. Крім того, на півночі Московщини літо дуже коротке й ріки замерзають на 9-10 місяців. Тому заготовлений будівельний ліс тільки у невеликій частині йшов на експорт, а решта лишалася в штабелях по лісах. Вивіз коло 5 мільйонів »куркулів«, працьовитих хліборобів, примусова колективізація, голови колгоспів, прислані партійці з районів — майже всі вони не були обізнані у веденні сільського господарства. Крім того, трактористи, які засівали колгоспні поля, крали посівне зерно. Тому поля були засмічені бурянами, бо при рідкому засіванню буряни глушать навіть хлібні засіви. При такому стані колгоспного господарювання не було можливо мати значну товарову кількість зерна. Тому Сталін вирішив виморювати голодом колгоспників, та й не тільки колгоспників. Зрозуміло, що Сталін заплянував голод на Україні й Кубані, а не в Московщині. По Україні з району в район їздив сам Молотов, а на Кубані сам Каганович, і обидва грозили секретарям районових партійних комітетів »покласти партійний квиток« коли не виконають пллну хлібоздачі по району. Ставка Сталіна на членів партії, голів колгоспів, виявилася ефективною. Щоб не втратити партійного квитка, то партійці, голови колгоспів, не тільки здавали все зерно державі, а й кукурудзяне зерно з присадибної ділянки колгоспника. Обчислюють, що у 1932-33 рр. на Україні померло з голоду до 5-6 мільйонів осіб, а найбільше в цьому числі дітей. Хоч мільйони вмирали з голоду, але зерно в заплату за кредити далі вивозилося з України.

Все ж добування засобів у такий нелюдяний спосіб не дали достатньої суми. Тому Сталін провів іншу акцію, яка була названа народами Советського Союзу »золотухою«. Він заявив, що в СССР відкрито багато родовищ золота. В дійсності тоді відкрито десятки тисяч родовищ золота. Всіх в кого НКВД припускало заховане золото, виарештовували і тримали у в'язниці доки не призналися де заховане золото. Крім того, в часи голоду »Торгсіни« (торгівля з чужинцями) продавали

за золото по дешевих цінах борошно, крупу та інші продукти. Отже, це були родовища золота, про які говорив Сталін. Так, у загальних обрисах представляються методи сталінського терору, включно з його акціями на початках розбудови »завершеного соціялізму в одній країні«.

Дальша діяльність Сталіна показує методи терору ще іншого характеру. Перепис населення 1935 р. виказав колосальну нестачу населення. Він уневажнив цей перепис і зарядив другий. Колосальна нестача населення у порівнянні з обчисленням статистичних бюр пояснювалася низкою чинників, а саме: 1) розстріли чоловіків, що в свою чергу руйнувало родини; 2) мільйони померлих від голоду, а найбільше дітей. Отже приріст народженням не міг покривати втрату населення, бо по містах було багато бездітних родин, а ще більше лише з однією дитиною. По селах родини мали пересічно дві дитини.

Другий перепис був зумисне зфальшований, щоб приховати нестачу населення на якихсь 30-40 мільйонів осіб. За цим переписом населення становило 169 мільйонів, що охоплювало живих, мертвих і ще ненароджених. Перепис показав, що за 20 років влади комуністів населення не зростало, а навпаки — вимирало. Для Сталіна така велика нестача населення всупереч обчисленням статистичних бюр означала передусім нестачу робітничої сили. Тому він заборонив аборти та зарядив державну допомогу родинам, що мали більше двох дітей. Але в обличчі такого катастрофічного стану природного приросту, Сталін таки не послабив терору. Він у 1937 р. розпочав чистку, яка ще більше спричинилася до руїни родин та дальшого вимирання людей по кацетах.

Сталін не побоювався, що »куркулі« скинуть його з крісла необмеженого диктатора, або що це зроблять колишні білі офіцери та чужинецьке військо. Він вбачав конкретну небезпеку лише в тому, щоб якийсь впливовий керівник НКВД, чи впливовий командир якоїсь дивізії, не привів до Кремля своє військо, скинув його і сам встановив себе диктатором. Він побоювався, щоб на партійному з'їзді його не обрали генеральним секретарем. Пізніше дехто на Заході твердив, що Гітлер перестерігав Сталіна почерез чехів про існування змови проти нього у військових колах та між начальниками НКВД. Припускають, що Гітлер, знаючи побоювання Сталіна за свою позицію диктатора, хотів чисткою в армії ослабити її боєздатність. Що Хрущов подав Сталінові цю вістку про існування змови проти Сталіна, то це дуже ймовірне, бо якраз Хрущову Сталін доручив вести чистки на Московщині, а потім на Україні.

Чи справді існувала якась змова скинути Сталіна? Скорше всього, коли випитували якогось великого достойника, щоб він назвав декого з генералів як тих, що плянували усунення Сталіна, тоді почалися арешти всіх, хто мав якісь зв'язки з виявленими змовниками. Арешти набрали масового характеру. Члени партії, щоб забезпечити себе, доносили на інших »товаришів« в партії. Часто траплялося так, що після арешту начальника НКВД, новий начальник через тиждень теж був заарештований. Ці масові арешти військовиків, партійців та

енкаведистів можна пояснювати тим, що плян Сталіна мав на меті в основному репресувати усіх осіб, які мали амбіції і посилалися на заслуги в часи громадянської війни за диктатури Леніна. Опинились під арештом навіть червоні партизани та колишні червоногвардійці, які пишалися своїми заслугами для совєтської влади. Такі особи, не дивлячись на те, що мали поважні заслуги, могли бути небезпечними. Сталін сказав: »Кадри вирішують усе«. Але Сталінові були потрібні кадри, які б вислуговувалися, виконували його всі зарядження, а не службою совєтській владі в часи революції та під час диктатури Леніна. За Сталіна запевнялося, що »молодим у нас дорога — старикам у нас почот«. Чистка 1937 р. дійсно дала »дорогу« молодим. Полками та навіть дивізіями почали командувати ляйтенанти. А старики мали »почот«, вистоюючи в чергах на дощі чи в зимовій порі за кілограмом цукру чи буханкою хліба, бо сини та дочки на роботі. Старики з ленінської ґвардії одержали »почот«, працюючи в кацетах Сибіру.

Арешти членів партії, військовиків та енкаведистів тривали приблизно від червня 1937 р. до початку грудня. Від грудня почалися масові арешти рядових апаратчиків совєтської влади. Між заарештованими було найбільше службовців-спеціялістів. Їм пригадали і соціяльне походження і антисовєтські дії чи вислови. Пригадали хто був сіоністом. Попали під арешт »соціяльно чужді«. »Соціяльно чужді« — »вори«, проститутки та взагалі всякі інші, кого НКВД зараховувало до категорії »чуждих«. Кожна станиця НКВД »соревнувалася« тим, щоб найскорше та найбільше заарештувати »ворогів народу«. Тому заарештовано мільйони. Скоро виявилося, що арешти спеціялістів зовсім дезорганізували роботу промисловости, бо саме спеціялісти керували промисловістю. Тому вже в січні 1938 р. для спеціялістів прийшли полегші і деяку кількість випустили з в'язниць.

Сталін практикував ще інший вид терору. В кожному номері »Правди« передовиця була редаґована Сталіном. Тому кожний партієць-директор читав кожного ранку, що написано в передовиці. Коли там була нагінка, припустимо, на залізничний транспорт, а директор працює на легкій промисловості, то може не турбуватися, бо знає, що в когось з працівників залізниці відберуть партійний квиток, а може декого й заарештують, але покищо він не мусить турбуватися. Такий вид сталінського терору слід окреслити як перманентний терор на службовий апарат, на комуністів і директорів підприємств.

Виникає питання, як багато було розстріляно в часи чистки 1937-38 років? Усім родинам арештованих заявлялося, що арештовані позбавлені права переписки. Але під час війни ген. Рокосовського випустили та призначили командувачем армії, хоч у часі арешту та допиту йому повибивали зуби. Слід припускати, що за Сталіна розстріляних було значно менше ніж за Леніна, зате мільйони були винищені організованим голодом в кацетах і на засланні. Треба ще відмітити, що сам Сталін застрілив свою першу жінку, племінницю Леніна і матір дочки Сталіна, Світляни, яка вибрала волю й тепер живе в США. Крім того Сталін застрілив Єжова та маршала Блюхера. Казали, що такі розстріли, які Сталін сам виконав, це »сталінський стиль роботи«.

Підсумовуючи характеристику Сталіна та його методу терору, слід відмітити наступне: Сталін з кримінальним минулим вчасно й правильно оцінив тезу Леніна, що »диктатура пролетаріяту« — це найсприятливіший чинник для диктаторської влади того, хто спритно використає цю тезу Леніна. Хоч Сталін завжди підкреслював, що його політика спрямована на розбудову соціялістичних форм господарства, фактично ці соціялістичні форми потрібні були Сталінові лише для всезростаючого закріплення його персональної диктатури. Він не вірив у соціялізм, який проповідували Карло Маркс та Фрідріх Енґельс. Усуспільнення виробничих верстатів та засобів виробництва в селян і ремісників давали Сталінові можливість командувати всіма галузями виробництва, навіть найдрібнішими, і тим закріплювати свою персональну диктатуру. Теза Сталіна про те, що »кадри вирішують все« — це державний апарат, через який він міг керувати майже всім. Максимальною націоналізацією і кадрами державних службовців, як безпосередніми керівниками системи, Сталін розбудував не »завершений соціялізм«, а *державний капіталізм* для нелюдяного визиску кацетників, колгоспників, а відтак кваліфікованих робітників, службовців і робітництва загально.

Що ж нового вніс Сталін у систему комуністичного терору в порівнянні з терором Леніна? Досить багато, а саме: 1) організацію масового голоду на Україні; 2) організацію невільничої праці в колосальних розмірах; 3) винищування в різний спосіб можливих конкурентів; 4) атентати на лідерів, які виеміґрували з СССР; 5) відверту й систематичну орієнтацію на націоналізм москалів; 6) повне відкинення спроб Леніна додержуватися у призначуванні наркомів з-поміж різних національних меншин в СССР.

Після смерти Сталіна, Хрущов став генеральним секретарем комуністичної партії в СССР. На Заході гадали, що для підсилення своєї позиції та авторитету Хрущов буде використовувати його співпрацю зі Сталіном у проведенні чисток, або відмежується від усіх сталінських диктаторських метод. На першому партійному з'їзді після смерти Сталіна Хрущов у своїй промові знеславив Сталіна до такої міри, що його були переховали з мавзолею Леніна, під мури Кремля.

Виникає питання, чому така прилюдна нагінка на Сталіна? Хрущов, як завзятий шовініст новітнього напрямку московського націоналізму, цим знеславленням хотів помститися на Сталінові за те, що він — немоскаль — 30 років керував московською імперією й немало переслідував москалів. Крім того за Сталіна начальниками НКВД спершу був лотиш Яґода, потім Єжов, який, хоч мав російське прізвище, то по національності був з фінського племени чукчі, а останній грузин Берія. Були інформації, що разом із Берією прибуло багато грузинів до Кремля в Москві. Це, самозрозуміло, дратувало москалів. Ще перед війною москалі поширювали анекдот, що біля мурів Кремля сидить чистильник взуття грузин. Хтось звернувся до нього з проханням почистити мешти. Але той відповів: »Не чищу. Чекаю на призначення«. Цей анекдот показує, що москалі були ображені таким напливом грузинів. Самозрозуміло, що Хрущов це використав. Крім того, він

знав про зміст брошури, виданої троцькістами на Заході, в якій доказувалося, що Сталін за царату був аґентом »Охранки«.

Коли Сталін лише через багато років розгортав репресії проти ленінської ґвардії, то Хрущов почав чистку проти прихильників Сталіна відразу. Берія відчув смертельну небезпеку й спромігся втекти до Еспанії, але Франко виміняв його за еспанців, які були в полоні в СССР як вояки еспанської Блакитної Дивізії. Берія був розстріляний в Москві. Зникли відомості про високопоставлених енкаведистів Меркулова та Поскрибишева. Маленкова заслали керувати малою електростанцією на Сибірі. Решта людей з оточення Сталіна нижчої ранґи, особливо грузини, потрапили до таборів примусової праці.

У внутрішній політиці Хрущов, будучи провідним речником московського націоналізму, провів декілька заходів проти жидів. Тому тепер жиди тільки й мріють про те, щоб у якийсь спосіб покинути советський »рай«. Отже, Хрущов оперся не лише на націоналізм москалів, а й на давній антисемітизм москалів. Щобільше, Хрущов, у своїй ролі речника шовіністичного московського націоналізму, застосував різного характеру тиск на неросійські народи, особливо на українців.

У ділянці зовнішньої політики Хрущов пожвавив атентати на провідних політичних діячів Заходу. Після війни створилися сприятливі обставини для здійснення таких атентатів. Вже перед смертю Сталіна Москва мала 8 сателітів, але пізніше це число сателітів зросло до 16-17 держав, враховуючи країни поза Европою. Всі ці московські сателіти мали в різних країнах свої амбасади та консуляти з дуже великим числом урядовців. Офіційно ці амбасади були ніби для захисту інтересів своїх держав, але фактично вони були на службі військового та економічного шпіонажу СССР. А ще до того вони мали завдання сприяти утворенню комуністичних терористичних груп на Заході. Ця частина діяльности амбасад сателітів Москви досить скоро утворила комуністичні терористичні групи по всіх державах Заходу. За засів Сталіна до війни Москва мала лише комуністичні п'яті колони. Ясно, що організація комуністичних терористичних груп потребувала доволі часу. Хрущов організував убивство президента Кеннеді при допомозі американця, аґента КҐБ. Брат Кеннеді був убитий аґентом палестинської партизанки, вихованого в СССР. Це були перші жертви московського терору на видатних політичних діячів Заходу. До цього часу було вже замордовано комуністичними терористичними групами біля 22 видатних діячів Заходу, не враховуючи поліцаїв, військовиків та інших менш відомих політичних діячів, як редакторів, кореспондентів тощо. Хоч Москві, використовуючи терористичні групи у різних державах Заходу, пощастило замордувати більше двох десятків видатних діячів Заходу, плян убивств виконаний лише на якихсь 51%, бо було 19 невдалих атентатів, а оце недавно відбулися невдалі атентати на американського президента і Папу Римського. З перебігу процесу »чотирьох« в Китаї видно, що Хрущов плянував замордувати і Мао Тсе Тунґа, хоч Мао тоді, ніби, не був небезпечним для Москви.

Комуністичні терористичні групи не тільки виконують атентати на

окремих осіб. Деякі з них практикують масовий терор і проти громадян їхньої держави, а часом й проти громадян іншої держави Заходу.

Москва зорганізувала декілька центрів вишколювання терористів (Лібія, Куба, Південний Ємен, Чехо-Словаччина та інші). Вона організувала в деяких державах т. зв. Товариства захисту цивільних прав, які не турбуються захистом цивільних прав в комуністичних державах, але якомога дискредитують дії поліції та судів на Заході. Отже, на Заході є ціла мережа терористичних комуністичних груп, які заосмотрені підготовкою нових кадрів терористів, зброєю та фінансами через десятки всяких представництв СССР та його сателітів.

На Заході найбільше успіхів має московська пропаґанда. Фактично, більш ефективні московські гроші, якими Москва підкуплює осіб, які лакомі на гроші. Москва витрачає великі суми на те, щоб фінансувати свої комуністичні терористичні організації і сателітів. Відомо, що Куба одержує колосальну фінансову допомогу з Москви. Крім того, Москва підкуповує маси осіб, щоб влаштовувати якусь просовєтську демонстрацію проти якогось небезпечного політичного діяча Заходу. Зараз Москва витрачає великі гроші на підкупи в Афганістані, Туреччині, Західній Німеччині, США, а не виключено, що й у Великій Британії.

Хоч московські п'яті колони та комуністичні терористичні групи діють вже понад сорок років, але Захід ще не усвідомив собі цієї небезпеки, особливо небезпеки для Заходу з дій комуністичних терористичних груп. Західня впливова преса відмічає, що Захід не є спроможний ефективно поборювати всяку підривну роботу московських аґентів. Представники контррозвідки на Заході заявляють, що не мають достатньої кількости детективів, щоб стежити за такою масою московських аґентів. Дехто говорить, що в одному Вашінґтоні є декілька десятків московських аґентів.

Але нарешті Захід мусить почати застосовувати радикальні заходи для поборювання московських терористичних груп. Перший, хто звернув увагу на колосальну небезпеку комуністичних терористичних груп, був колишній президент США Ніксон. Недавно преса повідомляла про те, що представник США висунув пропозицію в Об'єднаних Націях, щоб та організація від свого імени засудила дії терористичних організацій[2]. Зрозуміло, що важко сподіватись від Об'єднаних Націй рішучих заходів проти комуністичних терористичних груп. Але пропозиція конґресмена Д. Крейна відновити діяльність Комісії для боротьби з протиамериканською діяльністю дасть поважний ефект[3]. Крім цього, уряд президента Реґана вже подав пропозиції щодо посиленого тиску на такі сателіти Москви, як Куба та Лібія. Отже, ясно, що не одразу, але новий уряд США проведе вирішальний тиск на всякі комуністичні організації. З поданого видно, що комуністичний терор пройшов певні етапи й нарешті, замордувавши пару десятків провідних діячів Заходу, повинен викликати належну реакцію тих, які мають стояти на сторожі справжнього правопорядку в світі.

2) Прим. »Дейлі Телеґраф« за 5-го лютого 1981 р., стор. 5.
3) Прим. »Дейлі Телеґраф« за 13-го лютого, 1981 р., стор. 1.

В РОКОВИНИ УПА

Марко БОЄСЛАВ

ГИМН НАРОДОВІ-ГЕРОЄВІ

Присвячую Дорогому Другові
Командирові Северові

I

Злети, моя Музо, не пташкою — громом,
Щоб пісня народ мій будила на бій,
Хай сонце здригнеться в небесних хоромах
І крила розправить грімкий буревій!

Я гимн заспіваю Народові лунко,
Хай чує про славу Героя весь світ!
Снагою напій мою душу, Віщунко,
Хай в кожному слові гримить динаміт!

II

Із темряви-світу орда налетіла
Лукава, підступна, жорстока, мов змій!
І важко обсіла і душу, і тіло,
У крові скупався, народе Ти мій.

Могилами вкрився Твій Край яснозорий,
А скільки в яругах, по полі, в лісах
Нехованих трупів. О, горе! О, горе!
О, крове, прокляттям лети в небеса!

III

Благословенна кров Твоя, Народе,
Перекувала душу на метал,
І ти титаном непоборним став
Й ламаєш гордо волі перешкоди.

Твоя тверда геройська плоть незломна
Зродила месників — синів грізних,
І Божий Дух вогнем злетів на них
І дав їм силу левів неутомних.

Безсмертний Ти у їхніх смілих чинах,
Міцні вони у величі Твоїй!
До волі шлях кладуть Тобі бої,
Під гук гармат плекає мати сина.

IV

Йому, співці, співайте гимни бойові,
Його, поети, величайте в одах сталедзвінних!
Він у задумі буднів, наче буревій.
О, хто ще так весняний запах волі цінить!

Хоч повні чаші горя, болю п'є щодня,
Меча грізного з рук на мент не випускає,
О, він не раб німий! Він чинить, не куня!
Його душа, мов вічний кратер, вибухає
Блаженним гнівом!

V

Іди назустріч! Чуєш? Йди, вітай, —
Твоя весна в тріюмфі славно їде!
Шуми, хвилюй, Вітчизно золота,
Назустріч волі йде Народ Твій ріден!

Дзвони, дзвони мечем своїй Весні,
Хай меч Твій в чорних хмарах грім розбудить!
Безсмертний гимн Тобі напишуть дні
За кров благословенну, біль і труди.

Лютий, 1949 р.

(Із збірки »Хай Слава луна«)

МОЛИТВА ПОВСТАНЦЯ

Боже наш — Правдо і Сило,
Надія в Тобі й любов.
Просять розплати з насиллям
Наші терпіння і кров.

Ворог розп'яв Україну,
Глумом збезчестив храми,
Горем засіяв руїни,
Гнані і цьковані ми.

Рідні святі чорноземи
Соромом вкрили кати.
В месті і гніві ростемо —
Отче, Ти їх освяти!

Батька і матір жорстоко
Ворог катує щодня.
Боже, на землю глянь оком —
Й іскру лиш вкинь до вогня.

Серце громами заграє,
Зброя в руках задзвенить,
Любі простори безкраї
Полум'ям встануть грізним.

Отче, послухай, як гнівно
Душі борців гомонять,
Будемо з рівними рівні —
Іскру лиш кинь до вогня!

9. 2. 1947 р.

(Із збірки »Хай Слава луна«)

Петро ГЕТЬМАНЕЦЬ

О, ЗНАЮ САМ . . .

О, знаю сам, що я жорстокий,
але другим не можу буть;
сніжних хуртеч летять потопи,
вогні прокляттями встають.

І що там орди Джінгісхана,
що дикий гул страшних татар?
Ще в тяжчих скована кайданах
лежить Вона в нестямі кар.

Від скату вся аж почорніла,
лукавим ґвалтом хижака,
ярить порванням Її тіло
безсиллям в змучених руках.

Я син Її, Вона м'ні Мати:
і якже бунтом не повстать
на стогін, крик Її, на захист,
над Нею кров'ю не страждать!?

І як інакшим бути можна,
сьогодні, в цей шалений час,
коли метуть сніжні пороші
і вітру вирить темний сказ?!!

Ні, ні! Не стишу местних кроків,
і не заллюсь сльозами я! . .
О степова моя жорстокість,
О гайдамацька кров моя!

(Із збірки »Мої повстанські марші«)

ЗВІТ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

До нашої Редакції наспів у половині серпня 1981 р. лист із перекладеним на українську мову звітнім словом Блаженнішого Патріярха Отця Йосифа І на Конґрес »Церква в Потребі«, основоположником і довголітнім головою якої являється великий приятель українців о. Веренфрід Ван Страатен. Цей Конґрес відбувся в Куфштайні, Німеччина.

Звітне слово Блаженнішого Патріярха сконцентроване в основному довкруги цих подій, які розвинулися у Ватикані після подання до публічного відома Владиками Помісної УКЦ їхнього одноголосного торжественного осудження т. зв. Львівського синоду з 1946 р. Це звітне слово поширює і доповнює новими даними Заяву Блаженнішого Патріярха з 8-го червня 1981 р., видану після того, коли лист Пімена до папи Івана-Павла II з 22-го грудня 1980 р. і відповідь Папи з 24-го січня 1981 р. дійшли до відома нашому Патріярхові. Це звітне слово Глави Помісної УКЦеркви вибиває також ґрунт з-під ніг різним спекулянтам, які вже поробили публічні спроби звинувачення нелюбих їм отців душпастирів.

У звітньому слові Патріярха до Конґресу »Церква в Потребі« подані цитати із виступів Глави Вселенської Церкви. Порівнявши ці цитати зі змістом »Торжественного осудження... Владик Помісної УКЦ на Синоді в листопаді-грудні 1980 р., кожному стане ясно, що Синод Помісної УКЦ, виносячи це осудження, в нічому не переступив того, що було внесене в номенклятуру тієї справи раніше, за виїмком хіба того, що це осудження винесли владики нашої Помісної Церкви на своєму синодальному зібранні. — Редакція »В.Ш.«

*

»Уже минулого року інформував я в рамках Конґресу »Церква в Потребі« про положення Української Католицької Церкви після 35 років переслідування. В цьому році хочу коротко поінформувати про те, що зробив Синод українських Єпископів (25 листопада — 2 грудня 1980) для Церкви-Мучениці в Україні. Він виніс наступні постанови:

1. Слідкувати повсякчасно за положенням в Україні;
2. Інформувати публичну опінію про правдиву ситуацію в Україні;
3. Пригадувати нашим вірним в діяспорі про потреби нашої Церкви в Україні;
4. Помагати Церкві-Мученици в Україні всіми доступними способами.

Наша Церква в Україні не існує офіційно від 1946 року, бо була насильно зліквідована московським урядом і Московським Патріярхатом. Тут і там підносяться тепер голоси про можливість т. зв.

леґалізації нашої Церкви. В цьому питанні Єпископи вирішили йти за прикладом польської Ієрархії і у всіх переговорах обстоювати принцип: »nihil de nobis sine nobis« (нічого про нас без нас). В дальшому було одноголосно вирішено торжественно проголосити осудження т. зв. Львівського Синоду з 1946 р., і спільним листом скріпити духово Єпископів, священиків, монахів, монахинь і вірних в їхніх терпіннях. Із цього листа мав теж довідатися цілий світ про жахливе становище Української Церкви, про потоптання советською владою її прав, як також про незаконне підпорядкування її Московському Патріярхатові.

Ці постанови, на жаль, не могли бути здійснені через негайне втручання Московського Патріярхату. Вже 16 грудня 1980 року зголосився у Папи митрополит Крутицький і Коломенський Ювеналій, тогочасний голова Відділу зовнішніх зв'язків Московського Патріярхату. Наступного дня він відвідав Кардинала Владислава Рубіна, Префекта св. Конґреґації для Східніх Церков. Головною темою цих розмов був наш Синод. 20-го грудня ми отримали доручення не подавати нічого до публичного відома без попереднього узгодження із Апостольським Престолом.

Із кореспонденції між Патріярхом Піменом і Папою Іваном Павлом II, односторонно опублікованої Московським Патріярхатом в квітні 1981 р., тепер відомо, що Московський Патріярх, після повороту митрополита Ювеналія 22 грудня 1980 р. негайно написав до Папи листа із шантажним забарвленням, який (лист) ми розглядаємо як нечуване вмішування у внутрішні справи Католицької Церкви і в життя нашої Помісної Церкви. Патріярх Пімен погрожує серйозно зірванням усіх зносин, зокрема (зірванням) екуменічного діялогу, якщо Папа затвердить резолюції, прийняті Синодом українських Єпископів.

Папа відповів ухильно щойно 24 січня 1981 р. В своїому листі він заявив, що »хтось, без ніякої попередньої консультації, дав знати пресі про проекти, обговорені на Синоді...«, і що таке оприлюднення »сталося ще перш ніж я сам мав змогу познайомитися з тими документами«.

Щоб охоронити учасників нашого Синоду перед підозрою свідомого розголошення таємниці, заявляю отсим, що ані Синод, ані Єпископи не були поінформовані перед 20 грудня 1980, що теж і інформації про перебіг нарад мають бути предложені Святішому Отцеві до затвердження. Пресова заборона була видана щойно 20 грудня, коли вже деякі Єпископи в добрій вірі подали до публичного відома декілька постанов, призначених для народу.

Дороговказом для нас були виразні слова Святішого Отця, які він сказав коротко перед нашим Синодом 5 жовтня 1980 р., в Оранто: »Бути близькими духово тим, які ради своєї віри терплять переслідування, є особливіший обов'язок всіх християн, перебраний у спадщині через традицію перших віків. Ба, що більше:

йдеться тут теж про солідарність, яка належиться від нас людям і громадам, яких фундаментальні права були зламані, або й зовсім потоптані ногами. Ми повинні молитися, щоб Господь помагав своєю ласкою тим нашим братам в цих важких випробуваннях. Молімся також і за тих, яких переслідують, тим, бо, повторюємо слова Христа, якими він з хреста просив Отця: »Прости їм, бо не знають, що чинять«! Дуже часто є намагання окреслювати мучеників, як »винних у політичних злочинах«. Христос теж був, як видно, за це засуджений, що він потвердив, що є царем (Лк. 23, 2). Отож не забуваймо також мучеників сьогоднішніх часів. Не поводімся так, наче б то їх зовсім не було. Дякуймо Господу, що вони переможно видержали пробу«.

З нагоди Дня Миру, 1 січня 1980, Святіший Отець сказав виразно: »Привернути правду значить перед усім назвати по-імени всі насильства в будь-якій формі вони проявляються«. Тому ми віримо, що служимо правді, справедливості і справжньому екуменізмові, коли ще раз повторимо, що Львівські Збори, які назвали себе незаконно »Собором-Синодом«, і які були насильно переведені 1946 р. безбожною світською владою у тісній співпраці з Московським Патріярхатом, не були і не можуть бути законним Собором-Синодом нашої Церкви, тому що в них не брав участи жодний Єпископ Української Церкви, а приявність деякого числа священиків і мирян не є достаточною для законоправности і канонічної важности дійсного Собору-Синоду, тим більше, що приявність тих небагатьох була наслідком явного насилля. Папа Пій XII у своїй Енцикліці »Орієнталес Екклезіяс« від 15 грудня 1952 року вказав на незаконність і насильство цього Акту, а Папа Іван Павло II подав до відома цілому світові в своїх листах від 19 березня 1979 і 5 лютого 1980, що Українська Католицька Церква існує і живе в Україні і в діяспорі. Ми *заявляємо,* що ніколи не було Собору чи Синоду нашої Церкви, який мав би зірвати святу Унію нашої Церкви із Апостольським Престолом і, що т. зв. Львівський Синод в 1946 р., не має ніякого відношення до нашої Української Церкви, яка є вірним членом Вселенської Церкви, містичного Тіла Христа, якого видимим Головою на Землі є Святіший Отець Папа Римський, наслідник св. Петра і Вікарій нашого Господа Ісуса Христа.

Крім цього заявляємо перед цілим світом, що переслідування Української Церкви в Україні після 36 років дальше продовжується.

Для нас є ясне, що Патріярх Пімен (своєю) кореспонденцією і її опублікуванням хотів осягнути те, щоб Папа відношенням до Української Церкви скасував все те, що він досі сказав в обороні елементарних прав людини. Нам відомо, що Святіший Отець на те аж ніяк не є згідний. Із вдячністю стверджуємо, що він у своїй відповіді твердо стоїть на становищі, яке завжди заступав у питанні прав українців-католиків.

Ми бажаємо Російській Православній Церкві святости і духового росту у змислі Христової Євангелії. Ми є готові визнати всі її права. Але зі сторони Московського Патріярхату вимагаємо такого самого визнання наших прав. Фактом є, що цей Патріярхат стався від 1944 р. безвільним інструментом імперіялістичних стремлінь атеїстичної московської влади. Від 36 років він найжорстокіше наступає на Українську Католицьку Церкву. Він хоче угробити нашу Церкву. Львівський Псевдосинод 1946 є виразним доказом цього. Елементарні права людини, святочно проголошені 10 грудня 1948 Декларацією Об'єднаних Націй і Заключним Актом в Гельсінках 1 серпня 1975 були брутально поламані. Як довго Московський Патріярхат не визнає елементарних прав українців-католиків і проголосить неважність Львівського Псевдосинодy, так довго не може бути ніякої мови про будь-які відносини до нашої Церкви.

Мені боляче все ще чути, що наша Церква, якої я є Батьком і Главою, є перешкодою в екуменізмі. Екуменізм — це любов до Христа, до ближнього, до Церкви і бажання єдности. Наша Церква лежить по середині двох світоглядів і через нещасний двоподіл в 1054 також між двома Церквами. В ній зустрічаються дві духовости і дві культури. Вона має щонайменше 5 сторіч екуменічного досвіду і за цей досвід заплатила високу ціну мучеництва. Завжди є трагедією, коли уряди використовують Церкву як інструмент своєї політики. Це використовування нищить всякий правдивий і чесний екуменізм. Замість зблизити до себе роз'єднані частини Церкви, засівається ненависть. Скільки ж то десятків чи, може, сотень років буде потрібно, щоб цю ненависть подолати.

Я не інформував Вас про внутрішнє життя нашої Церкви в Україні тому, що в тих кількох роках не зайшли будь-які суттєві зміни. Переслідування продовжується і молодь виростає без пізнання Христа-Світла і Надії народів. Але незліченні є готові жертвувати все за їхню віру і дальше нести хрест переслідування. Про цей хрест писав мені Святіший Отець 19 березня 1979: »Цей Хрест став частиною Твоєї долі, Достойний наш Брате, і численних Твоїх Братів в єпископаті, які вибрали болі і кривди за Христа, зберегли вірність супроти Христа до останнього свого віддиху. Те саме сказати треба про численних інших священиків, монахів, монахинь і мирян вірних Вашій Церкві. Вірність для Христа і Церкви створила надзвичайне свідчення, через яке вірні Вашого народу в цей самий час себе приготовляють до святкування першого тисячоліття християнства в Україні«.

Рим, 28 липня 1981.

† ЙОСИФ, Патріярх і Кардинал

(З німецької мови переклав Ю. Б.)

СПІЛЬНЕ ВІДЗНАЧЕННЯ 1000-ЛІТТЯ ХРИЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

З нагоди відбування нарад пленарної сесії Секретаріяту Світового Конґресу Вільних Українців у Торонті, Канада, в днях 26-27 червня ц. р. представники Української Православної і Української Католицької Церков відбули наради в справі спільного відзначення 1000-ліття хрищення Руси-України. В нарадах взяли участь — Блаженніший митрополит Мстислав Скрипник, ВПреосвященніший митрополит Максим Германюк, ВПреосвященніший митрополит Стефан Сулик, всеч. о. архипресвітер Семен Савчук і всеч. о. шамб. Роберт Москаль. У висліді тих нарад представники наших Церков видали таку спільну заяву:

»Беручи до уваги важливість неповторної історичної події, що її віруючі українці скрізь у світі відзначатимуть у 1988 році, — тисячоліття хрещення Руси-України за св. Рівноапостольного князя Володимира Великого, та вповні розуміючи невідрадний стан наших братів і сестер на рідних землях, ми, представники Української Православної і Української Католицької Церков поза межами України, свідомі нашої превеликої відповідальности перед Богом, Христовою Церквою і Українським Божим Народом, який зазнав на протязі своєї історії і досі зазнає стільки лиха та роз'єднуючих впливів із сторони ворожих йому чинників, стверджуємо необхідність спільно відзначити цей небуденний і історичний ювілей нашого українського народу. Форму і спосіб цього спільного відзначення Ювілею-тисячоліття ще розглянемо та в слушний час повідомимо наших улюблених у Христі вірних.

Тим часом прохаємо наших вірних про святі молитви за кращу долю наших братів і сестер на рідних землях та за покращання християнських взаємин між нами самими поза межами України. Нехай щезає дух, який збудував Вавилонську вежу, а нехай Дух Святий, що зійшов на Христових учеників і Апостолів, нас наново з'єднає у любові Того, в якого ми всі христилися і в Якого ми одягнулися.

Благословення Господнє на вас усіх!

† МСТИСЛАВ
† МАКСИМ
† СТЕФАН
о. Архипресвітер Семен Савчук

Торонто, 27 червня, 1981 року Божого.

Ділимося з націоналістичним Активом і всією українською громадськістю болючою вісткою, що 18 серпня 1981 р. в Чікаґо, США, після важкої довготривалої недуги відійшла від нас назавжди

сл. п. мґр УЛЯНА ЦЕЛЕВИЧ-СТЕЦЮК

Член Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН), одна з найвизначніших українських політичних і громадських діячок.

Покійна народилася в Чікаґо 1915 р. Десятирічною дівчинкою повернулася з батьками на Україну, де закінчила вчительську семінарію у Стрию й доповнила ґімназію в Дрогобичі, а студії історії на Львівському університеті. Уже за ґімназійних часів була причасна у підпільній націоналістичній діяльності, зазнала переслідувань польської окупаційної влади. Була начальницею »Сокола« в Стрию. Під час російської окупації ЗУЗ мусіла перейти на ОЗУЗ (Лемківщину), де у пляні ОУН розгорнула широку діяльність. З вибухом війни 1941 р. була учасницею Похідної Групи ОУН на ОСУЗ — цієї Політичної Армії Хоробрих у відбудові Держави. У час цієї діяльности ув'язнена німцями. Згодом працювала організаційною референткою в централі жіночих секцій опіки над полоненими, хворими, в'язнями, використовуючи поїздки для підпільної роботи ОУН-УПА. Велика мандрівка, після втрати чоловіка, привела Її з донечкою Ларисою до табору в Німеччині, де як американська громадянка проводила успішні заходи в американських військових чинників припинити видавання наших людей большевикам.

Поворот дівчинкою на Україну мав вирішальне значення для формування індивідуальности Покійної. Вона виростала серед бурхливого революційного оточення націоналістичної молоді, яка надавала ідейно-моральний тон українському життю. Величня динаміка покоління тридцятих років полонила Її душу назавжди, увіллявши в Неї дух самопосвяти, риску, жертвенности.

Покійна впродовж свого життя була великою жінкою характером революціонера з захопленням ідеєю типу неофітів, без крихітки егоїзму, що було типовим для епохи тридцятих років, коли передусім ішлося про перевиховання народу в дусі героїки життя, з вірою у свою правду, в невмирущість ідеї України.

Покійна віднаходила себе у праці й боротьбі за визволення Вітчизни. Вона — один з найстарших членів ще з Рідних Земель. Вона — високої кляси організатор жіночих кадрів ОУН, а передусім невтомний, повний винахідливости трудівник і надзвичайно талановитий міжнародньо-політичний діяч, пропаґатор ідеї Української Самостійної Соборної Держави і розвалу російської імперії на національні незалежні держави усіх поневолених народів. Це один з найкращих організаторів Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН), пробойовик цієї ідеї в найпотужнішій державі світу. 20 років — незмінна голова Української Станиці АБН на Іллінoй. Вона завжди йшла на високу якість, гідну справи великої нації, гідну революційної ОУН.

Як довгорічна голова ОЖ ООЧСУ, Вона надала цій формації ролю зовнішньо-політичного авангарду ООЧСУ. Зовнішньо-політична діяльність була Її стихія.

Як член Проводу революційної ОУН, Вона завжди стояла вірно й твердо на безкомпромісових позиціях до ворогів України й до всякого опортунізму, що, рівнобіжно до героїки кадрів, зробило ОУН великою в історії України.

Відійшла з наших рядів одна з найбільше маркантних постатей жінок з провідницькими здібностями і твердістю характеру та мужністю борця.

У час невилікувальної недуги Вона невтомно, хоч фізично слаба, керувала працею свого ресорту. Трагічна смерть Її єдиної доні не зламала Її, а з ще більшим завзяттям Покійна йшла назустріч своїм обов'язкам націоналістки.

ОУН і АБН понесли велику втрату, але приклад Її жертвенности і відданости справі визволення буде поривати молодших іти Її слідами.

Провід складає вислови найсердечнішого співчуття дорогому Другові мґр Андрієві Стецюкові й усій Рідні Покійної.

Вічна пам'ять і слава Їй! Хай чужа земля буде Їй легкою!

Похорони відбулися в суботу 22 серпня 1981 р. в Чікаґо.

М.п., у серпні 1981.

Провід
Організації Українських Націоналістів

Ділимося сумною вісткою з українським націоналістичним Активом і всією українською патріотичною громадськістю, що 12 липня 1981 року відійшов у вічність після важкої недуги

сл. п. д-р БОГДАН ЗІНОВІЙ ГУК-СКАЛА

провідний член революційної ОУН, старшина УПА. Спочилий залишив цей світ далеко від Батьківщини, на Фльоріді, США, на 59 році життя, повного героїки і трагічної величі. У мужньому перенесенні терпінь невилікувальної недуги поновно унаявнювалася велич його характеру. Увесь його життєвий шлях був

гідним українського революціонера-націоналіста. Це був приклад не лише світоглядового, але не менше етичного націоналіста, для якого героїчний шлях боротьби за ідею визволення був змістом його життя. Батько Покійного о. Михайло Гук, був мучеником польського комуністичного окупанта за ідею України й Української Церкви. Всіх трьох його синів пригорнула ОУН-УПА. Обидва брати Богдана загинули смертю Героїв в боротьбі проти московського наїзника на визначних постах ОУН-УПА.

Небіжчик організує Український Червоний Хрест як сотенний, а згодом як курінний лікар будує підземні шпиталики для ранених, криївки, лікує зі самопосвятою. Його помічниця, тіточна сестра Богдана — Леся Гайдукевич-Богданна, член ОУН, загинула геройською смертю в підпільній шпитальці в Перемищині 1947 р.

Спочилий брав участь у боях з окупантами, єднаючи вояцьке ремесло з лікарськими обов'язками. Допомагав не менше дбайливо місцевому населенню.

Завдяки незвичайній повстанській тактиці командира Бурлаки, згідно з наказом Головного Командування УПА, пробиваються повстанці зі Скалою з оточення після договору трьох — СССР, ЧССР і Польщі — проти УПА на Захід, і Скала приносить щоденники командирів Бурлаки та Крилача.

На чужині закінчує медичні студії, стає головою ЦЕСУС-у, включається у працю Головної Управи Т-ва колишніх Вояків УПА. Видає пропам'ятні значки УПА, які записав для Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Важкий стан здоров'я Його дружини, лікарки д-р Марії з Монацьких, сам смертельно хворий — переносить зі стоїчною мужністю. Відійшов від нас тихо й непомітно, але велич його духа й характеру залишається прикладом для молодого покоління.

Останній салют від імени ОУН віддав Спочилому Голова Проводу ОУН молитвою при Його відкритій домовині під час Панахиди в Нью-Йорку.

Тлінні останки похоронено на цвинтарі біля Йонкерсу.

Провід Організації Українських Націоналістів (ОУН) складає вислови найглибшого співчуття Дружині і Дітям сл. п. Б. З. Гука-Скали та усій Його Рідні, зокрема бажає виздоровіння важко хворій Дружині д-р Марії, яка не могла навіть відпровадити Його в останню дорогу.

Хай Господь Всемогутній має її й усю Рідню в Своїй опіці.

Слава Борцеві за волю України — другові Скалі!

Хай чужа земля буде Йому легкою і хай приклад геройського шляху Його життя мобілізує нових борців на нові бої за ідею України!

М.п., у липні 1981 р.

Провід
Організації Українських Націоналістів

СКАРГА МАТЕРІ МИКОЛИ МАТУСЕВИЧА

За кордон надійшов новий самвидавний документ: це скарга Анастасії Матусевич — матері репресованого члена Української Гельсінської групи Миколи Матусевича — до Генерального прокурора СССР з проханням допомогти отримати побачення зі сином.

Насамперед нагадаємо, що Микола Матусевич був одним із десяти членів-засновників створеної в листопаді 1976 року в Києві під керівництвом письменника Миколи Руденка Української Громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Микола Матусевич народився 1946 року. Він історик за фахом. За свої переконання був позбавлений права на освіту — йому не дозволили закінчити інститут. Був заарештований до 15 діб за участь у колядуванні. За підтримку політв'язнів його багато разів звільняли з праці. Жив перед арештом із випадкових заробітків.

Через п'ять з половиною місяців після створення Української Гельсінської групи 23 квітня 1977 року Миколу Матусевича заарештували й засудили в місті Васильківі Київської області за 62 статтею Кримінального кодексу Української ССР до максимального терміну — 7 років таборів суворого режиму й 5 років заслання.

Про причину цього покарання не важко здогадатися: адже відомо, що влада забороняє будь-яку діяльність в оборону прав людини та національних прав українського народу.

Мати політв'язня Миколи Матусевича Анастасія Матусевич не раз зверталася з листами до різних інстанцій в оборону свого репресованого сина. Вона живе в місті Васильківі Київської області. У листі до генерального прокурора СССР з датою 31 січня 1981 р. вона пише:

»Після засудження сина я його бачила єдиний раз 18-21 липня 1978 р. на особистому побаченні.

Останній лист від сина відправлено 19 лютого 1980 р. з установи ВС-389/35, станція Всесвятська Пермської області, про що свідчить начальник установи Осин у телеграмі від 25 вересня 1980 р. Водночас на мою заяву до ГУІТУ відповідає начальник установи ВС-389 Хорьков: »Наданий ліміт написання листів Матусевич використовує повністю«. Таку відповідь я отримала 9 липня 1980 р. й 8 вересня 1980 р. Що ж це за ліміт — від лютого до вересня жодного листа?

Від 5 жовтня 1980 р. мій син Микола Матусевич перебуває в місті Чистополі Татарської АССР, про що маємо офіційне повідомлення про прибуття до установи УЕ-148 — станція 4-та.

31 жовтня я приїхала на побачення із сином до установи УЕ-148 — станція четверта. Побачення нам не дали. Начальник установи Малафеєв повідомив, що побачення »положено« після 5 грудня 1980 р., а бандероль »положена« Матусевичу Миколі й можна здати на пошту тут же в Чистополі«.

Далі мати Матусевича зазначає, що через якийсь час після того, як у неї прийняли на пошті бандероль, їй повернули бандероль назад поштою з повідомленням: »не положено«. Анастасія Матусевич звернулася із запитом, коли ж дозволять бандероль синові? Начальник табору, в якому перебуває Микола, відповів їй, що бандероль дозволять щойно після 4 грудня 1980 р. Анастасія Матусевич відправила бандероль удруге 5 грудня. Протягом місяця мати не мала жодних повідомлень. І ось 14 січня 1981 р. бандероль знову повернулася з наклейкою »не положено«.

На бесіді з начальником прийому в ГУІТУ Анастасії Матусевич пояснили, що за існуючим порядком виправнотрудових колоній покарання в'язня на листи й бандеролі не поширюються.

У своєму листі Анастасія Матусевич далі стверджує, що вона протягом майже року, від 19 лютого минулого року до дня написання свого листа до Генерального прокурора 31 січня 1981 року, не отримала від сина з табору жодного листа. Вона просить Генерального прокурора СССР втрутитися »для припинення беззаконня«.

РЕПРЕСІЇ СУПРОТИ СІЧКІВ ПРОДОВЖУЮТЬСЯ В ТАБОРАХ

Серед отриманих з України документів є копія скарги Стефанії Петраш, дружини Петра Січка і матері Василя Січка, яку вона 10 листопада 1980 року написала до Головного прокурора УССР. Обидва Січки, члени Української Гельсінської групи, засуджені в 1979 році за »розповсюдження злісних наклепницьких вигадок на радянський державний і суспільний лад« (ст. 187-1 КК УССР), відбувають свої трирічні терміни покарання в таборах.

*

»Головному прокуророві УССР від Петрашп Стефанії Василівни,
проживаючої в Івано-Франківській обл., м. Долині,
вул. Панаса Мирного 14.

СКАРГА

Мій чоловік, Петро Січко, і мій син, Василь Січко, були заарештовані 5 червня 1979 року і засуджені 4 грудня 1979 року за ст. 187-1 КК УССР на 3 роки ув'язнення кожний за наклепи на радянську владу, а насправді — за правозахисну діяльність. Чоловіка засудили на суворий режим ув'язнення, і він відбуває покарання в м. Брянка-6, Ворошиловградської области, УЛ-314/П; синові призначили посилений режим ув'язнення, і він відбуває кару в м. Черкаси-4, ЕЧ-325/62. Обидва табори — побутові, з рецидивістами.

Спочатку напишу про сина Василя. Суть моєї скарги в тому, що я вже півроку не отримую від нього листів. До табору його привезли в

січні 1980 року, — отримала листа. 16 лютого 1980 року ми мали двогодинне побачення. Син скаржився, що адміністрація, не беручи до уваги стану здоров'я в'язнів, може спрямовувати їх на роботу. Так, у січні 1980 року, синові, хворому на грипу, з високою температурою, доводиться виходити на роботу, бо відмовилися покласти його до лікарні. В квітні і травні 1980 року від нього ще приходили листи. Від червня листування обірвалося. 29 червня сина, без жодних причин, посадили до карцера, а вночі прийшли й побили його. В карцері він перебував два тижні. 16 серпня (через півроку) мені дали двогодинне побачення з сином, а особисте мало відбутися 3 вересня 1980 року. Листи від сина, як і раніше, не приходили, і я звернулася до таборової адміністрації, щоб мене повідомили, котрого дня має відбутися побачення. Мене повідомили, що побачення перенесене на жовтень, а в жовтні повідомили сина, що побачення переноситься на листопад 1980 року і, щоб не мати зайвих клопотів, побачення заборонили. Але мене про це не повідомили і я, не дочекавшися відповіді, 25 жовтня приїхала на побачення, а що побачення заборонене — довідалася від контролера. Я звернулася до начальника табору Панченка; він відповів, що нічого не знає. Ось його слова: »Ваш син — »гарний хлопець«, і я до нього не маю ніяких претенсій«. Викликав начальника відділу Боку, з його розмови я зрозуміла, що мій син став жертвою його особистої злости. Буцім то син стояв на даху і оглядав все навколо, а насправді він, працюючи на будівництві, смолив у той час дах. Крім того, він не платить синові за роботу 7 карбованців, за які можна б було купити в кіоску належні йому харчі.

Я хочу запитати адміністрацію: чи голодний і обірваний син, зі шлунковими болями, не хоче, чи не може виконувати норму?

Я вимагаю: 1) віддати мені втрачене побачення з сином, яке мало відбутися через півроку і яке на восьмому місяці не дозволили, 2) встановити нормальне листування між мною і сином, бо офіційної заборони на листування не було. Син не отримує всіх моїх листів, в листах перекреслюють дату і число листа (щоб він не знав точної їх кількости). На всіх листах до сина я ставлю дату і нумерую їх. Отже, адміністрація табору порушує навіть ті мізерні права, які належать радянським політв'язням.

Не краща ситуація і з моїм чоловіком, який відбуває покарання в м. Брянка-6. Він, так як і син, приїхав до табору на початку січня 1980 року. За те, що відмовився підписати інструктаж з техніки безпеки (яка була порушена), викликав обурення адміністрації. 6 березня 1980 року (як він пізніше довідався) один з адміністраторів підмовив в'язнів убити мого чоловіка, коли він вийшов на роботу на другу зміну. Але, залишившися живим після побоїв, він вирішив з'ясувати причину того, що трапилося. Наслідки — його запроторили на два тижні до ізолятора. Йому постійно капала на голову вода, він пере-

студився й захворів. Йому в таборі відмовили в медичній допомозі, хоч температура в нього була 41° Ц. Він знепритомнів, і тоді його відвезли (в передсмертній гарячці) до Ворошиловградської тюремної лікарні, де він пролежав 10 днів. Це було в травні 1980 року.

Коли він повернувся до табору, деякі компетентні особи сказали йому, що таборова адміністрація приготувала плякати з антирадянськими закликами, які мали бути розліплені в зоні по бараках, і це мали пришити чоловікові, як роботу його рук. Це все робилося з метою розпочати проти нього нову справу і збільшити йому строк перебування в таборі. Але ця спроба провалилася, бо чоловіка саме забрали до лікарні поза територією зони.

Нам заборонили побачення, і перше загальне побачення відбулося 29 вересня 1980 року. Два місяці не отримувала від нього листів (це було в серпні і вересні).

Хочу сподіватися, що всі ці переслідування мого сина і чоловіка будуть припинені. Щоправда, начальник табору, де перебуває мій чоловік, обіцяє йому волю, якщо він »висповідається«. Та на мою думку, треба ще вирішити, кому перед ким сповідатися.

Прошу повідомити мене про результати.

Петраш Стефанія Василівна«.

САПЕЛЯКОВІ »ПРОПОНУЮТЬ« ПОКАЯТИСЯ

З України прийшли деякі нові документи, здебільша заяви і скарги до офіційних органів. Ми друкуємо одну із них — скаргу Степана Сапеляка до голови Всесоюзного КҐБ Ю. Андропова, написану 30 березня 1981 року.

Степан Сапеляк, 1952 року народження був засуджений за ст. 62 ч. 1. (»антирадянська аґітація та пропаґанда«) до 8-річного ув'язнення. Відбувши термін покарання, він перебуває тепер на волі.

*

»У 1973 році я був засуджений закритим судом в Тернополі на вісім років ув'язнення суворого режиму на підставі звинувачення в антирадянській діяльності.

Після відбуття терміну покарання мене прописали за місцем проживання моїх батьків на Україні (Тернопільська область, Чортківський район, село Росохач). Відразу після мого приїзду додому, в листопаді-грудні 1980 року в Чортківському районному відділенні внутрішніх справ (РВВС) зі мною неодноразово провадили розмови на тему мого покарання. Такі самі розмови мали мої батьки, тільки вже в відділі КҐБ. Я відмовився від пропонованого мені публічного покаяння, як і від того, щоб засудити свої дії в минулому. Тоді начальник міліції сказав: »...котись-но ти, Степане Євстахійовичу, позолоченою кулькою подалі. Краще тобі й нам...«

30 січня 1981 року я написав заяву до начальника Управління внутрішніх справ Ленінградського облвиконкому з проханням дозволити мені прописатися в с. Нікольському, Тосменського району, Ленінградської області, де живе й працює Матюшенко Надія Володимирівна, з якою я хотів одружитися. Цю заяву я подав ст. ляйтенантові КҐБ Ленінградської області Баранову В. А., який спеціяльно приїхав до с. Нікольського, щоб перевести зі мною розмову. Я також запевнив його, що не маю наміру займатися антирадянською діяльністю.

15 лютого 1981 року я повідомив начальника відділення міліції Ульяновського району капітана Гаврилова про те, що влаштувався на роботу електромонтером у філії Ленінградської геоекспедиції — ВИРТИ і переходжу медичний огляд. Про те, що від березня я дістану прописку, мене запевнив директор вищеназваної інституції.

2 березня 1981 року мене зняли з обліку паспортного бюра м. Чорткова Тернопільської области з огляду на мій переїзд до іншого міста.

Проте, по дорозі до Ленінграду, на Львівському залізничному вокзалі (6 березня 1981 року) мене запровадили до відділення міліції, де мене обшукали на підставі підозріння в грабунку. На обшуку було шість осіб, між ними тільки один у міліцейському мундирі, всі інші в цивільному одязі. Своє прізвище назвав тільки міліціонер. Перевіряти свої речі під час обшуку мені не дозволили. Все висипали на підлогу: записники, листи друзів, Біблію. Коли мене відпустили, я поїхав до с. Нікольського. Тим часом мою наречену Матюшенко Н. В. викликав співробітник КҐБ з УССР, який по розмові з нею заявив їй, що коли я публічно не розкаюся у своїй колишній діяльності, мене не пропишуть, і просив її переказати це мені.

12 березня 1981 року я мав розмову зі співробітником КҐБ (заступником начальника оперативного відділу), який знову запропонував мені публічно розкаятися (»... тоді, можливо, вас пропишуть ...«), або виїздити звідси куди завгодно.

Мені не залишилося нічого іншого, як виїхати, покинувши дорогу людину. Співробітники КҐБ УССР і Ленінграду змусили нас розлучитися, завдавши тим самим важкої духовної травми.

Чи буде КҐБ відповідати за те, що позбавив мене можливости жити поруч коханої жінки, а також за те, що беззаконно зробив мені обшук на підставі підозріння в грабунку?

Мені 29 років ...«

ПОЕЗІЇ З НЕСКОРЕНОЇ УКРАЇНИ

Євген СВЕРСТЮК

ВОНИ ІШЛИ УДВОХ

Вони ішли удвох, то оглядались,
То посміхались, стишували крок.
Мій приятель сказав: »Він привітався,
Він привітавсь, а ти не відповів«.

І так ми розминались може часто.
Скляна стіна над нами панувала,
Скляна стіна між нами височіла,
А ми брели у затінку її.

І замість давніх кастових уставів,
Законів, забобонів і табу
В новому світі рівности-братерства
Ми у скляних клітках гуртом брели.

Ми розминались, хоч були знайомі,
Не признавались, хоч носили біль,
Ми розминались перш за все з собою,
Щоб утекти й розтанути в юрбі.

Тим часом десь над стінами скляними,
За стінами товстими був творець:
»Колись все поясняли, а ми кроїм« —
І геніяльно руки потирав.

РЕКВІЄМ

Вірш присвячений А. Горській і В. Симоненкові, і написаний, як більшість Сверстюкових віршів, у карцері.

Зовсім поруч раптом впали
так, як краплі крови чи сліз,
а мені й миготіли (шпали,)
а мені бовваніє ліс.

Ваші руки такі ж гарячі,
і таке ж, як було, плече,
тільки очі так страшно зрячі
і їх погляд наскрізь пече.

Хто потонув у млі холодній,
хто у сірих дротах затерп,
в темносивій й німій безодні
зорить вічністю місячний серп.

Добре, друзі, — нас не минула
чаша ця і офірний дим,
не розвіяло, не зігнуло,
і судилось іти молодим.

Ми пливемо. Я вас за рікою
відчуваю, як рідну тінь,
мені легше до вас рукою,
ніж до сходів потойбічних стін.

Все, що було з життям і з нами,
запеклося на серці вщерть,
тільки раптом прийшла між нами
така давня знайома — смерть.

Олекса РІЗНИКІВ

ВЕСЕЛИМО

Веселимо й веселимося
під літнім сонячком самі,
лунає в нашому умі
лунке багатоголосся.
Ми — рибоньки,
наш спів і сміх
вода в сумний, спокійний спосіб
змиває з носиків і зносить
перш, ніж почуємося ми.
Сказать про нас, що ми німі,
це всеодно що голі й босі,
бо досі з нас було вже досить
і того, що кожен вмів і смів.
Хто ж більше втіх і взять зумів,
той на гачку злякавсь назовсім.

ДО 2000-ЛІТТЯ КИЄВА

Леонід ПОЛТАВА

ВАСИЛЬКО, КНЯЗЬ ТЕРЕБОВЕЛЬСЬКИЙ

(Історична поема)

(Закінчення, 2)

ПОЛОВЦІ, ЗНОВУ

Над садами, над ґраждами
Завива огонь,
Б'є гучними копитами
Половця комонь;
Руки зв'язані арканом
Степовим, міцним;
З кров'ю, криком і туманом
Переплівся дим;
З болю корчачись, палають
Вулички криві;
Половецькії нагаї —
В русичів крові;
На пожежі їдуть вежі,
Шатра лопотять . . .
— Князю, князю, вишли стежі!
Де ж ти, княжа рать? ! .

СУЧАСНЕ

Князь Володар взяв залогу —
Василькові ж рідний брат! —
Боєм визволив сліпого . . .
А в Русі — новий розбрат,
Знов воюють між собою
Збруч, Дунай, Дніпро, Десна,
Між собою б'ються вої,
Гине руська сторона!
Як зібратись на відплату
Шолудивцю Боняку, —
Та ж виколює брат брату
Очі! . . Де іще таку
Україну відшукати,
Покажіть мені й тепер,

Щоб із того насміхатись,
Хто за тебе, брате, вмер? !.

У ПЕРЕЯСЛАВІ

Де обрію згублена, збита підкова
Лежить на широких долонях степів,
Там город біліє: церкви та будови,
І замок, що небо розкраяв навпів.

О, славо! Не легко тебе переймати!
О, воле! Не легко тебе берегти!
Стоїть Переяслав, на славу багатий,
Багат і на муки. Чорніють мости
На Трубежі-річці. По вулицях — попіл,
Він теплий ще, свідок вчорашніх пожеж,
І зводяться гордо, мов чоло Європи,
Ґранчасті верхи переяславських веж.
На погорбі з кременю — замок Гориця:
Мурованні стіни — в тугу полосу,
Вдивляються мовчки зіниці-бійниці
У рідного степу підступну красу.
Лиш варта озветься то птахом, то звірем,
То брязне оружжя, то слово невлад . . .

Не спи, Переяславе! Мало ще віри,
Як очі виколює братові брат!

У замку, де світяться Давні Хороми,
Не спить Володимир, не склеплює віч.
А втома надходить . . . і тихим поромом
Ще мить — і відплив би далеко у ніч . . .
Важка голова у шоломі схилилась,
І отрок не знає: збудити, чи ні:
»Хоч князь, а напевно й вони натомились« . . .
— Ні, отроче! Спати не час нам, о ні! —
Підвівсь Володимир, аж дзвоном металю
Озвалась кольчуга, бувала в боях . . .
Наморщивши чоло, неначе із жалю,
Звернувся до отрока князь Мономах:
— Що, отроче-хлопче, до матері б може?
Проїдься. — А хлопець здригнувся, мов птах:
— Ні, світлий мій князю . . . Не можу, не можу,
Бо мати моя — в половецьких степах . . .
— Посліпли ми, сину . . . Посліпли ми, сину.
Ходім на нараду. — Я? . . — Чому ж бо й ні?

Побачиш, де легше програти Вкраїну:
З моїми боярами, чи у борні. —

Бояри у залі нарад,
У Давніх Хоромах розсілись.
При князі — великі, панні,
Службові, ченці і купці.
Пухнасте купиння борід,
Очиці, що вістрями в'їлись
У княже лице... При стіні —
Почесні оружні бійці.

О, князеві легше у бій
Ходити у поле, по ярство,
І правити легше мечем
По кожній ворожій орді,
Ніж тут, у хоромах, двобій
Тримати із гривним боярством,
Ніж щось говорити про Русь
Захланній оцій бороді!

Одні — на Давида б піти!
Другі — може б Київ узяти?
Ще інші — десяту біду
Придумують надарма́...
Лети, моя пісне, лети
І нині до кожної хати:
Всього є у нашім саду —
Садовника й досі нема!..

Скінчили — і князь подав знак:
— Давида ми вже покарали,
На Київ нам нічого йти —
Є в стольному городі князь.
А нині ми вирішим так:
Хай кожен, хто ходить за ралом —
Навчиться ще й зброю нести,
Бо половці винищать нас!

ГІНЦІ, ЗНОВУ

Ще хвиля — і навстіж пішли
Важкі оборонні ворота:
Помчали гінці до князів
Сурмити на спільний похід.
Летіть, поспішайте, орли,
Державна веде вас турбота!
Як згинем — то згинемо всі,
Або — переможемо світ!

І отрок із воями мчить —
У княжу, стару Теребовлю:
Сам князь Мономах наказав
Просити у похід сліпця —
За серце, за розум ясний,
За очі, обагрені кров'ю,
За те, що осліплений князь —
Не скинув шолома бійця!

У ВЕТИЧЕВІ, 1100 РОКУ

Стольний Київ, Чернігів і Галич,
Переяслав і Холм, і Самбір,
Кременець, Володимир . . . — вставали
Руські списи, росли наче бір, —

Бути,
Бути кончині
Половцям,
Або Україні!

РУСЬКИЙ МЕЧ

В широкій кузні — чорно.
Пащекою оцірилося горно.

На хмари глянувши у даль,
Двопудий молот взяв коваль.

І з розмаху, і з розгону
Вдарив штабу він червону:

Дзвінко, гордо, грізно, гучно
Меч кується обіручний!

Чорний молот, як віхола,
Свище, виє, крутить коло!
Задрижали, загули
Часто вдари, дзвінко вдари!
Так народу —
Для свободи,
Хижим крукам —
Для науки,
Для покари
За пожари,
Для відплати
За утрати —
Народивсь в диму важкому,
У крицевім грюці грому,

В блисках іскорних хуртеч
Славний
Руський
Меч!

РОКУ БОЖОГО 1103

На Долобську врадили раду —
Половчанину на загладу!
На Долобську минулись муки —
Подали князі собі руки!
Над Долобським встала заграва —
Ярослава Мудрого слава,
Володимира, Ольги слава —
Воскресала моя Держава!
І від щастя соборної власти —
Князь незрячий заплакав щасно,
Бож Руси минулися муки —
Подали собі люди руки!

Ой, Боняче, триклятий хане,
Ми постали — тебе не стане!

ПОХВАЛА СВ. СОФІЇ КИЇВСЬКІЙ

Софіє, золота Софіє!
Ти межи київських садів,
Неначе крила лебедів,
Що над землею ледве мріють;
Ти як простягнена рука
На братню зустріч, не прощання,
Як день, як спів, як поривання,
Як мисль, висока і дзвінка!
Ти як сплетіння всіх дорог,
Ти межи нас, у нас, над нами,
Людськими мудрими руками
Тебе для нас воздвигнув Бог!

Благослови ж, Всевишня, нас
На ворогів у добрий час!

РАДІСТЬ РУСИ

Благословен весняний ранок,
Коли з-під чорної ріллі
Встають найперші у тумані
Зелені стебла на землі!
Благословенні світлі води,
Що поять землю з вишини!

Благословенна мить приходу
Непереможної весни!
Благословенна мить приходу
Із забуття — в нове життя!
Благословенне багаття,
Що зветься серцем!

СПІЛЬНИЙ ПОХІД ДО ОСТРОВА ХОРТИЦІ

Полки наддніпрянські, закуті у лати,
Ідуть та й ідуть над Дніпром.
— До Хортиці, брате?
— До Хортиці, брате!..
— Чолом тобі, князю!
— Чолом!

Дніпро уже бачив і торків, і обрів,
Іранських чорнявців, північників сніг...
— Чи бачив ти, Дніпре, аж скільки хоробрих?
— Ніколи ще стільки своїх!

Пливуть галичани — човни за човнами,
Аж іскрами з весел ріка пойняла́сь.
— Чи знаєш ти, Дніпре, хто є межи нами?
— Я знаю: пливе теребовельський князь!

Стоїть на кормі — невидющий та зрячий.
Кремезний, поставний, а волос — як дим...
— На Хортицю, князю?
— А певно, козаче! —
І тисячі тисяч крокують за ним.

НА ХОРТИЦІ

Не острів — самі білокрилі намети!
Вершинами — копія, стріли, мечі.
При свічці — князів нетривкі силуети,
В залізних кольчугах і грецькій парчі.

Скінчилась нарада. — Вогні погасити!
Хай половці сплять!.. — далі й далі наказ.
Між військом, замовклим, неначе забитим,
Іде з Васильком переяславський князь.

За ними князі з усієї країни —
Землі молодої могутні стовпи.
— Прийшли із мечем — від меча і загинуть, —
І київський князь показав на степи.

БІЙ З ПОЛОВЦЯМИ

Бій гримить,
Мов кінь підковами!
Князь стоїть,
Як зачарований!
Все небо — у стрілах
На річці Сольниці,
І чує наш князь,
Як падають птиці . . .
Все чує князь,
Все серцем бачить,
І незрячий —
З радости плаче . . .

А бій гримить,
Мов кінь копитами.
Плаче степ
Гей, неумитими
Ранами,
Ганами,
Вітрами,
Туманами,
Бурею
Хмурою, —
Збилися щити,
Вдарились мечі,
Кров — страшні цвіти,
Кров — життя ключі!
Гаркають мечі,
Зойкають сичі,
Чорнокрилий Див
Крила розкрилив!

Гей, біжать струмки
У сині річки,
Червоні струмки
В червоні річки!
Гей, біжать полки
На чужі полки,
Як серед ріки
Хвилі гомінкі!
Гей, біжать полки,
Лютії вовки,
Жадібні вовки —
Княжії полки!

Гей, свище, свище меч кривавий
Внизу, вгорі!
Не одному судилась слава
В бою згоріть!

Живіть же, роки молодецькі,
Доки живі!
Дванадцять князів половецьких
Вже на траві!

П'янкою кров'ю підпливає
Уся орда,
В Дінці від крови закипає
Густа вода...

Невольники біжать на волю —
І вже за лук:
За половецькую недолю,
За біль розлук!

ЕПІЛОГ

Ще догоряли іскри бою,
А вже чиясь рука
Зустрілась раптом із сліпою
Рукою Василька.

— О, князю! Я — Давид проклятий!
Візьми мій меч,
Зітни цю голову трикляту,
Зітни із плеч!

Та здивувався князь незрячий
Розлетом брів:
— Давиде, я в цю мить неначе
Уже прозрів!
Як ти прозрів, Давиде-брате,
То й я прозрів!

І обнялись князі навіки
Перед князями...

І тільки небо чорним криком
Реве над нами.

Небо
Чорним
Риком
Реве
Над нами.

Америка.

Олена ТЕЛІГА

ЗАСУДЖЕНИМ

Як ми можемо жити, сміятись і дихать?
Як могли ми чекати — не битись, а спать
В ніч, коли у в'язниці спокійно і тихо
Ви збиралися вмерти — у шість двадцять п'ять.

І коли приволікся заплаканий ранок,
Вас покликала смерть у похмурій імлі —
А тепер наші душі і топчать і ранять
Ваші кроки останні по зимній землі.

А тепер в кожнім серці пожежу пригаслу
Розпалите ви знову — спаливши життя
І, мов гимн урочистий, мов визвольне гасло,
Є для нас двох імен нерозривне злиття.

Над могилою вашою тиша і спокій,
Та по рідному краю — зловіщі вогні.
І піти по слідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окрилених ніг.

* * *

Усе — лише не це! Не ці спокійні дні,
Де всі слова у барвах однакових,
Думки, мов нероздмухані огні,
Бажання в запорошених оковах.

Якогось вітру, сміху чи злоби!
Щоб рвались душі крізь іржаві ґрати,
Щоб крикнув хтось: ненависть і люби —
І варто буде жити і вмирати!

Не бійся днів заплутаних вузлом,
Ночей безсонних, очманілих ранків.
Хай ріже час лице — добром і злом!
Хай палять серце — найдрібніші ранки!

Ти в тінь не йди. Тривай в пекучій грі.
В сліпуче сяйво не лякайсь дивиться —
Лише по спеці гряне жданий грім
І з хмар сковзне — багнетом — блискавиця.

о. д-р І. МУЗИЧКА

ШЕВЧЕНКО І ПРОРОК ОСІЯ

(Начерк)

(Закінчення, 2)

Та Осія не належить до пророків, що видять тільки чорне майбутнє і трагедію і на цім ставлять жорстоку крапку. Він знає, що руїна північного ізраїльського царства — то вислід Божого суду в історії і вони самі то не Божа жорстокість, а вислід глупоти Ізраїля, або як Осія каже: »Вони бо сіють вітер і пожнуть бурю: на їхньому стеблі нема колосся, муки воно не вродить; а як і вродить, то чужі його з'їдять« (Ос. 8, 7). Бог є володарем всього, він володар історії, а з другої сторони є людська відповідальність за вчинки. Але Бог не діє, щоб нищити, нівечити. Ціль Божих дій — лікувати, тому вживає асирійців до цього. Любов Божа до Ізраїля є постійна, не зрадлива як Ізраїлева. Бог не є мстивий, ані химерний. Бог знищить ідолів, божків, Бог присмирить людську гордість, Бог покаже нагу правду і тоді всі побачать його Заповіт, Його доброту, Його дбання про Ізраїль. Бог справедливий і милосерний, бо Він, як це каже Осія — є Батьком. Коли на початку своєї книги Осія змальовує відносини між Богом й Ізраїлем як подружжя повне любови, так при кінці бачимо гарний образ Бога Батька й Ізраїля дитини, яку Бог вчить ходити: бере на руки, дає їсти і ніяк не хоче лишити ані комусь віддати на поталу (гл. 11). Очевидно, коли терпеливість Божа доведена до краю, тоді мусить прийти справедлива кара для лікування. Гарна пророча мова! Багато поляже від меча, будуть криваві жорстокості і тоді буде поворот. Осія каже: »Візьміть *слова* зі собою і поверніться до Господа«. І тут ясно Осія вказує, що тими *словами* є Божі слова, передані батьками Ізраїля. »Скажіть йому: прости всю беззаконність! Прийми те, що добре і ми принесемо плід уст наших« (Ос. 14, 3). Зрада буде вилікувана, гнів Божий відвернеться, краса його буде, немов маслини, а його запах — мов Ливану« (Ос. 14, 7). В святім подружжі повернеться любов і щастя. Це думки книги пророка Осії, що його читав Шевченко перед Різдвом чи на Різдво 1859 року.

Шевченко цю широку історичну думку Осії роздумує по своїм повороті з України. Він бачить духовне спустошення, неволю, рабство, несвідомість, моральний занепад, а це знак близької загибелі і він грізно починає свою поему словами:

Погибнеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі!
А ти пишалася колись
В добрі і розкоші!

І зразу приходить до питання: чи це кара Божа? За що така кара? І відповідає:

За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів отих поганих...

Так, за помилку Богдана, що пішов на союз із північним царем, з яких один був дійсно скаженим; за панів, що думали тільки про бенкети, наживу, високий чин, образ яких подав нам яскраво, гумористично, як сатиру, Микола Гоголь (що ці пани прийняли з великим обуренням). Але Шевченко так відповів Гоголеві на цей його гумор, вказуючи на іншу дійсність, якої, на жаль, Гоголь не бачив:

Всі оглухли, похилились
В кайданах — байдуже!..
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже!

За такий духовний занепад, Бог, — продовжує Шевченко у своїм наслідуванні Осії, —

покарає,
Уб'є незримо... І правдиво!
Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховную твою утробу,
І рек во гніві: »Потреблю
Твою красу, твою оздобу;
Сама розіпнешся! Во злобі
Сини твої тебе уб'ють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата,
І плача, матернього плача,
Исполню гради і поля,
Да зрить розтленная земля,
Що я — держатель, і все бачу!«

Шевченко як поет знаменито наслідує мову св. Письма, вживаючи навіть церковно-слов'янських слів, щоб своїй пророчій мові надати біблійного стилю і кольориту. Жахливий це образ: суд Божий над невірною землею. Шевченко цю рідну землю, як і в інших поезіях, бачить як матір. В Осії такою є невірна жінка.

Причиною її недолі і нещасть є цар і злобні діти, що вб'ють своїми гріхами рідну матір, але Бог їх знищить, як пророкував Осія для Ізраїля: »Та навіть як народяться в них діти, я знищу дорогий їм плід їхнього лона. Мій Бог відкине їх від себе за те, що були йому неслухняні. Вони будуть між народами блукати« (Ос. 9, 16-17). Головною причиною зла в Україні є таки російський цар, якому Україна віддалася. Це немов її злочин, що потягнув за собою всі інші лиха і духовну руїну. Осія каже до Ізраїля: »Знищу тебе Ізраїлю — хто прийде тобі з допомогою? Де ж він, твій цар, щоб тебе рятувати по всіх твоїх містах? Де твої судді, що про них говорив еси: дай мені царя і князів« (Ос. 13, 9-10).

Все це нагадує Шевченкові сумний і трагічний Переяслав, в якому злощасно Хмельницький зв'язав себе із російським царем. Читаючи Осію, Шевченко бачить свою Україну і її долю.

Та Шевченко у своїй великій любові до матері неначе гасить свій пророчий страшний вогонь. В обличчі такої страшної кари Божого гніву, який пам'ятаймо, в Осії не є для знищення, але для лікування і направи. Шевченко ніжно промовляє до Матері-України:

Воскре́сни, мамо! І вернися
В світлицю-хату; опочий.
Бо ти аж надто вже втомилась
Гріхи синовні несучи.
Спочивши, скорбная, скажи
Проpци своїм лукавим чадам,
Що пропадуть *вони*, лихі,
Що їх безчестіє і зрада
І криводушіє огнем,
Кровавим, пламенним мечем
Нарізані на людських душах,
Що крикне кара невсипуща,
Що не спасе їх добрий цар . . .

Ні, мати не пропаде, не буде знищена і покарана. Будуть покарані її лукаві діти і нічого їх не врятує, навіть їхній »добрий цар«, навіть утеча, бо всюди їх найде правда-мста. В Осії сама його жінка винувата в тому, що таких дітей породила, і Бог говорить: »Оскверніте вашу матір, оскверніте, бо вона мені не жінка і я не чоловік їй« (Ос. 2, 4). Шевченко зміняє цей образ і його грізне слово паде на злих синів, яких каратиме правда. Кара їх буде страшна. Її вчинять добрі люди без суду. В Осії жінку, тобто Ізраїля (пам'ятаймо образ Осії: між Ізраїлем і Богом подібний зв'язок, як між чоловіком і жінкою — це Завіт!), Бог за словами Осії обнажить її до гола, такою як була в день, коли народилась, зробить її немов пустиню, неначе суху землю, спрагою її заморить і дітей її не буде милувати (Ос. 2, 5-6). В Шевченка діти

будуть покарані жорстоко: закують їх у кайдани, приведуть в село на зрище і розіпнуть на хресті, розірвуть і рознесуть,

А кров'ю вашою, собаки,
Собак напоять!..

Не дивуймось такій мові Шевченка. То мова пророків, то мова Старого Завіту на вид злоби, яку люди чинять предоброму, справедливому і милосердному Богові, ламаючи Завіт. То мова пророків на вид лукавства і злоби людської перед Богом, що стільки добра народові вчинив. То є суворі слова Шевченка — слова кари, грози. Тоді Шевченко вкладає в уста матері слова, що ними вона мала б висказати провину своїх дітей, те, що лихого вони вчинили. І ця провина в устах матері так звучить:

зробили
Руками скверними створили
Свою надію, й речете,
Що цар — наш Бог, і цар — надія,
І нагодує і огріє
Вдову і сирот...

Надією нещасних дітей не став більше Бог, а цар, і він став для них богом. Та Шевченко не хоче дивитись на це лихо, безправ'я і потоптану правду. Шевченко хоче наслідувати Осію, що каже до синів Ізраїля: »Візьміть *слова* з собою й наверніться до Господа. Скажіть йому: прости всю беззаконність! Прийми те, що добре, і ми принесемо плід уст наших« (Ос. 14, 3). І тому Шевченко поправляє слова матері до лукавих синів і каже їй не говорити про провини, а дивитися на перемогу добра й правди, каже матері, щоб вона сказала своїм дітям таке:

Брешуть боги,
Ті ідоли в чужих чертогах,
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхеє, не древле слово
Розтліннеє, а *слово нове*
Між людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе
Од ласки царської...

Цим закінчує Шевченко свою поему наслідування Осії. Кінець такий високий і тріюмфальний в противенстві до перших слів поеми

Погибнеш, згинеш Україно...

Оживе правда, зникне брехня божків та ідолів. Осія каже, що ідоли — »усе робота ремісницька« будуть неначе мряка вранці,

немов роса, яка зникає вдосвіта, немов полова, що вітер її з току звіває, мов дим з вікна« (Ос. 13, 3). На те місце ця правда навіє, накличе, вихром вдуне (»нажене«) вже не старе слово, а *»слово нове«*.

Не важко догадатись, що цим новим словом є наука Христа, Його євангелія, Він сам. Шевченко мислить, пише під впливом св. Письма. В іншому місці своїх поем в подражанії 11 псалма він вкладає в уста Христа-Господа такі слова:

Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю *слово*! . .

З цього бачиться, що словом тут є Христове слово євангелії. Подібно про слово говорить Шевченко в »Неофітах«:

А ти возстав од гроба, *слово* встало
І *слово* правди понесли
По всій невольничій землі
Твої апостоли святії

І в тих же »Неофітах« теж говорить про Христове слово:

І спас тебе розп'ятий Син Марії,
І ти *слова* Його живії
В живую душу прийняла
І на торжища, і в чертоги
Живого істинного Бога
Ти *слово* правди понесла!

Переміна людей, душ, народу прийде Христовим словом і ним окраденний люд буде спасенний! Осія теж подібно заохочував свій народ словами: »Засійте собі правду, жніть плід любови, розоріть собі цілину. Бо час шукати Господа, поки Він прийде і вилле на вас дощем справедливість« (Ос. 10, 12).

Цими словами запевняє Шевченко наше відродження, переображення і воскресіння. Під одною важною умовою, яку постійно ставлять пророки — повернутись до Бога життям, мисленням, вчинками і цим пізнати одну тільки правду — не правду ідолів-царів, а правду правдивого Бога. Прості слова Осії не могли не торкнути Шевченкового серця: »Тож повернись до Бога твого, пильнуй любов та правду і чекай на Бога твого постійно« (Ос. 12, 7).

Все наслідування пророка Осії у Шевченка полягає саме в тому, щоб показати своїй Україні зло і загрозу її знищення через царя і злих синів, але й предсказати із поворотом слова правди — євангелії — нове її життя без царської ласки. Основна думка Осії — то поворот до Бога і тим самим нове щасливе життя народу. Цю думку Шевченко бере у свій спосіб, немов пророчою мовою, для своєї поеми про долю свого безталанного народу.

Не трудно зауважити, що завданням усіх пророків Старого Завіту було звернути дорогу свого народу на поворот до Бога. Це був закон, історичний закон ізраїльського народу, закон природи і буття, і він ясний: життя з Богом — то життя із найвищою волею, якою постало все, якою двигається все і тому таке життя едино приносить щастя, волю, правду і справедливість. В житті особистім, родиннім, громадськім, національнім, міжнароднім, церковнім, коли приходить криза чи катастрофа — рятунком є саме цей поворот до Бога, до його *слова*, або богословським терміном »тая метаноя«, чи словами Івана Предтечі »чиніть плоди достойні покаяння (»тес метаноясс«) і не беріться говорити собі: »маємо за батька Авраама« (Лук. 3, 8). Це бачимо в перших століттях історії Церкви, коли ціллю катихизи була саме ця метаноя — переворот духу, переміна життя згідно з Євангелією. Поворот до Бога, переворот в душі чи за глибокою сьогодні думкою нашого Олеся Бердника — *переображення* на Божий лад — то властиво постійна богословія Христової Церкви, то постійна релігійна практика і мислення християнської душі. Противним до цього буде тільки шукання за »царями« або »ідеологами«. Це можна потвердити і психологічно: вичерпана і виснажена душа, що опинилась не у своїй Богом їй створеній атмосфері, народ в погоні за тим, що не Боже або не згідне із Божим пляном і ладом, в якому не поставлена належно гідність людини — викує собі сам кайдани, виставить себе на зрище, розіпне себе і злі сили, які собі сам створить, розірвуть і рознесуть його. Так сталося в історії із багатьма народами, по яких остались тільки археологічні сліди. Рятунком для них був поворот до Бога, якого вони не найшли, враз із Його правдою і законами для гідного життя людини. Тому говорить про те II Ватиканський Собор такими словами: »Ніхто не в спромозі звільнитися від своєї немічности чи самітности, а й неволі, бо всі потребують Христа, як взору, вчителя, визволителя, спасителя, життєдавця. Справді Євангелія (те Шевченкове *Слово!*) стала в історії людства, навіть у тій земській, — основою свободи, поступу та являється повсякчасною закваскою братерства, одности і миру. Тому не без причини віруючі прославляють Христа як »Спасителя і надію народів« (Місійна діяльність ч. 8). Все, що людина найде противного до цього в різних людських ідеологіях, вченнях, в царях, вождях, ідеалах, Марксах чи інших теоретиках, буде її кризою, а навіть катастрофою. Відродження і воля приходять із поворотом людини до Божого закону життя, до вічного Завіту з Богом. Розрив із цим Завітом приносить те грізне Шевченкове:

Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі . . .

Не так пояснюють »Подражаніе« Осії у Шевченка совєтські коментатори. Маю на думці »Шевченківський Словник«, том II, ви-

даний Інститутом Літератури ім. Т. Г. Шевченка в Києві 1978 р. Автор гасла »Осії глава XIV« бачить тільки першу частину погрози матері про жорстоку долю невірних дітей, але не бачить других слів, які вкладає Шевченко в уста матері і не бачить цілого пророчого стилю самого пророка, якого наслідує Шевченко. Совєтський коментатор в наївний спосіб коментує так: »Увесь контекст вірша свідчить: Шевченко розумів, що тільки всеросійська революція, спільність дій усіх народів імперії приведе до народної перемоги. Художня форма твору зумовлена задумом поета створити »подражаніє« Біблії; вірш являє собою насичений біблеїзмами й сповнений надзвичайної ліричної сили »ораторський« монолог (водночас викриття й провіщання). За своїм значенням »Осії глава XIV« є не тільки літ. явищем (одним з найвизначніших творів політ. поезії XIX ст.), а й явищем історії революц. руху, актом політ. боротьби, в якому яскраво відобразилася єдність поглядів Шевченка із рос. революц. демократів на кардинальні проблеми тогочасного суспільного життя«.

Іншими словами — хоч Шевченко пише в дусі св. Письма і в стилю пророка Осії, його погляди радше лучаться із поглядами російських революційних демократів, замість із цікавим біблійним поглядом на іншу революцію людського духу. Мабуть автор таки соромився сказати (як це часто в совєтських писаннях буває...), що Шевченкове пророцтво сповнилось в »жовтневій революції«, коли скинено царат... А може і лишив читачеві зробити свої власні висновки? Сьогоднішня дійсність в нашій Україні — »країні безправ'я«, як це зве Олесь Бердник — та сама, а то й гірша, як була тому сто літ, коли Шевченко писав своє »Подражаніе Осії«, чи радше є продовженням тієї дійсности, що її започаткували російські царі, коли стали господарями на нашій землі. Ідолів намножилось, несправедливості дійшли до вершка, неволя вкоренилась, людська гідність стала потоптана, моральне зіпсуття із новими моральними принципами матеріялістичного світогляду творить розклад, надія на царя-Леніна стала релігією, надія на здобутки науки і технології стала теж своєрідним ідолом (про те вже казав Кіркеґор: »Щоб позбутись Божої волі, ми придумали науку«).

Але рівночасно, і з тим всі погоджуються і бачать, починається там серед переслідування відродження релігії, шукання Христа і єдиного спасіння в Ньому, як це можна бачити у писаннях Олеся Бердника. Це процес, що на нього вказує Шевченко. Олесь Бердник бачить цей процес у »Переображенні і воскресінні«. Він пише: »Новий Заповіт дає однозначну відповідь шукачам Правди. *Переображення* стукає в серце людей, *переображення і воскресіння*, які Він (Христос) полум'яним подвигом утвердив для світу« (Із листа О. Бердника до папи Івана-Павла II). Нездатні це переображення дати сучасні системи, єдиний Христос може очолити новий

еволюційний »Цикл Вогняного Відродження Землі«. Христова Євангелія в новій і відважній проповіді має створити »вирішальний поворот в історії землі — перехід на новий рівень свідомости й буття«. Далі Бердник каже, що »для цього потрібні мужі, безстрашні дії і воля до Преображення«. Очевидно, О. Бердник цей образ переображення бачить своїм поетичним серцем і наболілою душею. Він хоче бачити переображення цілого світу за законом Краси, Радости й Любови. Його думка виглядає на перший погляд фантастична, але на вид так глибокої неправди і несправедливости він бачить, як і Шевченко, тільки в повороті до *Слова*, тобто Вчителя-Христа, нове відродження народу й світу. Думка старозавітніх пророків актуальна постійно: переображення людини, знищення ідолів і кумирів, з цим прийде обнова землі і на сторожі оновленої землі прийде і стане Слово-Бог між нами, і Він

... люд окрадений спасе!

(Доповідь виголошена на концерті в честь Т. Шевченка в Українськім Католицькім Університеті ім. св. Климента папи в Римі 29. 3. 1981 р.)

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, насвітлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. *»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«* речево дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміґрації й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. *»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«* — це універсальний часопис української еміґрації в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy

München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.

Володимир ЖИЛА

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ЛІРИКИ ҐЕТЕ

(Закінчення, 2)

До цього самого періоду творчости великого поета відносять його безсмертний »Прометей«. Великий захисник людства й поборник справедливости, образ якого став одним з найвеличніших у світовій літературі, звеличують мистці всіх епох і народів. У поемі за постаттю Прометея ховається сам Ґете, що бореться проти титанів, обороняючи всіх пригнічених. Мова твору піднесена, окремі фрази сильні своєю інтонацією, висловлені з вірою в перемогу. Цю поему вперше переклав Франко, а в сорокових роках Терещенко. Обидва різновиди перекладу цікаві своїм змістом і формою. Наочніше можна помітити їхню близькість при співставленні перекладу Франка з перекладом Терещенка. Мета обох перекладачів була майже та ж сама: звеличники індивідуальности великого поета, вони стояли твердо за створення в перекладі аналогічної оригіналові єдности форми й змісту, але все таки по-різному виконали свої завдання.

У Ґетевому оригіналі:

Bedecke deinen Himmel, Zeus,
Mit Wolkendunst
Und übe, dem Knaben gleich,
Der Disteln köpft,
An Eichen dich und Bergeshöhn;
Mußt mir meine Erde
Doch lassen stehn
Und meine Hütte, die du nicht gebaut,
Und meinen Herd,
Um dessen Glut
Du mich beneidest.

(Стор. 320)

Переклад цих рядків:

У *Франка*	У *Терещенка*
Ти не́бо сво́є, о Зе́все, вкрива́й	Своє оку́тай не́бо, Зевс,
Чо́рними хма́рами,	Імло́ю хмар
І як той хло́пчик, що стина́є	І дій на́че хло́пець той,
З будяка́ головки́, і гра́й	Що тне будя́к,
З дуба́ми й ска́лами;	Лама́й дуби́ й верхів'я гір;
Та на зе́млю мою в те́бе си́ли нема́є,	Мені́ б лише́ зоста́лась

Ні на ха́ту мою́, що не ти її кла́в,
Ні на о́гнище те,
Що не ти йо́го жар роздува́в, —
Хоч і за́висть па́лить там тебе́!
(Стор. 307)

Моя́ земля́
І мій ку́рінь, що будува́в не ти,
І мій оча́г
З його вогне́м, —
Яки́м ти заздри́ш.
(Стор. 34)

Початковий рядок Франка більш поетичний, клична форма »о Зе́все« стилістично ближча до Ґете, у ньому більше настрою оригіналу. Наступні рядки кращі в перекладі Терещенка. Вони змістовніші, довершеніші формою, краще відтворюють особливість вірша. Рядок у Терещенка »Лама́й дуби́ й верхів'я гір« справді прометеївський, у цьому образі — титанічна сила. Як видно, перекладач дає свою інтерпретацію, але дуже вдалу, що, до речі, посилює переклад і не порушує, в основному, схеми вірша. Переклад Франка »Та на зе́млю мою́ в те́бе си́ли нема́є« до кінця цієї строфи більш поетичний і більш зрозумілий. У ньому краще відчутні стиль і краса оригіналу, а також вірніше дотримано тон розповіді й розгортання сюжету. Франкові рядки видовжені, образи поширені, але їхнє осмислення приблизно рівнозначне першотворові. Таким чином, обидва переклади високо мистецькі, не зважаючи на відмінні підходи перекладачів. Подекуди вони різняться змістом, але в них однаковий поетичний потенціял. Терещенко краще зберіг оригінальну форму вірша й Ґетеву вільну ритміку. У першотворі рядки, в основному, мають три ритмічні наголоси, не зважаючи на їхню довжину. Трапляються також рядки, в яких є розходження — наголос попадає на інші склади, навіть збільшується до п'яти наголосів, напр.:

Hást du nicht alles sélbst vollédet, . .
(Стор. 321)

Або:

Hast dú nicht alles selbst volléndet, . .

Збільшення наголосів в оригіналі:

Hást dú nicht álles sélbst volléndet, . .

В українському перекладі Терещенка цей останній рядок звучить:

Чи не саме́ ти все вчини́ло . . .
(Стор. 35)

Простий своїм композиційним складом, цей рядок із трьома ритмічними наголосами. У ньому відображено ідейно-емоційне осмислення потреби чину, що пульсує в тілі цієї могутньої поеми.

Романтичні особливості світосприймання поета добре відображені в обох перекладачів: героїка титанічної боротьби за освоєння кращого життя, захоплення мужністю Прометея, за яким стоїть сам поет, що рветься в кращий світ дії. Усе це передано образно, з майстерністю.

Хто ви́кував із ме́не му́жа?
Над всім могу́тній час,
Та ще одві́чна до́ля,
Твоя́ й моя́ влада́рка.
(Стор. 35)

В німецькому ориґіналі:

Hat nicht mich zum Manne geschmiedet
Die allmächtige Zeit
Und das ewige Schicksal,
Meine Herrn und deine?
(Стор. 321)

Ґетевий »Erlkönig«, здається, був і залишиться найбільш улюбленим твором серед українців — як в ориґіналі, так і в перекладі. Я ще й сьогодні, після п'ятдесяти років, пригадую собі, коли моя покійна мати в холодний, туманний, вечірній час уперше переказала мені по-німецьки »Вільша́ного короля́«. Я слухав її тоді з острахом, бо мені ввижався король, що стояв десь далеко в нашому саду, і бідний батько, на руках якого лежав його мертвий син. З того часу могутні рядки цього твору сидять у моїй пам'яті, а в уяві — образ батька, що втікає з сином. Баляда »Вільшаний король« має близько десяти українських перекладів, почавши з 1838 р. Її перекладали Богдан Дідицький (двічі), Дмитро Загул, Борис Грінченко, Пантелеймон Куліш, о. Йосиф Левицький, Дмитро Ревуцький, Максим Рильський, Осип Юрій Федькович. Найкращий переклад належить, без сумніву, М. Рильському, який високо цінував переклади і вважав, що »це прекрасний спосіб вигострити свою мовну зброю, піднести українську мовну культуру на вищий щабель розвитку!«[25] До речі, він послідовно працював над перекладами з різних мов — »німецької, французької, російської, польської тощо і стояв за творчий, значить, не тільки вмілий, а й сміливий переклад«[26].

Таким сміливим і вмілим перекладом є його »Вільшаний король«. У цьому невеликому за розміром ліро-епічному творі трагічність сюжету сполучається з яскраво-ліричним забарвленням розповіді. Перекладач добре зрозумів його зміст, ідею та успішно проник в індивідуальні метафори, в образну систему ориґіналу. Він доніс до читача багатство зорових і слухових образів, створив емоційну настроєвість, близьку до ориґіналу, не порушивши внутрішньої узгодженості й закономірности.

Спробуємо дослідити співвідношення ориґіналу й перекладу. У Ґете:

25) *О. С. Пушкін*, Збірник Академії Наук УРСР (Київ, 1938), стор. 22.
26) Максим Рильський: *Художній переклад з однієї слов'янської мови на іншу* (Київ: Видавництво Академії Наук УРСР, 1958), стор. 45.

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Knaben wohl in dem Arm,
Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.
(Стор. 115)

Рильський по-своєму трансформує цей образ:

Хто пізно так мчи́ть у час нічни́й?
То їде ба́тько, з ним син мали́й.
Чого́сь боїться і ме́рзне син —
Мало́го ту́лить і гріє він.
(Стор. 59)

В українському перекладі не має згадки про вітер, а слово »син« з епітетом »малий« з'являється уже в другому рядку. У Рильського »боїться і ме́рзне син« — трансформація перекладача, щоб створити потребу, чому саме батько тулить та гріє сина. Ці слова не вводять основних змін у загальний мистецький образ, вони його детальніше пояснюють і дають перекладачеві можливість розв'язати словесні труднощі оригіналу. Створюється новий взаємозв'язок, що робить переклад чітким, а окремі рядки свіжими та звучними. Маємо спосіб творчої компенсації образу, що дуже характерний для Рильського-перекладача; він часто пропускає образи або характерні звороти в одному місці, щоб їх показати в іншому, таким чином переставляючи образ, але не руйнуючи його.

Переклад наступної строфи також вказує на велику майстерність перекладача.

»Чому́ тремти́ш ти, мій си́ну, щоми́ть?«
— Коро́ль вільша́ний он там стоїть!
Він у коро́ні, хвоста́тий пан! —
»То си́ну, вра́нішній тума́н!«
(Стор. 59)

У першому рядку Рильський не зберігає всіх подробиць оригіналу, його мета — відтворити головну мистецьку особливість ситуації і розкрити почування дитини, що він і довершує. Розмова поміж батьком і сином лаконічна, переклад вірно передає першотвір, як також схему римування. Рильський зберігає емоційність Ґете, його багатство інтонаційних відтінків, а найосновніше — його синтаксичну будову. У перекладі пульсує теплота лірики, посилена народною лексикою, образи швидко міняються з розгортанням сюжету. Мова проста, легка, а вірші прозорі й мелодійні. Так гострить Рильський свою мовну зброю, збагачуючи її емоційні засоби, зберігаючи поетичну форму для передачі глибинного зв'язку між мовою й думкою.

В українській літературі є вісім перекладів та сім переспівів твору »Міньйона«. Цей вірш, у якому змальована наростаюча туга,

перекладали П. Куліш, Д. Загул, Б. Лепкий, М. Рильський та інші. Вона показана в потрійному пляні: у першій строфі зображена краса природи Італії, у другій — талант поета з перспективи дитячих років, а в третій — альпійська гора дикого світу, де спрагнена душа поета шукає притулку. Вірш сильно сконденсований і сплянований. Він багатий своїм пейзажним навантаженням — різними образами, метафорами та епітетами. Пройнятий суб'єктивізмом, глибиною думки та лексично-синтаксичними й ритмічними особливостями, »Міньйона« — це шедевр творчости Ґете. Таким чином, перекласти її нелегко, бо вона має своє окреме мистецьке обличчя, яке можна й не впізнати, а незначні зміни у стилі можуть привести до серйозних зрушень у змісті. Тому деякі перекладачі, замість робити переклад вірша, творили з нього переспів. Одним із кращих переспівів є »Русь« Юрія Федьковича. У цей вірш, за мотивом Ґете, він уклав свою тугу за всім рідним, зберігаючи Ґетеву поетичну форму, його тепло, настрій та палке бажання віднайти рідну оазу для скорботної душі:

Ци зна́єш, де краї́на та́я ми́ла,
Де я́вір ріс і де кали́на цві́ла,
Де Дністе́р гра́в, де Га́лич печалі́є,
Де ру́ський край, де ру́ське се́рце мліє?
Ци зна́єш де, ци зна́єш, моя́ до́ле?
Туда́, туда́ піду́ з тобо́в, соко́ле[27].

Досконалий за образною системою та музикальним звучанням переклад »Міньйони« дав Максим Рильський. Він творчо підійшов до оригіналу, до кожної його деталі, та легкою мовою, прозорим і мелодійним віршем переклав цей цікавий і таки досить трудний твір. Розкриваючи його образну картину, синтаксичну будову, глибину думки, він уклав усе це в мистецький переклад. Стиль українського поета — це не оздоба твору, тут віддзеркалено думки, світосприймання і світогляд Ґете. Кожен елемент займає своє місце і несе в собі частку прекрасного, необхідну для розкриття ідейного задуму цілого.

Ось уривок із оригіналу:

Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn,
Im dunkeln Laub die Gold-Orangen glühn,
Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht,
Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht,
Kennst du es wohl?
Dahin! Dahin
Möcht ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn.
(Стор. 111)

Його переклад:

27) Юрій Федькович, *Твори* (Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1960), том I, стор. 70.

Ти зна́єш край, де цитрино́вий цвіт,
Де помара́нчі золоті між віт,
Де віє ві́тром лагі́дним блаки́ть,
Де ти́хий мірт і гордий лавр стоїть?
Ти зна́єш їх?
Туди́! Туди́
Поли́нуть би, мій лю́бий, наза́вжди.
(Стор. 66)

Німецьку частку »wo«, що в оригіналі наявна в першому рядку, Рильський повторює чотири рази, надаючи, таким чином, своїм рядкам характеру згущення, що збагачує образність і посилює силу звучання вірша. Це робить переклад ближчим до оригіналу й більш конкретним у передачі ідеї та змісту. У Рильського чудове зіставлення епітетів: »золоти́й«, »лагі́дний«, »ти́хий«, »го́рдий«, при чому епітет »гордий« — це внесок перекладача. Він добре підходить до лавра, бо краще віддзеркалює його справжню природу, поставу й красу. Не менш важливим є додаток »наза́вжди«, що не тільки посилює риму, але й дає плянові окрему перспективу, роблячи всю цілість ліро-епічною.

Перекладаючи ці самі рядки, Куліш збільшив їх кількість до дев'яти, поширивши тим самим образну систему далеко поза межі оригіналу. У нього вітець дує »з-під хма́рки прозірно́ї на мирти, Божа благода́ть«, а останній рядок оригіналу —

Möcht ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn.
(Стор. 111)

виражений умовним способом, передав аж трьома рядками:

З тобо́ю нам заїхати-зайти́,
З тобо́ю, дороге́ моє коха́ньне,
Моїх оче́й і се́рця чарува́ньне!
(Стор. 437)

Частку »б« вжив перекладач один раз, виділивши її в окремий рядок із прислівником »туди«, який, як і в оригіналі, повторено двічі. Тим він дещо зменшив можливість здійснення дії, вираженої дієсловом і порушив умовність рядка. Тим часом Рильський, зберігши повністю форму оригіналу, дав своєрідну риму, не порушивши образности рядка й блискуче переклавши умовність. До речі, переклад Куліша має деякі багаті ліричні елементи, які він удосконалив у напрямку найближчої відповідности оригіналові. Сильно, оригінально й наскрізь по-мистецьки звучить у Рильського кінець »Міньйони«, в який внесено деякі потрібні зміни для перекладу:

Ти знаєш гору́ в си́ніх небеса́х?
Там у тума́ні мул верста́є шлях,

Дракóнів рід в печéрі там живé
І водоспáд над скéлею ревé.
Ти знáєш їх?
Туди́, туди́
Нам путь лягла́, о бáтьку, назáвжди!
(Стор. 66)

В німецькому оригіналі:

Kennst du den Berg und seinen Wolkensteg?
Das Maultier sucht im Nebel seinen Weg,
In Höhlen wohnt der Drachen alte Brut,
Es stürzt der Fels und über ihn die Flut;
Kennst du ihn wohl?
Dahin! Dahin
Geht unser Weg! o Vater, laß uns ziehn!
(Стор. 111)

Це не лише бездоганний переклад, це доказ захоплення ліричними мотивами Ґете, що співзвучні з поглядами перекладача. Мотиви, які були завуальовані в оригіналі, Рильський підсилив у перекладі:

Дракóнів рід в печéрі там живé
І водоспáд над скéлею ревé.
(Стор. 66)

Змінивши поняття одного дракона на »драконів рід«, перекладач переніс читача в минуле й мимоволі зв'язав початок і кінець вірша, створивши одну завершену цілість. Відобразивши по-своєму картину водоспаду, що реве в горах, перекладач переосмислив образність оригіналу добрим ліричним завершенням.

У »Римських елегіях«, написаних між 1788 і 1790 рр. і надрукованих 1795 р., Ґете виступив як завершений лірик, який свідомо засвоїв і прийняв античну (метричну й стилістичну) традицію. Це були його перші, справді класичні твори, написані в дусі старовинного світу, баченого через призму XVIII сторіччя. В оригіналі Ґете дотримується постійної строфічно-композиційної форми, що складається з гексаметра (шестистопного дактиля) й пентаметра. (Цей останній фігурує тільки в сполученні з гексаметром, становлячи разом з ним елегійний дистих). Гексаметр у Ґете має не більше шести стіп, з яких кожна з п'яти стіп є або наголошеним дактилем, або наголошеним спондеєм, при чому дві останні стопи мають по два склади, з яких другий є довгим (спондей) або коротким неповним дактилем, який в дійсності є хореєм. Остання стопа ніколи не буває справжнім дактилем. У пентаметрі він зберігає симетричну структуру, а його пентаметр складається з двох однакових частин по дві з половиною стопи кожна, з наголошеним останнім складом у кожній частині. Ґете, як правило, у передостанній склад гексаметру дає завжди по два дактилі.

Наприклад:

Séhĕ mĭt fühlĕndĕm Aúg, fühlĕ mĭt séhĕndĕr Hánd[28].

у перекладі:

Óко зíркé вíдчýвá, // бáчить чýтлúвă рýкá.
(Стор. 72)

Структура двох симетричних частин чітка, скріплена природнім ритмом, що в Рильського переходить навіть у риму. Граматично українська мова складає для перекладача ширші можливості форми у відмінюванні, ніж німецька, маючи більш гнучкий порядок слів у поезії. Тим самим її легше нагнути під німецький оригінал, щоб відтворити його мистецьку красу й глибину думки. В українській мові також ритм легше стає засобом підсиленої мовної образности й емоційної напруженості через внесення додаткових ритмічних елементів у середину рядка. Ці елементи використав Рильський у своєму перекладі, звертаючи окрему увагу на природний ритм і дикцію. І тому його рядки треба читати дуже уважно.

Таким чином, Рильський виконав трудне завдання, давши добрий мистецький переклад. Для прикладу розглянемо другу половину п'ятої елегії.

В оригіналі:

Raubt die Liebste denn gleich mir einige Stunden des Tages,
Gibt sie Stunden der Nacht mir zur Entschädigung hin.
Wird doch nicht immer geküßt, es wird vernünftig gesprochen;
Uberfällt sie der Schlaf, lieg ich und denke mir viel.
Oftmals hab ich auch schon in ihren Armen gedichtet
Und des Hexameters Maß leise mit fingernder Hand
Ihr auf den Rücken gezahlt. Sie atmet in lieblichem Schlummer,
Und es durchglühet ihr Hauch mir bis ins Tiefste die Brust.
Amor schüret die Lamp indes und denket der Zeiten,
Da er den nämlichen Dienst seinen Triumvirn getan.
(Стор. 44)

У перекладі:

Як і вíзьме кохáна із дня мóго пéвну годúну,
То дáрує за те лю́бі годúни нічні.
Ми не цілу́ємось тíльки, бу́ває й розмóва повáжна;
Сон її змóже міцни́й, — я віддаю́ся думкáм.
Íнколи нáвіть в обíймах її віршувáти візьму́ся
І на спúні її дáвній гекзáметра лік
Пáльцями я відбиваю; спить вонá в млóсті солóдкій,
Гру́ди проймáє менí пóдих її чарівни́й.

28) Johann Wolfgang Goethe: *Roman Elegies and Venetian Epigrams.* Bilingual Text, trans., with Introduction L. R. Lind (Lawrence: The University Press of Kansas, 1974), стор. 44. Всі інші цитати елегій та епіграм наведено за цим виданням.

А тимча́сом Аму́р розпа́лює зно́ву лампа́ду
І спомина́є ті дні, як тріумві́рам служи́в.
(Стор. 72-73)

Перший дистих вийшов у Рильського по-мистецьки не тільки структурально, але й словесно; дієслова »взяти« й »дарувати« є добрими відповідниками оригіналу, як також фраза »певну годину«, яку перекладач переставив з множини на однину й тим самим краще розв'язав передачу образної системи оригіналу. Два передостанні дистихи дались перекладачеві нелегко, він мусив їх відповідно трансформувати, переставивши фразу »Пальцями я відбиваю« з пентаметра до наступного гексаметра і тількищо на базі чотирьох рядків зберегти конкретний образ оригіналу та дати якнайповніше відтворення ідейно-образної структури надмірно індивідуалізованих рядків.

Образну, як також стилістичну красу українського перекладу я відчув ще краще, коли порівняв його з англійським перекладом. В українському перекладі збережено всі оригінальні своєрідності першотвору та ідейно-мистецьке обличчя автора. Переклад є наскрізь твором Ґете, переданим українською мовою, коли в той самий час англійський переклад немає цієї мистецької своєрідности оригіналу, а подекуди загублено в ньому мистецьке обличчя автора. Англійський переклад має більш технічний характер, у ньому слабо відтворено змислове та естетичне навантаження, як також і образну систему оригіналу[29].

В англійському перекладі:

What if my darling deprive me of some few hours of daytime?
Hours of night as a rich recompense she can bestow.
Though we spend some of them kissing, we spend others
sensibly talking,
And when she sinks into sleep, wakeful and thoughtful I lie.
Often I even compose my poetry in her embraces,
Counting hexameter beats, tapping them out on her back
Softly, with one hand's fingers. She sweetly breathes in her
slumber,
Warmly the glow of her breath pierces the depths of my heart.
Eros recalls, as he tends our lamp, how he did the same service
For his Triumvirs, the three poets of Love, long ago[30].

Переклад XV елегії (»З цезарем я б не хотів мандрувать . . .«) є також доказом, як далеко проникає Рильський в образність Ґете, як дбайливо ставиться він до ідейно-мистецького обличчя його твору та як глибоко розуміє зв'язок між його мовою й думкою, що відбиті в поетичній будові. Як досвідчений майстер слова, він

29) Там же, стор. 45. Див. *Goethe's Roman Elegies*, trans. with an Introduction and Notes by David Luke (London: Chatto & Windus, 1977), стор. 9-22. Англійські переклади елегій Лінда набагато кращі, більш мистецькі й визначаються кращим розкриттям ідейного задуму та образної системи оригіналу.
30) Там же, стор. 40.

уміє відчувати, бачити й мислити, рівночасно підпорядковуватись вимогам оригіналу, щоб не порушити його узгодженості й закономірности, передаючи поетичною мовою всю красу стилю, мовлення й думки.

Закінчення цієї елегії в Рильського звучить сильно, кожний рядок висловлено навіть простіше, ніж у німецькому оригіналі. Мовний потік відбиває мистецьке мислення й несе в собі частку змісту, необхідну для зрозуміння цілости елегії.

У перекладі:

Так ви, му́зи коха́ні, мені́ скороти́ли годи́ни,
По́ки з лю́бою я стрі́нусь в соло́дкій пі́тьмі.
Бу́дьте ж здоро́ві! Спішу́ я, вас не боя́вшись обра́зить,
Ви-бо, хоч го́рді, любо́в зви́кли як слід шанува́ть.
(Стор. 76)

В оригіналі:

So, ihr lieben Musen, betrogt ihr wieder die Länge
Dieser Weile, die mich von der Geliebten getrennt.
Lebet wohl! Nun eil ich und fürcht euch nicht zu beleid'gen;
Denn ihr Stolzen, ihr gebt Amorn doch immer den Rang.
(Стор. 60)

Мені здається, що в цьому закінченні перекладач перевищив подекуди силу зображення оригіналу, бо він краще зумів віднайти мистецькі засоби й простіше їх передати, без »збагачення« перекладу власними образами. Навіть у цьому випадку він усе таки чітко зберіг розмежування між перекладачем і автором.

»Венеціянські епіграми« виникли в наслідок кризи в житті Ґете, що з'явилася після його повороту з Італії. Опинившись тим разом у Венеції, він уперше в житті почав сумувати за дружиною й сином. З цієї туги, нетерпіння та внутрішнього хвилювання виник новий рід творчости — епіграми, коротенькі й злободенні вірші, в яких поет уміло дає розкриття теми, часом коротке карикатурне зображення й несподівану дотепну кінцівку. Розгляньмо, напр., епіграму 101 у перекладі Марка Зісмана:

»Ши́йка тро́хи опу́хла моя́«, — сказа́ла злака́вшись,
Найдоро́жча. — Дитя́ моє́, ти́хше! послу́хай мене́:
То прави́ця Вене́ри торкну́лася тебе́, натякну́вши,
Що небу́вом вона́ змі́нить фо́рми твої́ і твій стан,
Зіпсує́ твою́ по́стать струнку́, твої́ гру́ди краси́ві;
Все спухає; вже й пла́ття нове́ не пасу́є тобі́.
Будь спокійна! садівника́ вчать, опада́ючи, кві́ти,
Що, нали́вшися, ви́зріє плід дороги́й восени́.
(Стор. 80)

Ця сама епіграма в німецькому оригіналі:

"Ach, mein Hals ist ein wenig geschwollen!" so sagte die Beste
Ängstlich. — Stille, mein Kind! still! und vernehme das Wort:

Dich hat die Hand der Venus berührt; sie deutet dir leise,
Daß sie das Körperchen bald, ach! unaufhaltsam verstellt.
Bald verdirbt sie die schlanke Gestalt, die zierlichen Brüstchen,
Alles schwillt nun; es paßt nirgends das neuste Gewand.
Sei nur ruhig! es deutet die fallende Blüte dem Gärtner,
Da die liebliche Frucht schwellend im Herbste gedeiht.

(Стор. 128)

Перекладові характерна легкість, м'якість, плавність та спеціяльна настроєвість, що домінує в ориґіналі. Передавання образности наскрізь реалістичне; тема розглянена дещо злободенно, зате кінцівка ориґінальна й повністю вкладається в систему цілости, розумно розкриваючи проблему. Перекладач підібрав добрі еквівалентні слова, що своєю образністю та функцією цілком збігаються зі словами ориґіналу. Мова перекладу прозора, гармонійна й милозвучна. Слова »шийка«, »правиця«, »дитя« є кольоритними еквівалентами, що викликають мовну своєрідність, надаючи перекладові незвичайної привабливости.

Ґете залишався ліриком усе своє творче життя. Вірш »Сутінки згори спадають . . .«, написаний за п'ять років до його смерти, має всі характеристичні риси доброго ліричного твору. Він короткий, у ньому мало подробиць, зате він виразний і багатозначний. Це ще одне яскраве відтворення вибуху думки з особливою інтонацією змін у природі. Тон вірша погідний, почуття щирі, настрій мрійливий; він не тільки зацікавлює, але й хвилює читача, що з нетерпінням слідкує за постійними змінами в природі, щоб відчути її красу, пізнати її чар і знайти потрібну насолоду й зміст для життя.

З усією послідовністю і справжньою майстерністю Євген Дроб'язко передав почуття й думки Ґете. Він відтворив не тільки систему його образів, гармонійність мислення, але також особливості світосприймання.

В ориґіналі:

Dämmrung senkte sich von oben,
Schon ist alle Nähe fern;
Doch zuerst emporgehoben
Holden Lichts der Abendstern!
Alles schwankt ins Ungewisse
Nebel schleichen in die Höh;
Schwarzvertiefte Finsternisse
Widerspiegelnd ruht der See[31].

У перекладі:

Су́тінки згори́ спада́ють,
Бли́зькість да́лі відліта́,
В не́бі про́мені вже ся́ють —
Пе́рша зі́рка золота́.

31) Johann Wolfgang Goethe: *Sämtliche Gedichte*, Zweiter Teil: Ausgabe letzter Hand (Zürich: Artemis-Verlag, 1953), стор. 53.

Все в непе́вності зника́є,
Тя́гнеться тума́н куди́сь,
Мо́ре ти́хо відбива́є
У со́бі зчорні́лу вись.
(Стор. 130)

Як бачимо, перекладач увів нові мистецькі образи й подав їх в новому взаємозв'язку, щоб показати вечірню зірку, що стоїть у центрі першотвору. В його інтерпретації »Близькість далі відліта«, що є поетично-яскравим зображенням небесних відстаней, через які прориваються промені першої золотої зірки. А сама зірка для нього перша, значить вечірня, але він її так не називає. Переставивши рядки, перекладач також по-мистецьки розв'язав функцію моря: воно »тихо відбиває у собі зчорнілу вись« — далекий простір над землею. І так перед читачем з'являється всесвіт із безмежними просторами, вкритими туманом, через який прориває́ться світло — символ надії на краще. Переклад добре передає думки Ґете. У ньому немає буквалістичного перенесення, зате сильно відчувається образна система й музикальне звучання оригіналу. Дроб'язко творчо підійшов до авторського стилю, розкрив його красу до кожної деталі, простою і музикальною мовою виконав свій переклад.

На закінчення хочемо відзначити, що великий німецький письменник Йоганн Вольфґанґ Ґете відкрив перед світовою літературою нові шляхи, якими вона пішла, черпаючи з його творів невмируще, вічно живі зразки мистецької майстерности й глибокого внутрішнього змісту. Його лірика — це справжня скарбниця поетичного надбання. У ній багатство змісту, різноманітність тем, жанрів, віршованих форм. Він поет високого почуття, що оспівував красу, свободу та сміливо поєднував мотиви романтичного й героїчного. У його творах велика глибина думки, що динамічною силою вірша й чудовою майстерністю промовляє до читача. І тому не без причини Тарас Шевченко назвав Ґете великим поетом[32]. Таким він залишиться назавжди в українській літературі.

Переклади творів Ґете перейшли через різні стадії від переспіву до справжнього мистецького перекладу. Українська література має приблизно 200 ліричних перекладів, у тому числі понад 80 з глибоким і всебічним відтворенням оригіналу. Ці переклади сміливо можуть витримати всесторонню та обґрунтовану критику літературознавців.

Техсас Тек університет

32) *Шевченківський словник*, ред. Є. П. Кирилюк та інш. (Київ: »УРЕ«, том I, стор. 155.

Блянка ЄРЖАБКОВА

ВПЛИВ ЯНА АМОСА КОМЕНСЬКОГО НА УКРАЇНСЬКУ ПЕДАГОГІКУ

(Закінчення, 2)

Напевно однією з несподіваних подій було встановлення факту, до якої міри шановано і з якою повагою ставилися до Коменського в Україні в кінці XIX століття. Великий ювілей Коменського для відзначення 300-річчя з дня його народження, який з великою пошаною та урочистістю святкували в усьому світі протягом 1892 року, знайшов великий відгомін також в Україні. У великих містах України влаштовувано публічні святкування Коменського, а різні журнали вміщували численні статті про Коменського.

В Києві в днях від 15 до 20 березня 1892 року, Київське Слов'янське Добродійне Товариство влаштувало Ювілейні святкування присвячені Коменському, на яких на тему значення Коменського виступали із святочними промовами професори Т. Л. Яреш та А. О. Степович. Хор Калішевського виконав старочеський хорал — духовну пісню. Інформацію про ці святкування приніс »Урядовий вістник« ч. 17. Обидві промови були також видані під назвою: »Ян Амос Коменський, 1592-1670«, чтенія Ф. Л. Яреша і А. О. Степовича въ торжественномъ собраніи Кіевского Словянского Благотворительного Общества состоявшемся 15-20 марта 1892 года в память трехстолетія рожденія Я. А. Коменского« — Кієвъ, 1892. Зміст публікації: Степович А. — Ян Амос Коменській, славянській педагогъ і мислитель. Яреш Л. — Ян Амос Коменській, последній епископъ Ческих братствъ.

У виданні »Университетские Известия« Київського Університету, річник XXXII, 1892, ч. 4, стор. 1-28, надруковано було статтю авторства І. Флоринського під назвою »Ян Амос Коменській — друг человечества« з підзаголовком »Публичная лекція въ пользу погадающихъ, читаннья въ университете св. Владимира 14 марта 1892 года«.

При Історично-філософічнім Товаристві вчених Харківського Університету було засновано окремий педагогічний відділ під проводом славіста проф. М. С. Дрінова. Ведення його передано проф. Н. С. Сумцову, а перше його засідання відбулося 4 грудня 1892 року і було присвячене вшануванню пам'яті Яна Амоса Коменського. Святочне слово сказав проф. Дрінов, а славіст Петухов прочитав доповідь про праці Коменського, зокрема про його Велику Дидактику. Також проф. Нетусіл мав доклад про Коменського.

Часопис »Харковъ« з 1893 року приніс статтю І. С. Фесенка під заголовком »Иванъ Амось Коменській, великій словянській педа-

гогъ«, а газета »Южний Край« під датою 16 березня 1892 р. також вперше писала про Коменського.

В Одесі при Історично-філософічнім Товаристві Одеського університету було виголошено доповідь 16 березня 1892 року. Її було також видано друком в Одесі в 1893 році окремою книжечкою під назвою »Ян Амос Коменський — две речи«. Доповідь виголосив В. И. Григоровичъ: »Ян Амос Коменський в історичній долі свого народу« на святочних зборах Історично-філологічного Товариства при Одеськім університеті 16 березня 1892 року, у трьохсотріччя з дня народження Коменського«.

Ювілейні святкування відбулися також у Львові. Трьохсотріччя Коменського святкували не тільки »Спілка Педагогів«, але також і широкі маси українського народу, що не дуже подобалося польській верхівці Галичини, яка передувала під австрійським пануванням. Наприклад, було заборонено святкування 300-річчя Коменського студентам-слухачам Педагогічного Інституту у Львові, яким категорично відмовлено дозволу на всяку участь у святкуваннях[25].

З великого числа статтей про Коменського, вміщених у журналах та часописах, згадаємо тільки деякі з них:

Журнал »Учитель« — Львів, 1891, стор. 273-277, »Коменський — коротка історія педагогії«. Це переклад з твору визначного німецького педагога Кельнера; 1892, стор. 108-109, »300-ліття роковин Івана Коменського«.

Журнал »Бесіда« — літературний додаток до »Страхопуда«, VI, Львів, 1892 року, ч. 7, стор. 70-71, »Іван Амос Коменський«.

Часопис »Діло« — Львів, 1892, XIII, ч. 58, стор. 3, стаття »Іван Амос Коменський«; XIII, ч. 63, стор. 2, »Свято Коменського«; XIII, ч. 63, стор. 2, »Відділ руського Педагогічного Товариства«; 1892, XIII, ч. 68, 69, 72, »Іван Амос Коменський«. Відчит посла Олександра Барвінського, виголошений в 300-і роковини з дня народин великого реформатора шкільництва.

Часопис »Львівський Кур'єр« — Львів, 5 квітня 1892 року, »Про свято І. А. Коменського у Львові«.

Журнал »Школа« — Львів, в 1892 р. вмістив такі статті: стор. 105 — »Торжество Коменського«; стор. 152-175 — »Іван Амос Коменський«; стор. 169-172 — »Польська школа перед ювілеєм Коменського«; стор. 181-182 — »Останній твір Коменського«; стор. 183-184 — »Педагогічні принципи Коменського«; стор. 555-556 — »Коменський в чеськім письменстві«.

Журнал »Музей« — Львів, 1892, VIII, стор. 308-318, 390-399 — »Іван Амос Коменський«; 1892, XIV, стор. 802 — »Іван Амос Коменський. Матеріяли до його діяльности в Польщі«; 1910, том I — »Невідомий лист І. А. Коменського«.

Львів був завжди культурним центром Галичини. Тут вивчалися і звідси поширювалися педагогічні думки Коменського, щоб

25. Zibrt Čeněk "Bibliografie české historie, tom V.

пізніше можна було їх здійснювати в галицько-українських школах. На жаль, польські культурні кола та австрійський уряд турбувалися, передусім, про власні національні проблеми, і справи, які стосувалися українського населення Галичини, ігнорувалися і залишалися повністю без уваги. В Галичині Коменологічні дослідження були тісно зв'язані з журналом »Школа«. У Львові влаштовано було святочну академію на пошану Коменського, про що в замітках згадує львівський часопис »Кур'єр Львовскі« і »Політика«, 1892.

В Чернівцях, на Буковині, святкування 300-річчя з дня народження Яна Амоса Коменського влаштувало »Товариство вчителів і вчительок«, про що знаходимо згадку в окремій статті в газеті »Буковинська Педагогічна газета«, 1892, ч. 68. У тих святкуваннях взяли участь також »Педагогічне Товариство »Поступ« та »Товариство мовників«[25].

Новіша совєтська українська література багато займається Коменським. Робляться також намагання встановити розмір його спадщини в Україні і дослідити як розповсюджувалися його твори в Україні, до якої міри Коменський служив за приклад для українських педагогів та до якої міри навчальні методи в Україні зазнавали змін під впливом його думок, як також і інші важливі питання.

Та, не зважаючи на все те, в совєтській Україні так вся наука, як і дослідження впливів Коменського, контролюються режимом і розглядаються тільки з точки зору соціялістичного реалізму. Совєтський український дослідник Коменського, А. Чума, стверджує це такими словами: »В цих країнах (тобто в комуністичних країнах Східньої Европи, — Б.Є.) діяльність і педагогічну спадщину Коменського оцінюється з нового марксистського становища«[26].

Педагоги зі східньо-европейських країн, де Церква перебуває під сильним тиском або майже повністю ліквідована, висувають і наголошують якраз релігійну приналежність Коменського до Братства. У Східній Европі часто недобачають та ігнорують не тільки його екуменічні погляди, але також і те, що його віра була основним ядром його педагогіки та філософії. У противагу до цього, наголошують історичні події та потреби того часу.

Проф. Зденек Неедлий, колишній комуністичний міністр для справ шкільництва в Чехо-Словаччині, так висловився про совєтську оцінку поглядів Коменського: на його думку »совєтським педагогам не шкодить побожність Коменського; вони мають краще пояснення релігійности Коменського мовою Енґельса щодо різних рухів у февдальнім суспільстві. Тому вони вважають Коменського соціялістичним педагогом«[27].

26) Чума А.: »Ян Амос Коменский и русская школа«.
27) Novák Bohumil: "Jan Amos Komenský. Život, dílo a doba". Praha 1957.

Ці цитати кажуть нам багато про доступ совєтських педагогів до історичних фактів та думок Коменського. Хоч і можна виходити з деяких представлених у них фактів, проте вони мусять бути критично перевірені, і то, передусім, у зв'язку зі справжніми тодішніми історичними подіями в Україні.

Ця студія — це скромний вклад у розгляд і дослідження питання відносно того, як виглядає справа спадщини Коменського в Україні, а зокрема в другій половині XIX століття, тобто в часі, коли спадщина Коменського сильно збільшилася в усьому світі.

ДОДАТКОВО ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

Brambora Josef: "Světové oslavy jubileí Jana Amose Komenského 1956-1958", Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1961.

Císařová A., Kolářová: "Dílo Jana Amose Komenského v Rusku a SSSR", *Pedagogika*, 1953, ч. 7, стор. 429.

Comenius-Bläter für Volkserziehung, 1892, Berlin u. Münster, Westf. Verlag der Comenius Gesellschaft.

Даденков, М. Ф.: »Коменський і визвольна боротьба українського народу в XVIII столітті«, *»Радянська школа«*, 1946, ч. 3, стор. 34.

Kyrášek J.: "Komenský a školy na Ukrajině, Bílé Rusi a Litvě", *Pedagogika*, Praha, 1953, III, ч. 8-9, стор. 500-7.

Крип'якевич Іван: »Історія України«, Нью-Йорк, 1961, Український Конґресовий Комітет Америки.

Kurdycha Lukash: "Působeni Jana Amosa Komenského v Polsku", Praha, SPN, 1960

Kvačala Ivan: "Comenius J. A.", Berlin, Verlag von Teuther u. Reichhard, 1914.

Литвинов, С. А.: »Ян Амос Коменський і радянська педагогічна наука«, Київ, 1958.

Mitteilungen der Comenius Gesellschaft, 1893, Münster.

Monatshefte der Comenius Gesellschaft, 1892, Münster.

Митюров, В. Н.: »Ян Амос Коменський«, Київ, 1970.

Митюров, Б. Н.: »Педагогические идеи Я. А. Коменського на Украине«, Київ, 1971.

Митюров, Б. Н.: »Я. А. Коменський — борець за передову педагогічну науку«, *»Радянська школа«*, 1945, ч. 5-6.

Митюров, Б. Н.: »Развитие педагогической мысли на Украине в XVI-XVIII ст.«, Издательство Радянська школа, Киев, 1968.

Онацький Євген: »Українська Мала Енциклопедія«, Книжка І, Аргентіна, 1962.

Сельханович, Й. Б.: »Методи викладання мов і підручники Я. А. Коменського та їх дидактичні основи«, *Наукові записки науково-дослідного інституту педагогіки*, т. І, Київ, 1940.

»Учебные книги Яна Амоса Коменського в русских школах конца 18 и первой половины 19 века«, *Sborník filosofické fakulty UPJŠ v Přerově*, рік VI, SPN, Bratislava, 1960, стор. 63-121.

»Українська Радянська Енциклопедія«, том 7, Головна редакція Української енциклопедії, Київ.

»Український Радянський Енциклопедичний Словник«, том 2, Академія Наук Української РСР, Київ.

"Übersicht über den Verlauf der Jahrhundertfeier für Comenius 1892" *Beilage zu 8. u. 9. u. 10 der Mitteilungen der Comenius Gesellschaft 1893.*

Олекса ВОРОПАЙ

ЖИВЕМО В АНГЛІЇ...

(Уривки зі щоденника — 1972 рік)

(Продовження, 8)

Ця тема мені, як дослідникові чорноморського простору і південної частини України, дуже близька і важлива. Увесь час я намагався її освітлювати, публікуючи причинки про Івана Липу (з Керчі, потім в Одесі), про Юрія Липу (Одеса), цікавлячись діяльністю »української колонії« в цьому міжнародньому місті, хоч воно є географічно і змістово українське. Спонукав інших писати на цю тему... З них В. Мошинський розробляв цю тему, доповідав про це, публікував причинки у »Визвольному Шляху«. Далі М. Костирко продовжував ці спомини у »Визвольному Шляху« і по інших часописах (він одесит). В розвідках про Українську Галицьку Армію, частина якої була в Одесі, є багато про це матеріялу. Я цікавився діяльністю Наукового Товариства в Одесі, Слабченка, Комарова і т. д. З Вашого листа, чи зі споминів, що друкуються у »В.Ш.« довідався, що Ви маєте писати про Одесу відповідну розвідку: історію Одеси... українська Одеса — це надзвичайна тема і проблема. Отже, пишіть про це!«

»Від місцевостей перейдемо до діб. Цікавить Вас доля еміґрації, передусім в Чехо-Словаччині, а потім по інших країнах. На цю тему вже написано (розпорошено) чимало матеріялу. Є також і загальні підсумкові праці, але того всього мало. Ця тема чекає на більше освітлення. Орієнтаційні відомості про еміґрацію маєте в другому томі Енциклопедії Українознавства НТШ, Мюнхен, 1955-57, стор. 629-637, там же подана і література предмету. Поза тим є твори загальні про еміґрацію 1920-1940 рр. і про окремі країни й установи. Зі загальних можна згадати: Семен Наріжний: »Українська еміґрація«, том І, Прага 1942, коло 500 стор., ілюстрації. Потім Богдан Винар: »Матеріяли до історії економічних дослідів на еміґрації« (1919-1964), Мюнхен, 1965, коло 120 стор., і моє доповнення до цієї публікації. Про окремі періоди писав, приміром, Кость Паньківський за час від 1941 до 1945 у трьох томах. Тепер докінчує писати четвертий том. Про окремі установи: про »Українську Господарську Академію« в ЧСР і УТГІ — інститути, томи І-ІІІ. Останній виданий вже в Нью-Йорку у 1972 році. Також про Український Вільний Університет (у Відні, Празі, Мюнхені) є окремі публікації. Про УВАН 1945-1972 є окремі публікації. Про С.-Г. Школу (ліцей) в Зальцбурзі (Австрія) є окрема книжка. Це твори не тільки про установи, що їх витворила еміґрація, але

також і про середовища. Про країни поселення: Пряшівщина, Чехо-Словаччина, Югославія, Канада, США є окремі твори, книжки. Про Польщу, Німеччину, є чимало розпорошених розвідок, споминів і т. д., які слід вже звести в окремі монографії. Дивіться, томи 1-11, часопис »Табір« (Каліш, Варшава), що їх видавало Українське Воєнно-Історичне Товариство в Польщі. Тепер виготовляється збірник про »Союз Визволення України« 1914-1918 приміром, збірник »За державність« (Каліш—Варшава—Торонто) розміром коло 400 сторінок, ілюстр., що мабуть у кінці 1972 року вийде в світ. Шукайте відповідні матеріяли у виданнях В-ва »Червона Калина«. Рівно ж окремі публікації з історії українсько-московської війни в роках 1917-1921 пера українських генералів: Удовиченка, Шандрука, Омеляновича-Павленка. Останньо вийшла монографія про »Третю залізну дивізію«, Нью-Йорк, 1971, коло 270 сторінок, ілюстрації. Я вже не кажу про історію Українських Січових Стрільців, Українського Війська і т. д. в багатьох томах. Варті уваги автобіографії у виді споминів, приміром, В. Проходи, В. Нестировича, Макуха, Ковальського, В. Кедровського і багатьох інших. В Англії перебували українські дипломатичні місії в 1917-1921 рр. Про це є відповідні спомини Марголіна, Кисілевського й інших. Наразі з привітом Ваш Л. Биковський«.

О, так — це цікавий і докладний лист. Цим листом шановний пан професор Л. Биковський відповідає на мій лист від 3-го травня ц. р. де я писав таке: »... як Вам велося в Чехії? Чи є у Вас спогади про чеський період Вашого життя? Та й, взагалі, чи є у Вас спогади про життя на еміґрації в період поміж 1922 і 1945 роками? Цікаво, що про життя в цей період на еміґрації я ніде і ніколи не зустрічав ніяких спогадів ... А це велика шкода, бож цікаво нам, людям з нової еміґрації, знати, як жили і діяли люди зі старої (першої) еміґрації. Як жили тоді в Чехії? В Польщі? У Франції? В Німеччині? Ніяких матеріялів про це я ніколи не зустрічав. Велика шкода, що про ту стару, чи першу еміґрацію, ми так мало знаємо«.

Отже, виявляється, що література про ту першу еміґрацію є, і є її багато, тільки шкода, що мені не пощастило її зустріти. Надалі буду старатися розшукати ту літературу, бож вона мене цікавить.

18-го травня. Четвер. Сьогодні ми з дружиною залишилися вдома, до праці не поїхали, бож треба підготуватися до наукової сесії з нагоди 50-ліття УВУ, що буде відбуватися 20-го і 21-го травня в Лондоні.

Ранком прийшла газета »Українська Думка« і ось тут на першій сторінці великими літерами надруковано: »Вітаємо золотий ювілей Українського Вільного Університету!« Тут же на першій сторінці надрукована стаття д-ра С. М. Фостуна: »50-річчя Українського Вільного Університету«. Стаття починається так: »Мину-

лого року сповнилося п'ятдесят років із часу, коли у Відні 17-го січня 1921 року відбулося урочисте відкриття Українського Вільного Університету, найстаршої української наукової інституції поза межами України«.

Далі йде розповідь про те, що цей наш український університет був створений у важких еміґраційних умовах після Визвольних Змагань в Україні. Створений він був для того, щоб українська вільна наука розвивалася бодай на чужині, бож в окупованій ворогом Україні вона розвиватися не може. Та все ж у чужому місті, Відні, наш університет опинився в складних матеріяльних умовах, а тому в тому ж 1921 році він був перенесений з Відня до Праги. В Чехо-Словаччині в той час було багато українських еміґрантів та й уряд тої країни поставився прихильніше до нашого університету. І ось у Празі 23-го жовтня 1921 р. відбулося урочисте відкриття Українського Вільного Університету.

Читаю далі: »Завдяки прихильній поставі чеського уряду, Український Вільний Університет мав можливість існувати й розвивати свою наукову діяльність у Празі аж до 1945 року«.

»В 1945 році большевики, захопивши Чехо-Словаччину, розгромили УВУ. Тодішній ректор о. монс. д-р Августин Волошин був заарештований і його вивезли до Москви, де він і помер. Усе майно Українського Вільного Університету було сконфісковане, а його діяльність заборонена. Ті ж професори, які після розвалу гітлерівської Німеччини покинули були Прагу й перейшли до Баварії, почали відновляти знову діяльність УВУ у Мюнхені. Серед великих повоєнних труднощів і важких умовин в лютому 1946 року розпочалося в УВУ нормальне авдиторне навчання. В 1950 році Баварське міністерство освіти визнало своїм окремим декретом Український Вільний Університет як високу школу із правом надання університетських титулів«.

Далі я вже знаю з власного досвіду, що авдиторне навчання Українського Вільного Університету в 1946 році почалося не тільки в Мюнхені, а й в Авґсбурзі, в таборі »Зомме-казерне«, де ми з дружиною в той час перебували і постійно відвідували всі лекції УВУ. Всі ті лекції були дуже цікаві для нас, бож їх читали визначні діячі української науки, як ось проф. Дмитро Дорошенко, проф. Леонід Білецький, проф. Володимир Державин та ін.

Тут же, на 1-ій сторінці, є надруковане повідомлення про Золотий Ювілей УВУ. Це повідомлення починається так: »Оцим повідомляємо українське громадянство, що в суботу 20-го й в неділю 21-го травня 1972 року в Лондоні відбудеться святкування й відзначення 50-річчя української найстаршої наукової інституції у вільному світі — Українського Вільного Університету. Цю святочну імпрезу влаштовує Ювілейний Комітет, у склад якого входять слідуючі громадські організації та індивідуальні особи«.

Далі йде перелік всіх громадських організацій, починаючи від Союзу Українців у Великій Британії, а також і прізвища окремих

осіб, серед яких є згадка і про нас з дружиною: »Проф. Олекса Воропай, мґр Валентина Воропай«.

Потім надруковано таке: »Інавґурація святкувань Золотого Ювілею Українського Вільного Університету: 1. Відкриття Ювілейної Наукової Сесії — Голова Союзу Українців у Великій Британії. 2. Інавґураційне Слово Ректора УВУ, професора Володимира Янова.

Далі: Наукова сесія під головуванням проф. Петра Цимбалістого (Лондонський міський університет, викл. УВУ).

Філософія, культура, література:

1. Мґр Валентина Воропай: »Національне виховання в педагогічних ідеях Григорія Савича Сковороди«.
2. о. д-р Антін Михальський: »Григорій Сковорода і П. Тейяр де Шарден«.
3. Проф. Володимир Шаян: »Нарциз« Григорія С. Сковороди, як основа для антропософії«.

Перерва.

4. Проф. Ярослав Рудницький: »Славістика й українознавство у країнах українського поселення« (Манітобський університет).
5. Проф. Олекса Воропай: »Етнографічні матеріяли в українських літописах«.
6. Проф. Петро Цимбалістий: »Києво-Могилянська Академія — діяльність і значення«.
7. Проф. Володимир Янів: »Українська поезія в поневоленій Україні — В. Симоненко, І. Калинець«.

Закриття Наукової Сесії.

Вступ на Наукову Сесію за запрошеннями.

Неділя, 21-го травня 1972 р.

10.30 рано Служба Божа в українській катол. катедрі при Дюк Стріт, Лондон, В.1, в наміренні УВУ.

(Немає Богослуження тієї неділі в місцевій каплиці УАПЦ, і Служба Божа в наміренні УВУ буде відправлена в іншому часі).

4-та година по полудні Ювілейна імпреза в Катедральній залі при 22 Бінней Стр. із слідуючою програмою:

1. Відкриття.
2. Ювілейні привіти.
3. Слово про святкування 50-ліття УВУ на терені Великої Британії і представлення Ректора — проф. Петро Цимбалістий.
4. Ювілейна промова Ректора проф. Володимира Янова.
5. Мистецький виступ співака-тенора п. Володимира Луцева.
6. Заключне слово — сотник Михайло Білий-Карпинець.
7. Національний гимн.

Оце така програма. Отже, треба надіятись, що все пройде добре і для всіх людей, які будуть там присутні, — це буде велика приємність. О, дай, Боже, щоб все було добре!

Ми з дружиною зробили вже все, що було необхідне, і ось взавтра вранці почнеться наша подорож до Лондону.

19-го травня. П'ятниця. Сьогодні вранці о годині 6.30 ми з дружиною вийшли з дому і поїхали до залізничної станції сусіднього міста Лідс, а там сіли в потяг і о годині 7.35 ранку наш потяг рушив до Лондону. О годині 10-ій рано ми вже були в Лондоні на залізничній станції »Кінґс Крос«, а о годині 11-ій ми вже були в готелі, де для нас була замовлена кімната.

Отже, ми вже в Лондоні. О 12-ій годині дня я поїхав до Українського Видавництва і там зустрівся з редактором Г. Драбатом. Сьогодні він сказав мені, що одержує багато листів від читачів журналу »Визвольний Шлях«, в яких люди часто добре відзиваються про мій щоденник. О, це було мені приємно почути!

Говорили ми і про інші видавничі справи, і все полагодили добре.

Від Видавництва я поїхав до СУБ-у, зайшов до книгарні і там зустрівся з проф. В. Яновим та його дружиною, що теж сьогодні приїхали до Лондону. Зустріч ця була приємна для мене.

Там у книгарні мені сказали, що люди часто питають за моєю книжкою »Звичаї нашого народу«, том I, а її в книгарні вже давно немає, то чи я можу дати їм цю книжку на продаж. Я сказав їм, що я також її вже не маю. Так, наші люди потребують цієї книжки. Шкода, що я не можу її перевидати.

О годині 4-ій по полудні я пішов до свого готелю. Дружини моєї там ще не було, але за якийсь час вона прийшла і розповіла мені, що була в Національній Центральній Бібліотеці. Це та бібліотека, де вона колись працювала. Сьогодні вона мала там приємні зустрічі зі своїми знайомими. Всі ті люди розпитували її про цю бібліотеку, де ми тепер працюємо, бож їхня бібліотека має приєднатися до нашої і це буде одна велика і важлива бібліотека в цій країні. Та для багатьох людей є одна проблема: не всі вони хотять залишати Лондон і їхати в далеку провінцію. Так, ця проблема була колись і для нас. Ми теж не хотіли залишати Лондону, та що ж — довелося. І ось тепер живемо з дружиною на провінції, в маленькому містечку, але маємо цікаву і приємну працю. Мусимо миритися з такою долею...

Увечорі ми були в гостині наших добрих приятелів, що живуть далеко аж на окраїні Лондону. Гостина була приємна, до свого готелю ми повернулися о годині 10.30 вечора і ось тепер будемо відпочивати.

20-го травня. Субота. Сьогодні зранку ми мали час і відвідали деякі місця Лондону, дещо купили, пообідали, а о годині 2-ій по полудні пішли до Централі СУБ-у, де зустріли нашого доброго знайомого проф. Ярослава Рудницького. Він розповів нам про свою подорож навколо світу. Був він в Австралії, Південній Америці і відвідав багато країн Европи, а ось тепер приїхав до Лондону і візьме участь у відзначенні Золотого Ювілею Українського Вільного Університету, якого він є професором.

О годині 3-ій по полудні у світлиці Централі СУБ зібралося багато людей. Проф. В. Василенко, Голова СУБ, відкрив Ювілейну Наукову Сесію, вітаючи присутніх науковців і всіх запрошених гостей.

Потім виступив проф. Петро Цимбалістий і говорив про велике значення нашого Вільного Університету для всіх українців. Говорив він недовго і передав слово Ректорові УВУ проф. Володимирові Янову, який теж говорив про велике значення нашого університету і коротко розповів його історію.

Після цього почалася наукова сесія під головуванням проф. П. Цимбалістого.

З першою доповіддю виступила моя дружина — мґр Валентина Воропай. Тема її доповіді була така: »Національне виховання в педагогічних ідеях Григорія Сковороди«.

Спочатку моя дружина говорила про методи і способи виховання молодих людей, а потім звернула увагу слухачів на те, що Григорій Сковорода поруч з Тарасом Шевченком правдиво виявляв сутність українського народу. Як глибоко національний філософ і педагог, Григорій Сковорода, мусить мати незамінний вплив на формування української людини.

Далі: »В педагогічних поглядах Григорія Сковороди відбились основні напрямні української педагогіки: гуманізм, висока моральність, любов до Батьківщини та її народу. Позитивним ідеалом виховання Сковороди є створення гармонійно розвиненої людини. Основним педагогічним принципом він уважав виховання природних здібностей людини. Великого значення надавав він любові до праці, самодіяльності учнів і керівній ролі батьків та вчителів«.

Далі доповідачка звернула увагу слухачів на те, що Григорій Сковорода надавав велике значення народности для виховання, бо людина міцно пов'язана тим, що ми називаємо народною стихією. Це особливо важливо для поневолених народів, бож пануючі нації намагаються накинути нам свою мову, культуру та виховні ідеали, убиваючи тим рідну національну індивідуальність. А це велика руїна для поневоленого народу.

Крім того, Григорій Сковорода у своїх педагогічних міркуваннях надавав велике значення праці людини, бож працювати потрібно не тільки на те, щоб мати засоби задовольняти свої потреби. Праця робить людину незалежною, підносить її гідність і є засобом морального вдосконалення. Але такому вдосконаленню служить тільки вільна праця, яка відповідає природним нахилам та здібностям людини. Велику увагу приділяє Г. Сковорода і моральному вдосконаленню, або, як він пише »виховання серця людини«. Так само цей наш філософ надавав велике значення розвиткові розумових здібностей людини і сам був добрим прикладом для цього, бож він увесь час дбав про свою освіту. Крім того, він турбувався і робив усі заходи про заснування Харківського університету, а це також говорить про те, як високо він цінив потребу освіти.

Закінчила свою промову моя дружина так: »Отже, якщо ми хочемо добре виховувати своїх дітей, якщо ми хочемо, щоб вони використали всі ті дари і здібності, якими вони є обдаровані Богом, якщо ми хочемо зробити з них корисних членів нашого українського суспільства, то найліпшою буде дорога вказана нашим великим філософом і педагогом Г. Сковородою. Дотримуймося цієї дороги і наші діти будуть добрими християнами, щасливими людьми та корисними членами нашої української громади«.

Доповідь тривала понад 40 хвилин, і можна було відчути, що вона сподобалась багатьом слухачам.

Після моєї дружини виступив зі своєю доповіддю о. д-р Антін Михальський, п. з.: »Григорій Сковорода і П. Тейяр де Шарден«. Ця друга доповідь про Григорія Сковороду теж була глибока змістом і добре прочитана.

Третім доповідачем був проф. Володимир Шаян. Тема його доповіді звучала: »Нарциз« Григорія Сковороди, як основа для антропософії«. Ця доповідь теж була добре опрацьована.

Отже, всі три доповіді про Григорія Сковороду — читано тому, бо в цьому році відзначається 250-ліття від дня народження цього нашого українського філософа.

Після цієї третьої доповіді була оголошена перерва і всіх нас запросили до іншої кімнати на першому поверсі, і там частували »холодним обідом«. Після цієї перекуски ми всі знову пішли до світлиці і там почалася друга частина наукової сесії.

Першим виступив зі своєю промовою проф. Ярослав Рудницький. Темою його доповіді було: »Славістика й україністика в країнах українського поселення«. Говорив він дуже добре і цікаво розповідав про свою подорож по всіх країнах українського поселення. При цьому згадав він майже всі країни Західньої Европи, потім говорив про Австралію, а потім цікаво розповідав про південну, центральну і північну Америку, бож у всіх цих країнах живуть тепер наші люди.

Врешті прийшла моя черга. Тема моєї доповіді була така: »Етнографічні матеріяли в українських літописах«.

Почав я свою промову з того, що звернув увагу слухачів на те, що вже в перших писаних пам'ятках Руси-України є багато етнографічного матеріялу. Там ми знаходимо свідоме ставлення до народів, їхніх взаємовідносин, особливостей їхнього побуту і там вже звертається увага на різниці, які існують поміж окремими народами. Цікавиться літописець і проблемою походження народів.

Найбільше етнографічних матеріялів є у »Повісті временних літ«. Я наводжу кілька цитат з »Повісті«, а потім цей розділ закінчую так: »Слід відмітити, що у всіх цих літописних оповіданнях про побут і звичаї наших далеких предків, відчувається правдивий і реальний опис життя, а це є особливо цінним для етнографа«.

Далі я ще наводжу цитати з таких літописів, як ось »Густинський літопис« та »Короткий Київський літопис«, а також »Синопсис« і »Космографія« та інші.

Закінчив я свою доповідь таким підсумком: »Отже, вивчаючи початковий період в історії української етнографії, ми переглянули українські літописи і у всіх цих стародавніх писаних джерелах ми знайшли короткі, але цікаві відомості про побут, звичаї та інші етнографічні дані з життя і культури наших стародавніх предків.

Всі ці відомості цікаві й важливі для нас, бож вони показують історичну тяглість нашої культури, наших народніх звичаїв і є добрим початком до вивчення історії української етнографії«.

Не знаю, як я читав, особливо як у мене виходили цитати з літописів, але дружина каже, що все було добре.

Після мене виступив проф. Петро Цимбалістий і прочитав доповідь на тему: »Києво-Могилянська Академія — її діяльність і значення«. Доповідь була цікава і я прослухав її з великою приємністю.

Накінець виступив Ректор УВУ проф. Володимир Янів, і прочитав свою доповідь на тему: »Українська поезія в поневоленій Україні — Василь Симоненко, Ігор Калинець«.

І ця доповідь теж була цікава. Доповідач говорив дуже добре і цитував поезії обидвох поетів. Всі ми прослухали промову проф. В. Яніва з великою приємністю.

Після закінчення цієї останньої доповіді залишилося ще пів години на запитання та зауваження.

Один зі слухачів узяв слово і говорив про те, яке велике значення для нашої молоді мають українські студії при Українському Вільному Університеті.

Кілька інших людей дякували всім доповідачам, що на цій науковій сесії виголошували такі цікаві й важливі доповіді.

Коли ми вже виходили з тієї залі, то один зі слухачів, п. Б., сказав мені: »Ви добре зробили б, якби цитати з українських літописів переклали на сучасну українську мову«. Я йому відповів, що українські літописи написані староукраїнською мовою і на сучасну українську мову перекладати літописи немає потреби, бож культурні люди розуміють літописи так, як вони були написані.

21-го травня. Неділя. Ранком після сніданку ми з дружиною поїхали до української католицької церкви. Правив там сьогодні Службу Божу о. д-р С. Орач. Це було Богослуження в наміренні Золотого Ювілею Українського Вільного Університету.

Богослуження скінчилося о 12-ій годині дня. Коли ми вийшли з церкви, то зустрілися з ред. Г. Драбатом і проф. В. Василенком. Вони нас познайомили з молодою гарною панною, що приїхала до Лондону аж з Аргентіни, з Буенос-Айресу. Я почав її розпитувати,

як там в Арґентіні живуть наші люди, які там є українські організації та все таке інше. І ось ця панна охоче нам розповідала про те, що в тій далекій країні є українські організації, є клюби і, навіть, цілі українські села, де живуть старі поселенці, і там ще навіть зберігається українська мова. Але тепер, мовляв, молоді люди покидають ті села і переходять до міст, де змішуються з місцевим населенням і національно губляться.

Говорити з тією панною було дуже приємно, бож вона була гарна і розумна дівчина.

Від церкви ми пішли разом з проф. В. Василенком до »Марбел-Арч«, а далі »Гайд-Парком«, вийшли на вулицю і пішли попід огорожею »Гайд-Парку«. І ось тут на цій огорожі ми побачили цілу виставку картин та інших мистецьких виробів. Цікаво, що тут в Лондоні такі виставки картин та дрібні скульптурні вироби на вулицях тарпляються часто.

За якийсь час, коли ми вже пообідали, взяли таксі і поїхали знову до католицької катедри, бож там, в сусідній залі, о годині 4-ій по полудні, має відбуватися святкова ювілейна імпреза.

Коли ми зайшли в залю, то людей вже було багато. І ось через якийсь час почалася імпреза. Відкрив її проф. Петро Цимбалістий, вітаючи присутніх достойних гостей — проф. В. Яніва та його дружину, проф. Я. Рудницького та паню і панну Степнікових, що приїхали сюди з Буенос-Айресу.

Після цього виступив Ректор УВУ проф. В. Янів, і говорив досить докладно про Золотий Ювілей Українського Вільного Університету.

Після цієї промови сотн. М. Білий-Карпинець читав письмові привіти, які надійшли від Владики Авґустина, Світового Конґресу Вільних Українців, Координаційного Осередку Українських Громадських, Центральних і Крайових Установ в Европі, Українського Християнського Руху в Великій Британії та кількох інших українських організацій.

Усні привіти виголошували такі особи: проф. Я. Рудницький — від Української Наукової Ради в Канаді, проф. В. Василенко — від Централі СУБ, ред. Г. Драбат — від Української Видавничої Спілки та ще кілька інших осіб.

Потім почалася мистецька імпреза. Виступив співак-тенор Володимир Луців і під фортепіяновий супровід Ярослава Шутки добре проспівав кілька українських пісень, як ось »Реве та стогне Дніпр широкий« — слова Т. Шевченка, а музика М. Лисенка; »Безмежне поле« — слова І. Франка, музика М. Лисенка; »Гей, піду я на зелені гори« — слова Лесі Українки, а музика В. Балторовича, та ще кілька інших пісень. Співав Володимир Луців дуже добре і всі присутні нагородили його оплесками.

На закінчення сотн. М. Білий-Карпинець висловив свій привіт Ректорові УВУ проф. В. Яніву і запевнив його, що українська організована громада у Великій Британії всесторонньо буде під-

тримувати Український Вільний Університет у майбутньому, а потім від імени Ювілейного Комітету склав подяку всім присутнім і тим особам, які продовж двох днів допомагали у переведенні святкувань Золотого Ювілею Українського Вільного Університету.

Святкова імпреза закінчилася відспіванням українського національного славня. Після цього всіх нас запросили до іншої залі і там було те, що англійці називають »Коктейл парті« — пили вино та інші легкі напитки. Пані розносили солодкі тістечка і частували всіх, а ми всі стоячи пили, їли й розмовляли.

Отже, ця важлива і така приємна для всіх нас імпреза закінчилась. Все відбувалося добре, бож всі ми тут щиро шануємо Український Вільний Університет і бажаємо йому всього найкращого на ще довгі, довгі роки. Помагай йому, Боже, у всьому!

23-го травня. Вівторок. Вчора ми з дружиною, повернулися з Лондону до свого »Затишку« о 1-ій годині по полудні. Були ми вже дуже стомлені і ось тут, вдома, відпочиваємо. Котик також з нами, він так пеститься і мурликає, що ніби хоче сказати, що ось, мовляв, ви покинули мене і я сумував за вами . . .

24-го травня. Середа. Працювали сьогодні в бібліотеці і там все гаразд. Увечорі, коли ми повернулися з роботи і вдома відпочили та повечеряли, я почав читати невеличку брошуру Володимира Шаяна: »Джерело сили української культури«. Цікаво, що цим джерелом сили автор уважає фолкльор. Ось на сторінці 7-ій читаю таке:

». . . треба підкреслити той факт, що в добу української бездержавности, в час неволі, коли Україна опинилася під тиском інших культурних центрів, українська нація зберегла себе як свідома, окрема від інших історіотворча одиниця великою мірою завдяки своєму фолкльорові. Це ті українські пісні, українські обряди, звичаї, українська ноша, українська писанка, вишивка, колядка, щедрівка, гаївка, чи навіть коломийка, аркан і гопак, українське весілля чи похорон, — вони зберегли своєрідність і свідомість нації. Бо всі ті вияви — це не тільки зовнішні форми, не тільки самі краски і сама поведінка, а й зовнішній вияв суцільного світогляду і віри, головно — вияв тої утаєної, красотворчої, життетворчої та історіотворчої сили, що зберігається на дні душі нації і є джерелом її життя, якимсь таємничим правзором і ідеалом. Цей ідеал безперервний у його творчому вияві, він втілюється у житті нації, в її історії, спрямовує націю до її повного усвідомлення і завершення як цілости. Тож нічого дивного, що новітнє українське відродження починається разом із свідомим уже плеканням і вивчанням цінностей українського фолкльору«.

О, так! Я цілком погоджуюсь зі шановним професором Володимиром Шаяном. Я завжди вважав, що наша, українська, етнографія і народня творчість, фолкльор, — це велике джерело сили

для збереження національної свідомости, а тому я робив і буду робити все, що зможу, щоб плекати й поширювати поміж нашим народом, особливо на чужині, наші народні звичаї і народню творчість, фолкльор.

О, дай, Боже, мені виконати всі свої задуми щодо третього і четвертого томів »Звичаїв нашого народу«.

2-го червня. П'ятниця. Сьогодні вранці прийшов лист від Леоніда Полтави із США. Лист цікавий і приємний для мене. Ось тут читаю таке: »Ви написали справді дуже вартісний щоденник, отже за це ми всі Вам дуже вдячні...«

Читаю далі: »Звичайною поштою посилаю на згадку »Валторну« — це збірка віршів написана »вибухом« — за чотири дні й ночі, а потім, звичайно, ще переробляв чимало. Написана вона для однієї Пані...«

Ще далі: »Коли ж говорити збоку, то »Валторна« — про красу людських почуттів і про їх силу та їх недосконалість, вірніше — недосконалість людських відносин, ускладнених багатьма »законами«, традиціями, поняттями...« »Отже, це книжка не для дітей і не про політику...«

Так, це буде цікаво прочитати таку книжку, коли б вона прийшла швидше. Книжки звичайною поштою йдуть до нас довго, майже цілий місяць, якщо це з Америки.

Сьогодні в бібліотеці знову підходило до мене кілька осіб і питали, чи я буду перекладати свій щоденник на англійську мову. Я не знав, що їм на це відповісти.

9-го червня. П'ятниця. Ранком поштар приніс книжку Оксани Керч: »Такий довгий рік«, 1971 р. Торонто, Канада. Книга має авторський підпис для нас: »...панству Воропаям зі щирою симпатією. Оксана Керч. Філядельфія, 1-го травня 1972 р.«. Ця книга виглядає дуже добре і має 304 сторінки. Отже, при першій можливості я почну читати цю книгу.

В бібліотеці я сьогодні цілий день клясифікував книжки, що видані слов'янськими мовами. Така робота завжди цікава для мене, бож книги я люблю понад усе.

10-го червня. Субота. Сьогодні вранці поштар приніс мені журнал »Літопис Бойківщини« за травень-грудень 1971 року. На сторінці 66-ій я побачив своє ім'я і прізвище та назву книжки: »В дорозі на Захід«. І ось тут я прочитав таке:

»Д-р О. Воропай веде свою розповідь епічно, не поспішаючи, мов чумак на возі. Кожна сторінка його щоденника — цікава, правдива, документальна. Для ілюстрації наведемо кілька записок і згадок про Бойківщину, на якій автор перебував і полюбив її та в майбутньому задумує присвятити їй свої етнографічні праці«.

Далі йде кілька цитат з мого щоденника. О, я щиро дякую Панам бойкам, що редаґують цей журнал, бож для мене — це велика приємність бачити уривки зі свого щоденника в цьому гарному і приємному для мене журналі.

13-го червня. Вівторок. Ранком прийшов жіночий журнал з Америки: »Наше Життя« за місяць березень ц. р. і ось тут є стаття Наталії Чапленко: »Свята Великого Посту«. Стаття цікава і я прочитав її з великою приємністю. Згадавши день »Олексія, чоловіка Божого« авторка статті пише таке: »В цей день виносять із бджільника вулики на пасіку з дуже цікавим церемоніялом, що його описали наші дослідники«. При цьому пані Н. Чапленко згадує і моє ім'я.

В цьому ж числі »Нашого Життя« надрукований уривок з оповідання Віри Смереки: »Христос Воскрес«. Цей уривок озаглавлений так: »Перший Великдень«. Оповідання дуже цікаве, добре написане і кінчається ось так: »— Воістину воскрес! — думає Ірина — Воістину це воскресіння з мертвих! Як це не вірити Йому? Не поклонятися! Він — символ нашого життя, світлий ведучий вогник у наших терпіннях... Він — зміст нашої віри, нашого буття! І свідомість накреслює нові життєві істини для Ірини, і знає вона, що будуть вони для неї вже вічні...«

Отже, це оповідання написане дуже добре і я прочитав його з великою приємністю.

Сьогодні ще прийшло повідомлення про те, що Дванадцята річна конференція Товариства для вивчення народного життя (Twelfth Annual Conference of the Society for Folk Life Studies), якого я є дійсним членом, відбуватиметься цього року в м. Ґлезґові 15-18 вересня.

Так, ми з дружиною завжди їздимо на ці конференції, поїдемо і цього року.

18-го червня. Неділя. Зранку я готував свій щоденник до друку, а пообіді взявся писати статтю про книжку Оксани Керч: »Такий довгий рік«. Книга мені сподобалась і я написав про неї ось так:

»Відома українська письменниця Оксана Керч, авторка кількох великих повістей і романів (»Альбатроси«, »Наречений« та інших), обдарувала читача своїм новим твором п. з. »Такий довгий рік«.

Новий твір Оксани Керч — велика повість (понад 300 сторінок), в якій докладно й дуже талановито описане сучасне життя українців в Америці. Тут переплітаються розповіді про кілька українських родин, про їхнє життя, їхні відносини, їхню громадську працю, про студії в університетах їхньої молоді, про відносини між »новими« і »старими« еміґрантами.

Так, одна зі »старих« вигукує: »... ви забуваєте, що я американка, маю відповідальну працю і не можу розкидатись вільним часом, як деякі ваші новоприбулі, що вічно засідають, дискутують, витрачають час і нічого з того не мають«.

А »новоприбулі« — переважно люди, що пережили багато прикростей по таборах скитальців, утратили батьків, родин, своє майно, як ось Зоя, що втратила батька, втікавши з України, а мама якої залишилася у Львові. »Не зогляділася, як пролетіли

літа, за метушнею, за вічними переїздами. Ніде не загріла місця, котилася перекотиполем по світу, нікому не потрібна«.

Та не зважаючи на всі тернисті шляхи, якими перейшли »нові« еміґранти, вони все ж дають собі раду і в Америці.

Про одну із »старих« авторка пише: »Їй не досмаку нові еміґранти, що приїхали в кращий післявоєнний час і скоріше за всіх доробилися гроша . . .«

В творі гарно описані деталі побуту наших людей, як ось: »Така хата, як у всіх скитальців — вишиті подушки, килими зі старого краю, глечики й тарілки . . .«

Добре описані відносини батьків і дітей. »В Америці діти дуже незалежні. Вони самі хочуть керувати своїм життям, ледве наберуться сили. А Вікторія дуже незалежна і хай Бог боронить накинути їй свою волю«.

І ось ця Вікторія втекла з дому з якимсь чужинцем, але вчасно опам'яталась і вернулась до батьків — закінчила школу і пішла в університет студіювати.

Отже, українська молодь в Америці, як і всюди в інших країнах нашого поселення, іноді робить помилки, проте швидко приходить до розуму, вона загально слухняна і працьовита, шанує традиції своїх батьків.

І не тільки молодь »нових« еміґрантів. Це саме можна сказати і про молодь давніх поселенців. Авторка пише: »А прадід приїхав до Америки й поселився в степах Кензасу, де сіяв пшеницю й виховував свій рід . . . Діти родилися вже американцями, але своєї мови не забули і все розпитували батьків про країну, яку покинули, але не викинули зі своєї душі«.

Твір Оксани Керч »Такий довгий рік« дуже цікавий, написаний майстерно. Письменниця має вже великий досвід в літературі й уміло користується своїм талантом.

Повість »Такий довгий рік« має не тільки велику літературну вартість, а й велике історичне значення як літопис, як документ часу і життєвих умов наших людей на еміґрації. Тому щиро радимо кожному українцеві прочитати цей твір, а пані Оксані Керч бажаємо якнайбільше творчих сил і мистецького надхнення, щоб створила ще не один добрий твір для української літератури«.

Отже, написав статтю про книгу »Такий довгий рік«, а завтра, як повернемося з праці, то я передрукую цю статтю на машинці, пошлю до »Визвольного Шляху« і буду просити, щоб надрукували якнайшвидше. Якщо надрукують, то це буде велика приємність для мене, бож книга ця мені сподобалась.

19-го червня. Понеділок. Прийшов лист від Василя Гайдарівського з Америки. Лист цікавий для мене, ось тут читаю таке: »Вашого листа я отримав ще в першій половині травня, але не відгукувався, бо нетерпляче ждав на »Англію зблизька«. І нарешті дочекався. Пакунок я отримав у п'ятницю, поквапно розкрив його й з радістю почав оглядати книжку. Видана Ваша праця

чудово. Усе пояснене читачеві... Добре зробили, що додали й фото та деякі інші ілюстрації. Проте... думка, що книжка видана в кількості 50 примірників, мене пригнічує так, що я не можу позбутися цього неприємного почуття. Як це так можна? Це просто скандал!..«

Читаю далі: »Книжки Ваші будуть потрібні історикам, письменникам — усім, хто любить не домисли, а факти з життя, факти з минулого... Мені дуже хочеться діждатись і другого тому »Англії зблизька«. Так, чи інакше... а я чекаю і на другий том цієї Вашої праці... Розшукаю десь свою книгу »Заячий пастух«, мені хотілося б, щоб Ви з нею ознайомились. Надішлю і »Час покути«, як буде видрукований. На цьому... сердечно дякую за »Англію зблизька«, терпеливо чекаю на другий том цієї праці цікавої і важливої...«

Шкода мені, що я з цим чоловіком ніде й ніколи не зустрічався, але деякі книжки його читав. Він талановитий письменник. Помагай йому, Боже!

20-го червня. Вівторок. Одержав Альманах »Північне сяйво« ч. 5 з Канади. Альманах цей справді добре впорядкований і цікавий.

На сторінках 7-118 надрукований початок роману Володимира Винниченка: »Поклади золота«. В передмові читаю таке:

»...роман »Поклади золота« написаний 1926 року, друкується вперше. Хоч багато чого з політичних переконань В. Винниченка не поділяємо, а дещо навіть засуджуємо, ми вважаємо, що надрукована літературна спадщина варта того, щоб із нею познайомився сучасний український читач«.

Так, як колись матиму час, то прочитаю цей роман В. Винниченка. Колись творчість цього письменника мене цікавила і я читав все, що знаходив з його творчости, але тепер я вже ним не захоплююсь.

Тут є ще надрукована цікава стаття Ігоря Качуровського: »Покірна правді і красі« (Леся Українка та її творчість). Цікава стаття ще Яра Славутича: »Огляд українських видань у Канаді« та інші матеріяли.

Як тільки матиму час, то все це прочитаю з приємністю.

Працювали ми сьогодні в бібліотеці, як звичайно, і там все гаразд.

21-го червня. Середа. Сьогодні день літнього сонцевороту — найдовший день в році. Ранок понурий і холодний. Вітер дошкуляв нам, як ішли ми до автобусної зупинки.

Пошти не було ніякої. За народним віруванням — це має бути щасливий день для тих, що рано встають і пізно лягають.

Сьогодні в бібліотеці я мав багато праці, бо доводилось і класифікувати книжки, і замовляти, і дещо перекладати зі слов'янських мов на англійську.

Увечорі на телевізії передавали »Моріс данс« та інші звичаї, що зв'язані з цим найдовшим днем року.

23-го червня. П'ятниця. Сьогодні вранці прийшов до нас лист від пані проф. Полонської-Василенко з Німеччини. Лист невеселий. Ось тут читаю:

»Я дуже хвора, непоправно... Був сердечний припадок у мене 31-го травня ц. р. Поправляюсь дуже повільно... Лежу, як бачите, пишу в ліжку. До УВУ не поїду... Розбираю архів, щоб спасти його від спалення по моїй смерті, або другого припадку. Я маю багато Ваших листів. Може їх Вам повернути? Бож це цінний матеріял для спогадів. Обіймаю Вас обидвох. Ваша Н. Полонська«.

Лист дуже сумний. Велика шкода нам — мені й дружині — цієї доброї професорки Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко. Вона зовсім самотня тут на чужині — це велике нещастя для людини вже старшого віку. Боже, поможи їй!

24-го червня. Субота. Вранці поштар приніс мені кілька листів і маленьку книжечку. Вона — це збірка віршів Леоніда Полтави »Валторна«. Я з приємністю вже прочитав кілька віршів цього справжнього українського поета. Помагай йому, Боже!

Ось прийшло сьогодні ще три листи від людей, яких я особисто не знаю. У всіх цих листах люди звертаються до мене, щоб я послав їм свою книжку »Звичаї нашого народу« том 1-ий. Приємно мені такі листи отримувати, але на жаль я вже не маю зайвих примірників цієї книжки і послати не можу.

Написав я сьогодні листа до проф. Н. Д. Полонської-Василенко, написав так добре, як зумів. Шкода мені цієї Шоновної Пані, якби я міг, то зробив би все, щоб їй допомогти. О, дай, Боже, їй всього найкращого!

26-го червня. Понеділок. Сьогодні був теплий, соняшний день. Ми з дружиною працювали в бібліотеці і мали багато роботи, бож прийшло багато книжок слов'янськими мовами і треба було їх впорядкувати, клясифікувати та багато інших справ.

О годині 4.30 пополудні ми приїхали додому. Було ще соняшно і тепло, а тому ми з великою приємністю провели якийсь час у своєму садку, де багато зелені, цвітуть квіти — це наш справжній затишок.

28-го червня. Середа. Рано ми поштаря не дочекались і поїхали до праці, а тому й не знаємо, чи є яка пошта для нас, а чи немає нічого.

Тут в бібліотеці від години 11.20 до 12.15 був »форум« керуючого й наукового персоналу. Директор інформував нас про те, які є пляни на майбутнє у нашій бібліотеці у зв'язку з приєднанням Національної Центральної Бібліотеки. Тепер наша бібліотека буде мати назву »British Library«.

Діяльність і значення цієї нової Британської Бібліотеки буде значно поширена, бож це буде одна з найбільших науково-технічних бібліотек в цій країні.

Я думаю, що для нас з дружиною нічого не зміниться, бож ми й надалі будемо мати справу з науково-технічною літературою на слов'янських мовах. Отже, будемо робити те, що робимо й зараз.

29-го червня. Четвер. Сьогодні я переглядав газету »Українське Слово« за 25 червня і ось тут побачив статтю: »Золотий Ювілей УВУ в Лондоні«. Стаття добре написана і читати мені її було приємно. В ній читаю таке: »М-ґр Валентина Воропай говорила про »Національне виховання в педагогічних ідеях Григорія Савича Сковороди«. Далі: »Коли доцент УВУ, д-р О. Воропай, говорив про »Етнографічні матеріяли в українських літописах«, проф. д-р В. Янів дав на закінчення картину нашої поезії в поневоленій Україні на підставі аналізи творчости І. Калинця«.

Стаття не підписана, а тому й невідомо хто її написав.

30-го червня. П'ятниця. Рано пошти не було, поштар минув нашу хату. Ми з дружиною поїхали до праці і там знову мали багато справ з книжками на слов'янських мовах. Було сьогодні багато книжок й на українській мові.

Увечорі, коли ми повернулися додому, то застали кілька листів для дружини від жіночих організацій. Був один лист і для мене від чоловіка, якого я особисто не знаю. Лист цікавий для мене. Автор листа питає мене, чи я знаю, що найбільше цікавить наших молодих людей ось тут у країнах нашого поселення? Яка література?

Так, це цікаве і важливе питання для нас усіх, хто займається науковою або літературною творчістю. Я особисто вірю в те, що наших людей — молодих і старших — у країнах нового поселення найбільше цікавлять зразки народної творчости, а також народні звичаї.

В 1944 році, коли ми з дружиною були в Німеччині й зустрічалися з нашими молодими людьми, які жили в таборах »ост арбайтерів«, ми звернули увагу на те, що в тих невільничих таборах існує своя народня творчість, свій фолкльор. Крім того, всі ті молоді люди — і дівчата і хлопці — намагалися відтворювати у своїй пам'яті народні звичаї: як у нас святкують Різдвяні, Великодні та інші свята.

Я думаю, що й тепер наші люди в країнах нового поселення цікавляться народними звичаями і фолкльором. І саме це — народня творчість і народні звичаї підтримують і розвивають їхню любов до рідного краю, до України.

Так, я вірю в те, що саме народня творчість і народні звичаї є джерелом патріотизму всіх наших людей на чужині сущих.

(Далі буде)

НА АКТУАЛЬНІ ТЕМИ

В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ҐУТ

»ГОРБАТОГО І МОГИЛА НЕ НАПРАВИТЬ«

В американських словниках пишеться, що лібералом є людина »толерантна, не обмежена авторитаризмом, ортодоксальністю, чи традиційними формами«, а лібералізм — це »політична філософія оперта на вірі в поступ, істотну доброту людини, свободу одиниці, і яка заступається за оборону політичних і громадських свобід«. Ніде, одначе, не подається найважнішої прикмети ліберала як одиниці, і лібералізму як політичної філософії. А цією прикметою є їхнє особливе наставлення до володарів Кремля. Сила цього наставлення настільки велика, що вже набрала якостей фізичного викривлення, як горб у людини, якого, як каже народня мудрість, навіть могила не може направити. Підтверджує цей факт їхня теперішня атака на закордонну політику нового президента США.

»Викривлений світ президента Рейана«

Ось такий то заголовок дали редактори англійського ліберального щоденника »Ді Ґардіян« своєму коментареві, що його помістили також у тижневику »Манчестер Ґардіян«[1]. Та як же той »світ« може для них виглядати інакше, коли вони дивляться на нього через брежнєвські окуляри? Відчуваючи, що читач їх на тому зловить (так і сталося, як показує один із надрукованих листів до редакції), вони стараються заздалегідь себе оправдати. »Ми приймаємо, — кажуть вони, — закид у легковірності за надавання так багато ваги словам Брежнєва«, але цей закид не послаблює арґументу, що нині США у своїй реакції на совєтські потягнення хапається »засобів, які збільшують небезпеку війни«. Та вдумливий читач бачить, що їхній »арґумент« того ж самого походження, бо тільки брежнєвські окуляри надають американським »засобам« такого страшного вигляду.

А от ще і кінцеве питання, яке вони виводять із таких слів Брежнєва: »Ми не змагали й не змагаємо до мілітарної переваги над другою стороною; це не наша політика. Але ми не дозволимо, щоб таку перевагу встановлено над нами; такі намагання, як також говорення до нас з позиції сили, є абсолютно абсурдними«. Беручи, очевидно, цю брехню і ці перехвалки Брежнєва за добру монету, за чисте золото, англійські ліберали ставлять таке, на їх думку геніяльно-заключне питання: »Як далеко і за яку ціну ми всі є зобов'язані спинатися по тій драбині абсурдности?«

1) "The Contorted World of President Reagan", *Manchester Guardian Weekly*, June 14, 1981.

Та виглядає, що не тільки політику американського президента вони бачать через брежнєвські окуляри, але і весь світ. Ось в обговорюваному коментарі стоїть написано: »Правда, вони (росіяни, — ВКҐ) окупували Афганістан (...), але навряд чи їх можна обвинувачувати в тому, що вони повалили блискучу демократію, яка колись сіяла з Кабулу на весь світ«. Цинічність, аморальність і політична глупота цього твердження такі глибокі, що в зародку заморожують слова якогонебудь арґументу.

»Гіркий то сміх«

Ліберальний американський місячник »Ді Нью Репаблік« ще недавно містив часом статті, які подавали надію на випрямлення його постаті. Із зміною ж влади у Вашінґтоні, виглядає, що його редакційні напрямки чомусь знову погорбатіли.

»Чи адміністрація Реґана має закордонну політику?« — питаються редактори цього журналу в коментарі »Політика — це гармати«[2], і продовжують: »Певно, що ми маємо«, — бо це сказав президент Реґан Республіканському Національному Комітетові. 'Недавно Ал Гейґ вислав Брежнєву повідомлення, в якому сказав: 'Рожі є червоні, фіялки сині, залиши в спокою Ель Сальвадор і також Польщу (Roses are red, violets are blue, stay out of El Salvador and Poland too)'. Тільки завдяки особистій популярності президента Реґана, якого медовий місяць ще дальше триває, *його не зробили посміховищем за цю замітку* (підкр. наше, — ВКҐ) редакторські карикатуристи в країні«.

Чому посміховищем? Що у цьому жарті такого страшного? Чи шановні ліберали з »Ді Нью Репаблік« — ці нібито оборонці бідних і гноблених, борці »за політичні й громадські свободи«, не визнають однакового права для всіх народів? Чи Польща не має такого ж права як Ель Сальвадор рішати про свою долю без втручання Москви? Виглядає, що ні. Виглядає, що для них Польща є московським сателітом і ніхто не сміє висувати погляд, що вона може змінити свою орбіту, тоді коли Ель Сальвадор є самостійною країною і американці не сміють там пхатися, бо їх чекає другий В'єтнам.

Писав недавно »Гомін України«, що »як давніше так і тепер за Реґана американський уряд у своїй офіційній політиці не вказує на основну небезпеку для світу з боку російсько-большевицького імперіялізму і не говорить про потребу ліквідації джерела і носія цього імперіялізму — російсько-большевицької імперії, не виносить і не наголошує проблеми поневолених Москвою народів«[3]. Який то крик підняли б »оборонці політичних і громадських свобід«, якщо б адміністрація Реґана почала »наголошувати« ці права і висунула справу України!

2) "The Policy Is Guns". *The New Republic*, June 27, 1981.
3) »Чи початок кінця панування Москви«. *Гомін України*, 1 липня, 1981.

»У страха великі очі«

Панічний страх у серцях лібералів викликали з однієї сторони слова президента Рейгана в часі його пресконференції про те, що комунізм опинився на початку свого кінця, а з другої сторони — умови про мілітарну допомогу Пакістанові і комуністичному Китаєві. Провідний американський щоденник »Ді Нью Йорк Таймс« висловив цей страх спочатку двома редакційними[4], а від того часу висловлює його постійно коментарями цілого ряду своїх співробітників.

У першій редакційній страх ще контролюється. Обвинувачується тільки уряд за »слабість« до всякого авторитарного режиму, який »проголошує себе антисоветським«, та пробується залякати американський народ можливістю використання Китаєм американської зброї проти В'єтнаму, а Пакістаном проти Індії. У другій же цю контролю увірвала невинна замітка президента, що він не бачить пов'язання між допомогою Китаєві, а подіями в Польщі. Охоплені панікою редактори передового американського щоденника заявляють: »Цим президент розкрив колосальну відсутність уяви — та ще й критичний дефект у його підході до світу. Велетенським бо пов'язанням між Польщею і Китаєм є очевидно Советський Союз... Адміністрація, яка є сліпа на ці пов'язання і працює тільки на периферії советської імперії, не може накреслити безпечного співвідношення з Москвою. А без такого накреслення немає зовнішньої політики вартої цього імени«.

Після такого »жахливого« обвинувачення, вони все ж таки не чуються певними у своїй аргументації і вдаються до примітивної ілюстрації. »Уявіть собі, — радять вони своїм читачам, — Канада дістала марксистський уряд, який старається про советську допомогу, щоб протиставитися американській пресії. Представте собі іще, що весь континент Південної Америки зв'язав себе комерційно і стратегічно зі Советським Союзом. І тоді уявіть собі Брежнєва, який каже, що він не бачить зв'язку між цими подіями — що перша заповідає провал капіталізму, а друга є тільки нормальною дипломатичною еволюцією«.

За дев'ять днів редакція помістила лист читача[5]. Його критика наглядно показує безнадійність отаких як вище карколомних зусиль редакторів. »Від якогось часу, — пише читач, — »Таймс« почав дивитися на американсько-советсько-китайські відносини почерез мильний кінець телескопу. В редакційній, що появилася 23 липня під заголовком »Наївняки за кордоном«, цей спотворений погляд досягає нової екстреми з градом лайки на зовнішню політику адміністрації... Советські лідери проголошують загладу декадентського капіталізму від 1917 р. без жодних фатальних консеквенцій... Ми не можемо полишити арену ідей повністю нашому опонентові... Ви питаєте, »чи пан

4) "Weapons Are Not Policy". *The New York Times*, June 19, 1981. "Innocents Abroad". *The New York Times*, June 23, 1981.
5) Elias M. Schwarzbart: "Reagan's Realistic Attitude Toward Moscow". *The New York Times*, Letters, July 2, 1981.

Реґан дійсно думає допомогти загнати Червону Армію в Польщу?« Чи у світлі неспровокованих нападів на Мадярщину, Чехо-Словаччину й Афганістан є це питання серйозним?« І вкінці читач каже ще переляканим лібералам, що ширити паніку немає найменшої причини, бо кремлівська децизія »буде базована на холодній калькуляції«.

А ножиці негайно відізвалися

Першим важним потягненням у зовнішній політиці нової адміністрації у Вашінґтоні стало видання »Білої книги«, де на підставі захоплених у ель-сальвадорських повстанців документів доказується, що вони діставали зброю з комуністичних країн через Кубу і Нікараґву. Цим фактом нова адміністрація оправдувала збільшену допомогу урядові Ель Сальвадору.

І негайно почалася акція не тільки у США, але і в інших країнах, подібна до тої, яка привела до комуністичної перемоги у В'єтнамі. В цю акцію негайно включилися і ліберали. Ліберальна преса почала постійно відступати свої сторінки для атаки на становище адміністрації до війни в Ель Сальвадорі.

Ноам Хомський, професор модерних мов і лінґвістики в Масечусетському технічному інституті, відомий зі своїх лівих переконань, тому важко його зарахувати до лібералів. Та приїхав він до Англії, виголосив доповідь у Політехніці центрального Лондону, і редактори щоденника »Ді Ґардіян« зараз її в скороченій версії надрукували, та ще й передрукували у своєму тижневику »Манчестер Ґардіян«[6], розсіваючи думки професора далеко поза мури політехніки.

Заголовок надрукованої версії доповіді ніби вказує, що Н. Хомський виступає проти обох суперпотуг, але критиці Совєтського Союзу він присвячує одне речення (»точно так само Совєтський Союз мусить мобілізувати своє населення, коли, наприклад, нападає на Мадярщину чи Афганістан, вказуючи на загрозу від другої суперпотуги«), а всю решту політиці США. Хоч він починає ще від громадянської війни у Греції зараз після Другої світової війни, коли то американці »видумали совєтську загрозу«, щоб »розчавити антинацистський резистанс«, то в дійсності ж головне його завдання — вдарити по допомозі США для Ель Сальвадору, де ніби ведеться боротьба бідних проти багатих, а як і є якась допомога комуністичних країн, то вона така безінтересовна, як була колись допомога Франції 13-ти колоніям у їхній боротьбі проти Англії.

Важко також зарахувати до лібералів і Карлоса Фуентеса, передового мексиканського письменника, а тепер викладача латиноамериканської літератури в Дартмуті. Все ж його доповідь, яку він виголосив у Новій Школі в Нью-Йорку, ліберали з »Ді Вашінґтон Пост« перемінили на статтю п. з. »Ель Сальвадор — вихід для США« і помістили

6) Noam Chomsky: "The cold war is a device by which super powers control their own domain. That is why it will continue". *Manchester Guardian Weekly*, June 21, 1981.

в щоденнику і в чотири-сторінковому додатку до тижневика »Манчестер Ґардіян«, щоб охопити найбільше читачів[7].

Його загальний погляд на ситуацію в Ель Сальвадорі подібний до погляду Н. Хомського і такий же вихід він пропонує для США, тільки висловлює його більш емоційно, у наказовій формі. »Руки геть від Ель Сальвадору, всі! — наказує він ніби в імені Мексика і Венезуелі. Переговорюйте! Не інтернаціоналізуйте внутрішнього конфлікту! Не вигадуйте східньо-західньої конфронтації в країні, яка тільки потребує південно-північної співпраці!«

Приблизно місяць пізніше на сторінках цього ж щоденника (тижневика також) забрав слово вже американський патентований ліберал, амбасадор США в Ель Сальвадорі за президента Картера, Роберт І. Вайт[8]. Його опис ситуації такий же, як і в попередніх авторів, тільки його основний наголос є на »політичній розв'язці«. »Адміністрація Рейґана, — твердить він, — рішуче протиставляється політичній розв'язці для Ель Сальвадору. Якщо вона продовжуватиме цей курс, вона відчужить не тільки західні спільноти-нації, але також вирішальний цивільний складник уряду Ель Сальвадору«.

»Внутрішня боротьба«, »переговори«, »політична розв'язка« ... Яке то все вже відоме! Та, розуміється, не для лібералів. Починаючи від закінчення Другої світової війни, комуністи, доки були слабими, завжди домагалися переговорів, завжди впевняли, що мілітарна перемога неможлива, а одинока розв'язка конфліктів — політична. Та ніде з переговорів нічого не вийшло, ніде не осягнено »політичної розв'язки«, бо як тільки комуністи десь захопили владу, вони викидали на смітник всілякі переговори і »політичні розв'язки«. Зрештою, лібералам не треба б далеко заходити в минуле. Вони мають знаменитий приклад дії комуністів зараз, нині, і під боком, у сусідів Ель Сальвадору.

»Хто має вуха, нехай слухає«

В 1978 р. хтось вбив Педра Джоахіна Каморро, редактора і власника незалежного щоденника »Ля Пренза« в Манаґві, Нікараґва. Повстанці оголосили, що його замордували підіслані Сомозою вбивники. Це вбивство стало переломовим моментом для боротьби в Нікараґві, бо воно перекинуло на сторону повстання нерішучі елементи, що і вирішило результат боротьби. Його син Педро дав інтерв'ю редакторові місячника »Ворлд Прес Ревю«[9]. Все, що тут каже син замордованого батька, не є нічим надзвичайним для українського читача (у зв'язку з теперішнім замішанням в українській громаді мусимо додати уточнення: українського читача, який має вуха, щоб слухати, а не затикає їх ватою ідеологічного упередження). Всякі хомські, фуентеси і вайти,

7) Carlos Fuentes: "El Salvador — The Way Out For The U.S.". *The Washington Post* in *Manchester Guardian Weekly*, May 24, 1981.
8) Robert E. White: "Way Out For El Salvador". *The Washington Post* in *Manchester Guardian Weekly*, June 28, 1981.
9) Pedro Chamorro: "Nicaragua's Agonizing Slide". *World Press Review*, July, 1981.

могли б також знайти в цьому багато повчаючого, коли б тільки хотіли слухати.

Ось перше питання: »Як виглядає життя від перемоги революції?« Педро для ілюстрації подає факт, що на весні його щоденник і три незалежні радіостанції заатакувала товпа за те, що вони критикують уряд. Уряд цю акцію товпи схвалив, бо »вона була логічною реакцією населення на поведінку незалежних реакційних радіостанцій і часописів«. Біда тільки в тому, що ці »реакційні« радіостанції і часописи є проти диктатора Сомози і за революцію, вони мають піддержку деяких демократичних країн, які допомогли сандіністам захопити владу, і тому уряд не має відваги закрити їх звичайним розпорядком.

Що напад був інсценізований, то на це вказує ще й така деталь. Після нападу міністер внутрішніх справ порадив родині Педра припинити на якийсь час публікування часопису. Родина послухала, два дні щоденник не появлявся, а коли на третій день його друкування почалося знову, то зараз розійшлося 90,000 примірників — одна третина більше, як раніше; наглядний доказ, що населення не проти, а за щоденником.

На питання: »У яких формах виявляється недемократичність сандіністів?«, Педро відповів, що вони не дають права на збори жодній іншій партії, крім сандіністської; вони атакують всі незалежні засоби інформації; вони встановили близькі зв'язки зі Совєтським Союзом, а Кастра ідеалізують; вони витворили клімат клясової ненависти. »Нікараґванська революція була спільним зусиллям усіх кляс, щоб позбутися диктатури. Клясова ненависть розпочалася щойно після революції«.

Дальше, населення має гроші, але немає що за них купувати, бо бракує всяких товарів. Про мілітарні справи йому говорити заборонено. А якщо б в Ель Сальвадорі перемогли ліві, то це дуже скріпило б позицію сандіністів. А покищо демократичні сили ще змагаються. На питання: »Чи ці, які обороняють свободу, стратили надію?«, Педро відповів: »У моїй країні говориться, що надія — це остання річ, яку ти тратиш. Те, що тепер діється, не віщує гарного майбутнього для Нікараґви, але ми мусимо дальше працювати і пробувати дістати демократичний режим, за який ми боролися, та всі свободи, у які ми віримо. Якщо б ми не мали надії, ми б просто спакувалися і покинули країну«.

Цей голос Педра, сина замордованого батька, має особливо сильне трагічне звучання. Він бо є голосом нікараґванських лібералів, які пішли на співпрацю з комуністами, а яких тепер, після перемоги, їхні бувші союзники викінчують. На їхні ж голоси протестів ліберали інших країн затулюють собі вуха і з маніякальною впертістю штовхають ліберальні круги сусіднього Ель Сальвадору на цей самий шлях.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

БЕЗПЕРЕРВНЕ ІНТЕРВ'Ю

На зустрічах з українцями Америки й Канади мені довелося відповідати на численні запити громадянства. Про що тільки не питали! Але за більшістю питань крилася глибока зацікавленість земляків долею України. Тому, мені здається, що й тим, хто не чув моїх відповідей, буде цікаво прочитати їх у »Визвольному Шляхові«. Я, звичайно, не обмежусь тільки тими питаннями, які мені ставили на зустрічах, але радо відповім і на ті питання, які читачі пришлють до редакції.

*

Питання: Чи хтонебудь із організацій, які є проти дисидентів (в тім числі УККА), намагаються вплинути на ваші виступи, як і що і про що маєте говорити?

Відповідь: Перше, ніж відповісти на це питання, я мушу сам запитати у себе: Чи справді УККА проти дисидентів?

На мою думку, УККА не може бути проти дисидентів, тому що УККА само складається з дисидентів. Я уважаю, що всі, хто з політичних мотивів у різні часи покинули Україну, є дисиденти. Той хто ставить це питання, забуває, що УККА так само, як і інші організації вільного світу, організували і організовують акції на захист українських дисидентів. І ці акції, очевидно, вплинули на сам факт появи сучасних дисидентів у вільному світі. Отже думка, що УККА є проти дисидентів у найкращому випадку породжена поспіхом та емоційністю.

Я і моя дружина співпрацюємо з УККА і ніяких ознак ворожнечі з його боку не помічаємо.

Отже, на поставлене собі питання я маю відповісти так: УККА не є проти дисидентів. Але, як УККА, так і всі інші організації у демократичному суспільстві, мають право мати свої погляди і висловлювати їх. Якби цього не було, то це не був би вільний світ.

Після такого вступу можна перейти, власне, і до відповіді на питання.

Жодна організація, в тому числі й УККА, не намагалася впливати на мої виступи.

Я не думаю, що знайдеться такий політичний в'язень у Совєтському Союзі, який, проживши весь вік без права висловлювати свої думки, і раптом діставши таку можливість, буде прислухатись до чиїхось порад та вказівок. Діставши можливість говорити вільно, справжня людина буде говорити те, що вона думає.

Я не знаю, чому дехто гадає, що людина, проживши 50 свідомих років і переживши особисту і національну трагедію, не здібна самостійно мислити і не здібна давати оцінку тому чи іншому фактові або явищу.

Я особисто маю тверезий глузд і можу реально сприймати речі.

Якщо, наприклад, я прочитаю в газеті повідомлення, що »у конференції брав участь представник України« (а йдеться про так звану УССР), то мені не треба іти до когонебудь з УККА, щоб коментувати таку »неохайність« стилю. Я без жодної допомоги скажу, що автор перебуває під отруйним впливом дезінформаційної совєтської пропаґанди, бо називає »представником України« присланого для обману вільного світу каґебіста, який до того ж у всіх офіційних документах іменується »представником УССР«. І що назвавши цього учасника совєтського маріонеткового спектаклю — »представником України«, автор статті (свідомо чи несвідомо) збиває з пантелику неспокушеного українського читача, і отже лле воду на млин московської дезінформаційної машини.

У таких »тонкощах« я ще даю собі раду без допомоги, так само, як і в таких питаннях, як і про що говорити у своїх виступах.

Питання: Як ми можемо звідси вплинути, щоб українські ансамблі приїжджали на виступ до Америки?

Відповідь: Очевидно, що йдеться про ансамблі із СССР, бо на приїзд українських ансамблів з Канади або Европи впливати не треба — їх просто треба запросити і вони приїдуть.

Щодо ансамблів із СССР, то їхнім приїздом керує московська політична мафія, посилаючи їх туди, куди їй вигідно і потрібно у дану хвилину. Отже треба впливати на цю мафію. А що значить впливати на неї? Треба заслужити у неї ласки, тоді вона зглянеться і пришле ансамбль. Мені здається, що це дуже хисткий шлях для українців, і я нікому не радив би йти цим шляхом.

Крім того я не бачу великої потреби у приїзді совєтських ансамблів. Я бачив і чув виступи українських американських ансамблів, і мушу сказати, що вони справляють дуже добре враження. Зовсім оце недавно я був у Міннеаполісі. Було свято. Український день. І на цьому святі виступали аж два українських танцювальних ансамблі. І ще й як виступали! Молодці танцюристи! Молодці і керівники: хореограф Я. Білий та хореограф М. Павлишин.

Танцювальні ансамблі є скрізь, де живуть українці. До речі, я чув, що в Чікаґо є ансамбль танцюристів під орудою мого земляка з Одеси, який нараховує у своєму складі понад 50 виконавців.

Є дуже талановиті співочі колективи по всіх місцях поселення українців. Є дуже талановиті естрадні колективи, яких в СССР нема.

Я гадаю, що замість запобігати ласки у московських гендлярів українською мистецькою спадщиною, нам треба більше уваги приділяти своїм ансамблям і для виявлення наявних талантів організовувати фестивалі-конкурси співочих та танцювальних ансамблів з усієї Америки та Канади. Такий фестиваль мав би стати святом української культури. І для найкращих ансамблів виділити з культурних фондів премії та поставити їх під постійну опіку громадянства.

Отут для любителів української музики, співу і танців відкривається широке поле діяльности. Організуйте фестивальний комітет, зверніться до українських організацій, щоб такий фестиваль організувати. Я не думаю, що на ваш заклик не відгукнуться. Наполягайте, пишіть до преси.

Одним словом, ніж чекати ласки від московського дяді, озирнімось округ себе — які чудові є серед нас таланти!

Питання: Як дістаються всі інформації з тюрем на вільний світ?

Відповідь: Ці інформації дістаються різними шляхами та каналами. У кожному конкретному випадку шляхи інші і залежні від винахідливости тих, хто передає інформації. Розповісти конкретно, як саме це робиться, неможливо, бо кожен, хто передає інформації, має свої власні методи. Крім того робити ці методи загальновідомими не можна ще й тому, що за цими каналами та методами полює КҐБ. А полює воно за ними для того, щоб, знаючи їх, спинити потік небажаної їм інформації.

Звичайно, що це питання цікаве, бо й справді совєтські тюремщики роблять усе, щоб не допускати виходу у світ жодної інформації з тюрем. Наприклад, на побаченнях заборонено мати олівці та папір. Тих, хто йде на побачення, переодягають у спеціяльний одяг. Протягом побачення не можна виходити з кімнати побачень. Перед побаченням і після побачення в'язнів старанно обшукують. Так само ретельно цензуруються листи в'язнів. Систематично проходять обшуки і в камерах, де живуть в'язні і всяка підозріла »писанина« вилучується. І попри всі ці заходи інформація виходить. Значить, людська винахідливість — розум людський — дужче від тупости та люті тюремщиків.

Питання: Чи є марксисти поміж дисидентами? Якщо так — яку ролю можуть вони відограти у будові української держави?

Відповідь: Так, серед дисидентів є марксисти. У цьому немає нічого дивного, бо в СССР людей виховують в умовах тотального засилля марксистської ідеології, і той, хто критично думає, свою критику негативних явищ починає, будучи переконаний, що марксизм — теорія правильна, тільки практичне її здійснення неправильне. Отож, вони починають вишукувати, де керівники СССР відійшли від »правильного« марксизму.

Самий факт критики совєтської дійсности з уст марксистів є фактом позитивним.

Що стосується ролі марксистів у будові майбутньої української держави, то, теоретично кажучи, погляди людини не можуть бути перешкодою, якщо вона стоїть на позиціях української державности.

Але практика свідчить, що дуже часто у марксистів дії розходяться із словами.

Відомо, наприклад, що усім марксистам притаманний інтернаціоналізм.

Я не проти інтернаціоналізму та співпраці народів, тільки ж

вони мусять співпрацювати між собою на підставі рівности та взаємоповаги, тобто мусять визнавати і шанувати національні права одне одного, і, насамперед, основне національне право — право на самостійне існування.

Ця умова особливо важлива для поневолених народів. Нації, позбавлені національних прав, дуже чутливо реаґують на будь-яку національну дискримінацію. Тому марксисти поневолених народів, котрі заявляють, що вони стоять на позиціях державности, мусять бути гранично тактовні в усіх практичних питаннях, де схрещуються національні та інтернаціональні інтереси, і, розв'язуючи їх, діяти у відповідності із своїми заявами.

У кожного марксиста мають бути збалянсовані два нібито суперечливі елементи — національний та інтернаціональний. При правильному співвідношенні цих елементів вони цілком можуть уживатися і співпрацювати. Кожен марксист мусить виявляти свій інтернаціоналізм і свою повагу до інших народів, але ні в якому разі не коштом втрати свого національного обличчя, не коштом своєї національної гідности.

У громадському житті часто багато важить одне слово, один штрих, який визначає співвідношення національного та інтернаціонального елементів у діяльності політичної групи, в тому числі і марксистської.

У США та Канаді існують комітети оборони політв'язнів. І от дивно: там де комітет керований марксистами, з назви комітету виключено його національну приналежність. Комітет складається виключно з українців, свою діяльність розвиває серед українців, користується фінансовою підтримкою українців, а факту своєї приналежности до українства не засвідчує.

Чому? Невже марксист має приховувати свою національну приналежність, а надто марксист національности, яку шовіністи інших націй не визнають? Чому не називати комітет — Український комітет оборони совєтських політв'язнів? У такій назві було б збалянсоване національне з інтернаціональним.

Свій інтернаціоналізм цей комітет виявив уже тим, що оголосив себе оборонцем не тільки українських в'язнів. Це величезний крок у бік інтернаціоналізму, бо ні єврейські, ні польські, ні інші комітети не заявляють про свою готовість боронити в'язнів інших національностей. Хіба цього кроку не досить для виявлення свого інтернаціоналізму?

Чому ж утримуватися від проголошення, хто ж саме виступає, як інтернаціоналіст? Саме тут українцям-марксистам є нагода проголосити — ми українці, але ми інтернаціоналісти. А з теперішньої назви комітету не видно, які саме марксисти поборюють інтернаціоналізм? Литовські? Єврейські? Мадярські? Чи українські? Іншими словами комітет проголошує свій подвійний інтернаціоналізм, перше тим, що бере під захист в'язнів не тільки одної національности, а друге тим, що не відкриває свого національного

обличчя. Співвідношення національного та інтернаціонального збалянсовано у бік повного зречення національного. Для чого? Адже така назва комітету ставить під сумнів державницькі позиції його членів.

Якщо у своїй практичній діяльності, навіть у назві своєї політичної групи, марксисти соромляться своєї національної приналежности, підпорядковують національне інтернаціональному, то яка гарантія, що у будові держави такі марксисти не діятимуть так само, що на практиці означатиме підпорядкування національних інтересів інтересам панівної нації? А саме таке підпорядкування і сталося в СССР.

На мою думку такі марксисти не можуть сприяти будові національної держави.

Якщо ж серед марксистів знайдуться такі, які, заявляючи про свої державницькі позиції, і на ділі діятимуть у дусі своїх заяв, будуть правильно балянсувати національні інтереси з інтернаціональними, то такі марксисти зможуть, очевидно, розв'язувати складні питання національних відносин, які неодмінно виникнуть при будові української держави.

Питання: Скільки правди є в концепції »комуністичної партократії«? Яка роля національних партократів у системі всесоветської партократії?

Відповідь: Що у російсько-советській імперії СССР існує влада комуністичної партократії, заперечувати не можна. Тільки факт існування комуністичної партократії аж ніяк не заперечує колоніяльної залежности національних республік від метрополії.

СССР — імперіялістична держава, де імперською нацією, тобто нацією, яка не зазнає національного гніту, є російська нація. Усі інші національності СССР зазнають національний гніт і перебувають у колоніяльній залежності від метрополії.

Колоніяльна залежність — от що визначає реальні відносини між національностями СССР. А »комуністична партократія« — це метод, який цій колоніяльній залежності служить.

Чи можна було фактом наявности місцевих коляборантів у колишній британській колонії-Індії заперечити тодішнє колоніяльне становище Індії? Я гадаю, що ні. У колоніяльних країнах завжди знайдуться коляборанти.

Російсько-советська імперія своїх коляборантів добирає з лав псевдо-інтернаціональної комуністичної партії і в цьому шархайському маневрі полягає різниця цієї імперії від імперій минулого. Але суть колябораціонізму лишається та сама. Українські, литовські, грузинські, єврейські та інші коляборанти виконують волю і служать імперії. Вони є знаряддям імперії, а не навпаки.

Добираючи з лав національностей своїх коляборантів, імперське ядро КПСС пильно слідкує за льояльністю своїх національних коляборантів. Згадаймо, скільки керівників КП(б)У — КПУ звинувачено у всякого роду національних ухилах протягом 60-ти років її »історії«? Уся ця »історія« — це період селекції саме тих

національних партократів, які найбільш задовольняли імперіялістичну політику Москви. На посту генсека ВКП(б) — КПСС незмінно — 31 рік — стояв Сталін. На посту ж першого секретаря КП(б)У — КПУ за час його »каденції« змінилася ціла низка осіб: Каґановіч, Косіор, Постишев, Хрущов, Мельніков (це ті, яких я пам'ятаю). Сталін міняв їх, як рукавички. Незмінно з 1964 року на чолі КПСС стоїть Брежнєв, а в національних компартіях і за його »каденції« керівники помінялися. Отже московські партократи — це »тверді« партократи, а національні партократи — пішаки у їхніх руках. Тільки один цей факт свідчить про підпорядкованість національних компартій та їхню залежність від центру, який здійснює добір національних коляборантів.

Вага і роля національних партократів у системі всесовєтської партократії абсолютно мізерна. Згадаймо хоч би той факт, що у всіх нацкомпартіях другим секретарем партії неодмінно є росіянин. Це око Москви за діяльністю »керівників« національної компартії.

Отже, розробляючи тему партократії, треба добре знати таємні пружини, які діють у її системі. Партократія в СССР стоїть на службі російсько-совєтської імперії. Така імперія існує, як існує в СССР і імперська нація. Справжні патріоти-росіяни визнають цей факт, як визнавав свого часу Герцен існування російської імперії, дарма, що у царів були коляборанти з числа поляків, українців, грузинів, тощо. І ніхто тоді не висував теорії »націократичної імперії«. Імперія лишалася російською, хоч її підтримувало чимало національних коляборантів.

Коли мафія Леніна створювала видимість державности у колоніях, то вона власне і мала на меті обманути народ і світ, замаскувати наявність колоніяльних відносин. На Україну, наприклад, були спрямовані окупаційні війська, зформовані у Росії, а для юридичного виправдання окупації були створені (у Москві ж таки!) компартія України, а потім і уряд. Це були маріонеткові утворення — пильно контрольовані імперською владою.

Колоніяльні відносини між метрополією та периферією маскували фіґури національних коляборантів на керівних партійних та державних постах. Їхня ж роля і права у партії були дуже мізерні. Українців у КП(б)У у перші роки її існування було лише 30-40 відсотків. Значить, не вони висували на керівні партійні пости фіґури українських коляборантів. Їх висували Ленін та ленінська мафія з метою маскування і за найменший неузгоджений з мафією крок усували їх з посади. Останнім часом так було із Шелестом, Мжаванадзе та іншими.

Отже »комуністична партократія« в СССР існує, стоючи на службі колоніяльної імперії. У так званих »національних« республіках вона маскує їхню колоніяльну залежність від метрополії. Роля національних партократів у кардинальних питаннях політики мізерна — вони підпорядковані центрові і мусять виконувати вказівки Москви, ні в чому не виявляючи своєї ініціятиви.

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Анатолій БЕДРІЙ

ПАСКВІЛЬ НА УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНУ РЕВОЛЮЦІЮ

Бібліографія української історії з часів Другої світової війни побільшилася книжкою д-ра Василя Вериги п. з. »Дорогами Другої світової війни«, опублікованою у видавництві »Новий Шлях« в Торонті, 1980 р., в серії видань Канадського НТШ, ч. 21, 259 сторінок. Автор обговорює »леґенди про участь українців у Варшавському повстанні 1944 р. та про Українську Дивізію 'Галичина'«. При кінці додана деяка документація.

І. Про українсько-польські взаємини

Перша частина книжки про відношення українців до Варшавського повстання займає 46 сторінок. В. Верига добре обізнаний з літературою про це повстання. Варшавське повстання розгромили німці під командою ген. СС Еріха фон дем Баха-Зелевського при великій співучасті російських військ РОНА (Русская Освободительная Народная Армия) під командою ген. Мечислава Камінського і відділів РОА ген. Власова.

Автор висновує, що на підставі великої кількости польських видань — »це одне жахливе обвинувачення українців у страшних злочинах, поповнених на цивільному населенні Варшави« (стор. 14), помимо цього, що жодна українська військова частина участи в здушуванні того повстання не брала. Було б доцільно, коли б д-р Верига був подав інформації про горлоріза Баха-Зелевського, який від 15-го червня до 30-го вересня 1943 року очолював команду »Банденбекемпфунґ« для поборювання Українського Національно-Визвольного руху. Бах-Зелевський вславився жорстокістю, масовим народовбивством українців, але рівночасно його війська зазнали з рук українських повстанців-націоналістів великих втрат (понад 3000 людей), за що Гітлер відкликав його з України.

Верига обговорює українсько-польські відносини під час Другої світової війни ще в розділах »Дивізія 'Галичина' в польській літературі« і »Дивізія і цивільне населення — бойова група Баерсдорфа«. Але, на жаль, він торкає лише питання відношення дивізії »Галичина« до поляків, а було б багато краще, коли б автор з'ясував це відношення на тлі загальної українсько-польської ситуації. Від 1942 року польське збройне підпілля систематично й масово винищувало українське населення на Поліссі і Холмщині, а згодом теж і на Волині та в Галичині.

Верига твердить: »Комусь однак ще й сьогодні залежить на тому, щоб польсько-українські відносини були якнайбільш напружені« (стор. 133). Не комусь, *а всім ворогам України* на цьому залежить. Треба було висвітлити історичну правду, що ініціятива ворожнечі була в руках поляків. Українці не йшли завойовувати польські землі. На-

впаки, українці шукали за союзниками в поневоленій Польщі проти спільного тодішнього ворога — німецького імперіялізму. Але щодо українців, то поляки пішли на співпрацю з німецькими расистами, щоб спільно винищувати український народ. В роках 1942, 1943 і 1944 вони знищили тисячі українців. Поданий Веригою діялог між Д. Палієвим і Гіммлером (стор. 132) дає лише частинну відповідь, що, мовляв, німцям залежало на скріплюванні ворожнечі між українцями і поляками. Але крім того, майже всі діючі тоді польські групи поборювали український націоналістичний рух. Українські державницько-самостійницькі сили боролися проти поляків не тому, що українці »хотіли різати« поляків, а тому, що поляки вороже ставилися до боротьби українців за свою соборну державу. Але Верига не висвітлює цих історичних фактів.

Коли ж чаша знущань і горя з рук польських шовіністичних банд переповнилася, то ОУН-УПА дала їм добру відповідь. В 1943-1944 рр. УПА-ОУН провела 201 збройних боїв з поляками. Була створена спеціяльна Команда Холмського Фронту, яку очолював майор Степан Новицький, член Проводу ОУН і Головний Інспектор Головного Командування УПА. Тому неповажно й наївно звучить твердження Вериги: »Можна сміливо твердити, що дивізія 'Галичина' чи, пак, Бойова група Баєрсдорфа, не поповнила жодного акту жорстокости на польському населенні« (стор. 105). Не ходить про вживання жорстокости, а про висвітлення доби, коли треба було зі зброєю в руках завзято боротися за існування нації проти нападів ворожих банд.

II. Ігнорування і фальшування історичних фактів про ОУН-УПА

В противагу до доброго опанування російських і польських бібліографічних даних про дивізію 'Галичина' та знання подробиць про варшавське повстання, В. Верига виявляє слабке знання історії української визвольної боротьби 40-их років. Миколу Лебедя він називає »краєвим провідником ОУН« (стор. 54), яким він ніколи не був. М. Лебедь перестав виконувати обов'язки Голови Проводу ОУН в травні 1943 р., коли то на його місце прийшов сот. Роман Шухевич. Отже, М. Лебедь не »очолював у Галичині« ОУН в той час, коли формувалася дивізія (стор. 79).

Фальшиво представлена дійсність на Україні в 1943-1944 роках: »дивізія 'Галичина' була неабиякою сіллю в оці совєтського командування. Очевидно, москалів турбувала не її мілітарна сила, але моральна та політична, що могла від'ємно вплинути на боєздатність українців-червоноармійців. Дивізія 'Галичина', як і Українська Повстанська Армія, була виявом всенароднього незадоволення московсько-совєтською окупацією України...« (стор. 73). По-перше, в площині чисельности Дивізія становила може одну десяту частину на найвищому пункті її сили перед Брідською битвою в порівнянні до сили ОУН-УПА. По-друге, в 1943-1944 роках Дивізія не могла вплинути на нікого, щоб переходив з Червоної армії на бік німців. Всі народи бачили, що це жорстока імперія, яка котилася до свого неминучого упад-

ку. По-третє, ОУН-УПА не воювала лише проти російських імперіялістів, але рівночасно і проти німецьких, які страшенно далися в знаки українському народові за роки 1942-1944, так, що загал народу був наставлений вороже так до німців, як і до росіян.

Твором фантазії автора, а не історичною правдою, є наступне твердження: »Про рейд партизанського відділу під командою С. Ковпака в Карпати, який відбувся у червні й липні 1943 р., ми вже згадували... як про один із засобів, який мав перешкодити у вербуванні добровольців до майбутньої Дивізії 'Галичина'« (стор. 84). Москва ще від половини 1942 р. творила партизанські відділи для боротьби з українським націоналістичним підпіллям. Американський учений Джон Армстронґ стверджує, що Москва вислала Ковпака найперше на Полісся і Волинь, куди не допустили його війська УПА під командою полк. Дмитра Клячківського. Тоді Ковпак дістав наказ піти зі своїм загоном на південь у Карпати, де головною його ціллю було нищення нафтових піль на Дрогобиччині[1]. Армстронґ правильно стверджує, що не так німці, як збройні відділи ОУН під назвою »Українська Народня Самооборона« знищили ковпаківців. Зі студій проф. Л. Шанковського довідуємося, що Ковпак був у боях з українським революційним підпіллям тоді, коли ще навіть не було проголошення заснування Дивізії 'Галичина'. А в Карпати він мав дістатися, щоб там творити бази для російської партизанки[2]. У виданні Команди УПА-Південь Станиславівського Тактичного Відтинка »Чорний Ліс« є твердження, що ціллю ковпаківців було перейти на Словаччину[3]. Не забуваймо, що ОУН-УПА мали добре поставлену розвідчу службу! Командиром націоналістичних військ, які провели операції проти відділів Ковпака, був пізніший командир Тактичного Відтинка УПА »Чорний Ліс«, підполк. Іван Бутковський-Гуцул, і ці операції »закінчилися цілковитим розгромом цього загону«[4]. Дійсність у Західній Україні в 1943 р. була така, що майже цілий терен був опанований з українського боку Організацією Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, і, власне, проти цієї сили в першу чергу воював Ковпак, як і десятки інших російських партизанських командирів.

Дебатуючи з ренеґатом-зрадником Петром Кравчуком, Василь Верита фальшиво представляє історичну дійсність, коли пише, що українська молодь йшла до УПА і до Дивізії »з бажанням визволити свій народ з-під жорстокого московсько-большевицького панування і сталінського терору« (стор. 87). Весною 1943 року майже вся соборна Україна була окупована німецькими імперіялістами. Саме проти них розгорілася визвольна боротьба Українського Визвольного Руху, як і проти російської партизанки. Щойно від половини 1943 р. Україну почали здобувати російські реґулярні війська. Тоді націоналістичний рух звернув свою зброю теж проти них.

1) John A. Armstrong: "Ukrainian Nationalism", 2-nd ed., p. 152.
2) »УПА« в »Історії Українського Війська«, 2-ге вид., стор. 660-661.
3) »Літопис УПА«, т. 4, стор. 71.
4) Там же, стор. 246.

Окремий розділ книжки В. Вериги має заголовок: »Дивізія 'Галичина' — збройне рам'я українського народу!« (стор. 141-177). Цей заголовок попереджений на протилежній сторінці (140) дуже непідходящою світлиною, на якій бачимо »публічну маніфестацію в Коломиї з нагоди проголошення формування дивізії«, на якій »промовляє губернатор Галичини д-р Отто Вехтер«. Це національно принизлива картина, бо цього представника расистського, народовбивчого колоніялізму треба було слухати з усмішкою на лицях і при звуках патріотичної музики зібраним українцям, з поміж яких напевно не одні погинули згодом з рук Вехтерових катів-садистів. В той самий час по всій країні народ піднімався до боротьби з нацистськими злочинцями, які вспіли вже вимордувати чи по-бандитськи закатувати на смерть тисячі найкращих українських патріотів. А недалеко від Коломиї відбувся цього самого дня (28 квітня 1943) великий бій збройних відділів ОУН з батальйоном Вехтерової »шуцполіції« (біля села Суходіл, Калуського повіту), в якому нацисти втратили 90 убитих. А на саме Христове Воскресіння 1943 р. ґестапівський садист Вірзінґ закатував у Берліні на смерть пор. Володимира-Федака-Граба, Крайового Провідника ОУН в Німеччині й Австрії.

Верига представляє Дивізію як головне або й єдине »збройне рам'я українського народу«. Він твердить: »Дивізія 'Галичина' мала бути ядром майбутньої української армії« (стор. 156). Ще виразніше це твердження подане в англомовнім додатку, де сказано, що »більшість народу покладала свої сподівання не на розгарячкованих революціонерів, але на більше розважливий Український Центральний Комітет« (стор. 205). Це явний історичний фальсифікат, бо, по-перше, засяг формальної дії Дивізії обмежувався до малої частини української території, бо лише до чотирьох областей на всіх 24 в УССР з-перед 1941 р., що в свою чергу не включали біля одної-третини всіх українських етнографічних земель. Для порівняння, УПА діяла в 13 областях та в Закерзонському Краю. Щобільше, збройне підпілля ОУН діяло майже в усіх областях, включаючи й окуповані румунами й мадярами землі. По-друге, чисельний стан ОУН-УПА був десятикратно більший від Дивізії, тобто народ безмірно більше горнувся до ОУН-УПА, ніж до УЦК. ОУН-УПА діяла перед постанням Дивізії і після її розформування. По-третє, ОУН-УПА мала без порівняння кращий всенаціональний, державницький і визвольний провід, ніж УЦК-івські »політики«. Згадати б лише деяких: ген. Роман Шухевич, ген. Леонід Ступницький, ген. Дмитро Грицай, полк. Дмитро Клячківський (переможець над корпусом ген. Баха-Зелевського), Ростислав Волошин, полк. Василь Сидор, Йосип Позичанюк, Ярослав Старух, Дмитро Маївський, полк. Олекса Гасин, Петро Полтава, М. Арсенич.

Верига твердить, що УЦК був »представником українського народу« (стор. 166). Це нісенітниця, яку дуже виразно заперечує сам голова УЦК, д-р В. Кубійович, який стверджує: »...влада дозволила українцям лише на заснування єдиної організації за статутом — Українського Центрального Комітету як допомогової організації... Статути для

УЦК опрацювала та видала сама німецька влада без української співучасти... Рамки накиненого владою статуту були досить вузькі: ми хотіли мати загально-громадську організацію, яка керувала б усім українським життям в ГГ (за вийнятком політики), відстоювала б і репрезентувала б українські інтереси перед німецькою владою, а дістали УЦК, що був своїм статутом нічим іншим, як лише загальною допоміговою організацією, сильно підпорядкованою прикрому доглядові німецької влади«[5]. Отже, УЦК був твором імперіялістичного окупанта, а не »представником українського народу«.

Непростимою фальсифікацією є замовчання автором існування в 1941 р. української держави. Він пише: »окупація не наступила внаслідок усунення українського національного уряду, а тільки через усунення іншої ворожої влади. З якою метою ця співпраця була наладнана (між УЦК та німецькою окупаційною владою — А.Б.)? Чи воювати *проти українського уряду,* чи проти окупанта, московсько-большевицької влади. З того видно, що жодного українського уряду не було в Україні ані тоді, ані перед тим... На зміну московсько-большевицькому урядові прийшов німецький окупаційний генерал-губернатор« (стор. 166). Але українська держава, створена Актом 30-го червня 1941 р., існувала на протязі місяців. З того бачимо, що Верига виступає проти української державности, її затаює, ігнорує. Про цю державу є сьогодні велика бібліографія й документи державних архівів. Автор має право на свої погляди щодо різних історичних подій, якими і так переповнена його книжка. Але автор, якщо він чесний і солідний дослідник історії, не сміє затаювати історичних фактів.

III. Гострі напади на ОУН і УПА

Авторові не так залежить на обороні доброго імені дивізійників, як на очорнюванню і применшуванню Українського Націоналістично-Революційного Руху. Верига примітивізує становище ОУН до Дивізії, представляючи його так, щоб в читачів, зокрема в дивізійників, викликати неприхильні емоції до націоналістів (стор. 55). Бо ОУН виразно розмежовувала політично-концепційне відношення до Дивізії, як формації в рамках німецьких збройних сил, від тисяч патріотичної молоді, яка опинилася в рядах Дивізії та бажала здобути військове знання, щоб використати його для боротьби за українську державу. А Верига навмисне і в гострій формі протиставить Дивізію до ОУН-УПА: »До Дивізії пішла національно свідома молодь... яка не вірила, або послухала тих, що не вірили в 'зелений ліс', як силу спроможну стати на прю одночасно з двома великопотугами: Совєтським Союзом і Німеччиною« (стор. 57). Автор кпинами збуває концепцію ОУН-УПА: безкомпромісової боротьби за УССД з усіма імперіялістами-окупантами України, реалізації всенародньої національної революції, активізації величезного потенціялу власних сил десятків мільйонів людей україн-

5) В. Кубійович: »Українці в Генеральній Губернії«, стор. 97-98.

ського народу, як теж спільного фронту визвольних рухів уярмлених націй.

Свою неприхильну настанову до ОУН-УПА автор хитро-мудро висловлює словами сот. Д. Палієва: »Світ повстанців і партизан дає народові хвилеву ілюзію сили і криє в собі абсолютну безвиглядність перемоги і хаос. Світ Дивізії, отой наш сірий світ, світ мало ефективний, дає надію на перемогу, на ліквідацію хаосу« (стор. 58). Автор повинен бути свідомим недоречности цього твердження, бо Дивізія фактично була знищена по кількох днях у той час, коли москалі мусіли вжити величезних сил для боротьби з УПА продовж багатьох років, щоб заставити її перейти на підпільні методи дальшої боротьби, якої не вдалося знищити продовж десятків років. Верига напевно мав на меті створити недовір'я до УПА-ОУН, принизити їх вартість і наголосити безперспективність підпільної революційної боротьби. Точно такі самі фрази можемо сьогодні почути з уст різних совєтських дисидентів, які захищають »єдину-неділиму« російську імперію і поборюють Український Національно-Визвольний Рух.

Автор уміє з білого зробити чорне, а з чорного біле: він твердить, що »з повстанськими відділами УПА совєтській пропаґанді було легше боротися, бо вона їх окреслювала назвою 'банд', а їх учасників 'бандитами' ... Щось такого не легко було зробити у відношенні до Дивізії, як регулярної військової частини« (стор. 64). Саме з ОУН-УПА було і є москалям найважче боротися, бо це рух, що виник не принагідно через добру коньюнктуру, а такий, що йому довіряють найширші кола народу, бо він є з народом, і він є частка народу. Дивізія мала цю перешкоду, що була формально частиною ворожої імперської армії, а тому Москва легко могла причепити їй ярлик вислужництва й запроданства, хоч абсолютна більшість вояцтва були примірними й активними українськими патріотами.

Автор неначе із задоволенням згадує якогось колишнього члена ОУН, якого чекісти напевно терором заломали й змусили до співпраці з ними. Не знати на якій підставі Верига називає його »провідним членом« ОУН, який »перейшов до большевиків« (стор. 78). Про цього Богдана Стечишина є згадка в книжці Петра Мірчука »Нарис Історії ОУН«, що він в 30-их роках був »торговельним помічником«. Після двосторінкового реферування КҐБівської дезінформації, автор робить таке заключення: »Якщо ж твердження Стецишина правильні, тоді Лебедь міг тільки радіти з того, що пропаґанда ОУН СД ... була настільки успішна, що не було з кого 'організувати не то дивізії, а й батальйону'« (стор. 79). Верига ставить майже знак рівняння між чекістами і українськими революціонерами-націоналістами, бо, мовляв, одні й другі змагали до того самого й пропаґанда одних та других нібито цілковито завела.

Автор чомусь називає повстансько-революційну боротьбу »скрайністю« (стор. 154), хоч десятки народів на різних континентах визволилися головно в наслідок вживання саме тієї найкращої визвольної стратегії. »Скрайність« — це має бути неправильна метода, а мудрою

політикою нібито було поступування УЦК — коляборантів з Німеччиною, бо це, мовляв, було »вибором меншого зла« (стор. 153). З великою дозою цинізму й кпин до національних героїв, він проливає сльози за тих, які »були жертвами так званої 'мобілізації'... Така акція — це вмирання для України ради вмирання, навіть тоді, коли Україна бажала, щоб для неї жити й працювати. Цю акцію (автор має на думці ОУН-УПА, але їх не називає по імені, — А.Б.) без перебільшення можна назвати не самооборонною, а радше самовинищенням. Вона давала нагоду обом окупантам ще більш жорстоко розправлятися із безборонним населенням...« (стор. 154-155). Коротко сказавши, діяльність ОУН-УПА для Вериги це один великий національний злочин.

Він підкреслює, що Дивізія складалася стовідсотково з »добровольців«, але про ОУН-УПА твердить, що туди »мобілізували« при помочі насилля, тобто проти волі побираних. Це явне перекручення історичних фактів: всі знають, що до Дивізії дуже багато людей попали силою, проти своєї волі, в наслідок різних обставин, чи то німецьких облав, чи так званого вибору між виїздом до Німеччини на працю або вступлення до Дивізії. Зате до УПА люди не то йшли добровільно, але голосилися подекуди такими масами, що треба було відсилати їх домів, бо не було змоги всіх зразу включити в повстанські лави.

Верига кількакратно атакує статтю в »Бюлетені Крайового Проводу ОУН СД« (р. 3, ч. 11, 1943) п. н. »Довкруги СС Стрілецької дивізії 'Галичина'«, яку він називає »чудернацькими міркуваннями« (стор. 155). Він висновує: »Ішлося в основному не про воювання з самими собою, але про рятування того, що можна ще було врятувати« (стор. 155). Насправді, в 1940-их роках проходила в Україні ґрандіозна всенародня визвольна боротьба, яку ворог старається затаїти. В. Верига робить точно це саме тому, що на його думку треба було комусь »рятувати« Україну, то цим зайнявся УЦК: »Як би там не було, а українцям треба було мати свою українську військову формацію... Дивізія 'Галичина' мала бути ядром майбутньої української армії« (стор. 156). І зразу для контрасту він нападається на ОУН-УПА: »Творення дивізії 'Галичина' в 1943 р. було газартною грою, але все-таки цей газарт був далеко менший, ніж поголовне вербування мужчин бодай в деяких околицях, зокрема молоді, до УПА... ми мусимо дійти до висновку, що 'бандерівська' ідея 'зеленого гаю', як й УЦКівська ідея дивізії 'Галичина', були нереальні« (стор. 157). А далі: »ані дивізія 'Галичина', ані УПА не могли мати можливостей, як це ми не раз без застанови кажемо, визволити Україну й тому немає що про те говорити« (стор. 158). Значить: »Не тратьте куме сили, спускайтеся на дно«. Концепцію національно-визвольної боротьби приходиться боронити не лише перед ворожою дезінформаційною диверсією, але і перед подібною дією деяких українських еміґрантів, які при помочі зфальшованої історії намагаються знищити її.

Верига фантазує: »Твердження чи пак інструкції авторів згаданої статті... були 'тласом вопіющим в пустині' й залишилися не здійсненим бажанням. Сама стаття може послужити документом... коротко-

зорости партійних політиків та їхнього незначного впливу...« (стор. 160). Це твердження — це хворе бажання запеклого ненавистю до націоналістів-революціонерів партійця, бо в дійсності було навпаки: всі прогнози ОУН сповнилися, народ пішов за революційним підпіллям і досі за ним іде.

Автор зі злістю нападає на тих, які вели визвольну боротьбу проти гітлерівських расистських напасників: »наші втрати в боротьбі з німцями були прямо фантастично великі« (стор. 161). Виходило б, що так, як в давніших часах, українці мали служити »гарматним м'ясом« для панівних націй і як барани даватися на заріз. Боротьба українців проти німецьких расистів розпочалася щойно тоді, коли німці виступили проти відновленої української держави і йшли в Україну з народовбивчими плянами. Не українці йшли завойовувати Німеччину, а німці Україну. Але Верига забороняє боронитися народові перед наїздом ворожої орди. Щобільше, український народ мав великі втрати доти, доки не виступив збройною силою у власній обороні. Вже від вересня 1941 р. німці проводили безкарні вбивства українців, грабунок всього від українського населення, що їм попадало під руки, і вивозили масово українців на невільничі роботи до Німеччини, де вони гинули сотнями й тисячами. До кінця 1942 р. втрати українського населення з рук польських шовіністів, чекістських партизанів і німецьких посіпак сягали на багато тисяч людей. Але в 1943 р. ситуація міняється. УПА завдає тяжких ударів польським бандам і українські втрати з рук поляків раптовно зменшуються. За два місяці боїв (серпень-вересень, 1943), війська воєнного злочинця Баха-Зелевського втратили 3.000 вояків. В той час УПА втратила 1.237 людей, а цивільне населення 5.000, що зменшило втрати до 2:1 в некористь українців. А чи втрати 7.000 української молоді під Бродами були зрівноважені ворожими втратами? В 1932-1933 роках український народ втратив 6-8 мільйонів людей, хоча не вів визвольної збройної боротьби. Під час війни сотні тисяч українців загинули в рядах Червоної армії. Щоб розгромити УПА в роках 1944-1952, Росія втратила понад 36.000 своїх найкращих елітарних військ. Але Веризі розходиться не про історичну правду, а про заперечення концепції національної революції.

З цим же наміром він пише: »Положення УПА... було дуже безнадійне... Кожний із учасників УПА, хто міг зрозуміти політичну ситуацію, ніяк не міг знайти логічного вияснення...« (стор. 162). Верига не спроможний зрозуміти універсальної правди, що кожний народ сам мусить боротися за своє буття незалежно від жертв. Тому він зовсім не сприймає цих величезних, прямо грандіозних морально-психологічних перемін внутрі українського народу, які сталися в 40-их роках.

Цікаво, що повище наведена авторова аргументація дуже нагадує німецьку й російську пропаганду проти українського революційного підпілля, мовляв, вся ця діяльність не має найменших виглядів на успіх. А ціллю ворожої пропаганди було і є морально заламати визвольний рух нескоримих, викликати в ньому зневіру й капітулянтські настрої.

У противагу до УПА, Верига ставить Дивізію: »Дух дивізії — це був дух українського народу« (стор. 162). Виходить, що ОУН-УПА були ведені ірраціональними, темними, примітивними партійними амбіціонерами, що були далекі від »духа українського народу«.

Антинаціоналістична мотивація Веригової книжки помітна в такім твердженні: »Може комусь це видаватися дивним, що українські націоналісти-революціонери ставляться з такою легковажністю, якщо вже не із зневагою, до колишніх дивізійників« (стор. 173). Автор тут здорово пробрехався, бо абсолютна більшість дивізійників є ревними членами або смпатиками саме революційної ОУН.

Свої наклепи проти ОУН-УПА Верига представив також у англомовних розділах в той спосіб, щоб у західнього читача викликати неприхильне наставлення до визвольної боротьби українського народу, очоленої ОУН-УПА. Він суґерує, що ОУН під проводом С. Бандери неначе не змагала за визволення України, бо, поборюючи німців, »допомагала ще більшому ворогові — росіянам«. А »поборюючи совєтськоросійську армію, вони не лише не допомагали перемозі альянтів, але також створювали знамениту нагоду для росіян, щоб ці могли винищувати всіх українських активістів, які відмовлялися виїхати на Захід« (стор. 184). Тут знову бачимо дивний збіг обставин: Веригова аргументація збігається з пропаґандою єдинонеділимських, в тому теж »дисидентських«, діячів до Заходу і до української еміґрації, щоб в ніякому випадку не давати допомоги українському революційно-підпільному націоналістичному рухові!

Верига підсуває західньому читачеві думку, що ОУН була проти дивізії 'Галичина' тому, що вона була якоюсь тоталітарно-диктаторською групою, бажаючи мати контролю над Дивізією, але це їй не вдалося осягнути (стор. 205). Верига висуває ще іншу думку (це все для Західнього світу!) про »кровожадність« ОУН, мовляв, революційна ОУН хотіла панувати над цілим визвольним рухом »навіть коли це означало пролиття крови інакомислячих співпатріотів« (там же). Такі наклепи мають посмак донощицтва-провокаторства проти Українського Націоналістичного Руху, зроблені перед чужим світом. Це теж м. ін. тактика »лови злодія«, щоб відвернути увагу чи вину від справжніх коляборантів-вислужників ворога під час Другої світової війни. Не інший висновок можна зробити і з чергового твердження Вериги: »її (тобто революційної ОУН, — А.Б.) пропаґанда збігалася з таємною польською і комуністичною аґітацією і погрозами проти дивізії« (там же).

IV. Пропаґанда орієнтації на расистських нацистів

В. Верига боронить ПУН-івську тезу з Другої світової війни, що єдиною правильною політикою для українців була орієнтація на співпрацю з нацистськими расистами, бо нібито не було доцільно воювати рівночасно на два фронти — проти німецьких і проти російських імперіялістів (стор. 57). »Йшлося радше про вибір меншого із двох лих,

щоб якось пережити до кінця війни« (стор. 60). Це опортуністично-коляборантська концепція, хоча її провідники знали, що гітлерівська Німеччина вороже наставлена до ідеї української держави й активно поборювала змагання українців за таку державу. Автор схвалює таку опортуністично-коляборантську політику: »Німецько-совєтська війна давала можливість позбутися совєтського режиму й ілюзії на національне визволення. У висліді цього різні підсовєтські народи творили на німецькому боці свої військові частини для боротьби з большевизмом... Мільйони совєтських громадян допомагали німцям у боротьбі з СССР« (стор. 61). Цікаво, що повища арґументація тотожна з ґеббелівською пропаґандою непередрішенства щодо державницьких змагань уярмлених націй, бо, мовляв, всі сили скеруймо на знищення сталінізму-комунізму. На мові реальної дійсности — це був заклик до уярмлених націй, щоб вони ставали рабами-унтерменшами німецької імперії.

Автор висуває абсурдну тезу про те, що большевицька преса затаювала існування »української військової формації по німецькім боці фронту« (стор. 65). В 1943 році Німеччина виявилася жорстокою колоніяльною потугою. Саме цей факт спричинився у великій мірі до піднесення моралі в російській імперській армії, бо московська пропаґанда спритно використовувала факти брутального німецького терору на завойованих територіях. Большевики максимально використали пропаґанду про коляборацію українців з »фашистами« і про »українських фашистів«, і ця пропаґанда досі багато шкодить зисканню на Заході приятелів для української антиколоніяльної визвольної боротьби.

Назадницько-антикварним є не соборницьке, а провінційно-галицьке думання Василя Вериги. Йому байдуже, що німецькі колоніялісти поділили Україну на кілька частин: »Райхскоммісаріят Україне«, »Ґоувернемент Ґаліціен«, »Трансністрію« і віддання Закарпаття мадярам. Зокрема в »райхскоммісаріяті« українців трактовано гірше худоби. Зате німці намагалися різними полегшами (напр., функціонування УЦК) сприяти зформуванню німецькофільської групи, знаючи, що в той спосіб не лише улегшуватимуть собі окупацію Західньої України, але й викличуть конфлікт на тлі соборництва між галичанами й рештою українців. При помочі різних полегш в Галичині, німці також зміряли розбити монолітність національно-визвольного руху. Протиукраїнська пропаґанда російських дисидентів та інших ворогів ідеї УССД досі наголошує існування »двох Україн«: »Західньої України«, де нібито існував сильний пронімецький рух і »України«, де такої пронімецької тенденції не було, а зате була нібито сильна русофільська тенденція та слабий самостійницький рух. Книжка Вериги сприяє антисоборницькому думанню.

В цьому пляні він актуалізує ідею Леґіону Українських Січових Стрільців, як нібито найреальнішої можливости відновити українські збройні сили. Висування ідеї усусусів для періоду Другої світової війни вказує на антиісторичне думання Вериги, який ігнорує ці собор-

ницькі процеси, що виникли в 20-их, 30-их і 40-их рр., завершенням яких був могутній соборницький націоналістичний рух. Тих, які ставили на легіонерську концепцію в 40-их роках, була горстка в порівнянні до націоналістів-соборників. Верига неначе хоче завернути історію України з 1943 року до 1914 р., коли УСС творилися майже в порожнечі, якщо мова про власне військо. Згадаємо, що тоді, коли проголошено творення дивізії, закінчився перехід до УПА на Волині й Поліссі 4.000 українських поліцистів, зформувався Штаб УПА з високих досвідчених старшин, діяло кілька військових підпільних шкіл, а продовж 1943 року УПА виросла до сили 50 куренів і 15 куренів неукраїнських військ, а все збройне підпілля разом перейшло 100.000 людей, включно з вісьмома куренями, які оперували на Правобережжі (УПА-Південь).

Свою германофільську настанову автор відмічує такими словами: »створення дивізії мало на меті скріпити українські позиції в німецьких окупаційних чинників...« (стор. 156). Але в той самий час по всій Україні розгорялася завзята боротьба проти німецьких окупантів. Реалізування Веригової політики було протиставленням до визвольної політики і мало на меті розбити одність національного табору впливом на податливі групи, щоб не воювали проти гітлерівських посіпак та покірливо сприймали статус колоніяльних рабів.

Верига не криється з перенаголошуванням своєї галицької політики: »Дивізія мала служити як чинник для покращання відносин в Галичині« (стор. 156). Доля всієї України була йому байдужа. Далі читаємо явну історичну неправду: »Не викликає сумніву, що існування дивізії чимало спричинилось до покращання відносин між українським населенням Галичини та німецькою окупаційною владою« (стор. 160-161). Факти посвідчують про раптове зростання протинімецької визвольної боротьби в західніх областях України: в червні 1943 р. постали в Карпатах 4 військові школи, в яких члени й симпатики ОУН масово переходили військовий вишкіл під керівництвом досвідчених старшин-націоналістів: сот. В. Сидора, майора Ол. Гасина, майора Ст. Новицького, полк. В. Євтимовича й інших. У вересні 1943 р. дійшло до великих боїв УНС з німцями в повіті Сколе, де німці втратили 200 людей. В жовтні почала діяти в Карпатах ОУНівська радіовисильня »Вільна Україна« під керівництвом Ярослава Старуха, яка без перерви аж до кінця німецької окупації закликала народ до боротьби проти звироднілих нацистських расистів. У листопаді були бої УНС з кількома тисячами німецького війська, а 30-го листопада УНС відбила наступ двох полків німців біля Самбора, знищивши 160 ворогів. В грудні УНС відбила наступ 30.000 військ СС-ів і визволила у протинаступі повіти Долина, Калуш і Коломия. В моменті ганебної втечі німецьких імперіялістів з України, УПА-Захід досягнула 29 регулярних куренів і 3 спеціяльні курені. Ворожнеча ОУН-УПА до нацистів дійшла до такого високого ступеня, що в березні 1944 р. воєнний суд УПА засудив на смерть курінного командира Порфіра Антонюка за коляборацію з

одною німецькою танковою дивізією. Весною 1944 р. військові школи УПА випустили 2000 старшин і 3000 підстаршин, а до листопада 1944 — дальших 450 старшин і 550 підстаршин. В червні 1944 р. УПА здобула велику перемогу над німцями на горі Лопатій, а в днях 9-16 липня 1944 р. дійшло до найбільших боїв між УПА-Захід і німцями в Скольському повіті, де ворог втратив біля півтисячі вояків.

Проте, Верига ставиться неприхильно до національно-визвольної боротьби ОУН-УПА, бо уболіває, що »до погіршення уже так незавидних відносин поміж німцями та українцями Галичини спричинилися теж і деякі безвідповідальні 'провідники' на місцях« (стор. 161). За боротьбу проти німецьких расистів він ганить революційну ОУН.

V. Висновки

Твір Василя Вериги п. з. »Дорогами Другої світової війни« — це явне пропаґування і звеличування коляборації деяких українців в часі Другої світової війни з німецькими імперіялістами та такої національної політики, яка може принести Україні волю єдино в наслідок ласки якоїсь великодержави, або в наслідок сприятливих обставин, коли російська імперія розпалася б під час якихось міжнародніх чи ґльобальних конфліктів. Книжка робить велику кривду дивізійникам-націоналістам.

Автор мав на меті не дослідити історичну дійсність під час Другої світової війни, а пропаґувати свою концепцію та громити концепцію Національної Революції, що її реалізувала революційна ОУН і УПА.

Він не то що не розкриває брутального німецького колоніялізму в Україні та поповнюваного ним народовбивства, але навпаки — його применшує, затемнює, і навіть боронить, мовляв, за десятки тисяч помордованих українців несуть вину не так німці, як українські революціонери-націоналісти, які нібито провокували німців поповнювати масакри українського населення. Верига злагіднює також вину росіян у народовбивстві українців, подаючи цей самий аргумент, тобто коли б українські націоналісти не піднімали повстанської боротьби проти них, то москалі не мали б причин до масового винищування українського патріотичного активу. Що за наївність! Що за нечуване перекручення історичної правди! З книжки Вериги виглядає, що єдині добрі вчинки під час Другої світової війни робили Український Центральний Комітет і Дивізія 'Галичина'. А національно-визвольна боротьба, ведена ОУН-УПА, це »лицарі абсурду«, збаламучені ілюзіоністи, зайва романтика »зеленого гаю«, легковажні хлопчаки, для яких смерть за Україну — це безглузда забава.

Видно, що Василь Верига перенасичений отруйною їддю проти націоналістів-революціонерів. Його книжка доповнить збірку пасквілів проти ОУН-УПА і рахуватиметься як історично дезінформативний твір.

Іван ЛЕВАДНИЙ

ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДРАМАТУРГ І ТЕАТРАЛЬНИЙ ДІЯЧ

У 140-ліття народження і 70-ліття смерти Марка Кропивницького

Український театр, що виріс з аматорських самодіяльних гуртків, а згодом із кількох мандрівних драматичних труп, від середини минулого століття почав буйно розвиватися. Цей театр висунув цілу плеяду визначних майстрів сцени — акторів, режисерів, драматургів та відіграв епохальну ролю могутнього культурно-освітнього чинника серед народу, сприяв національному самоусвідомленню селянства, майже суцільно неписьменного, показав на сцені минуле України, козацтво, Запорізьку Січ і, завдяки мандрівному характерові своєї діяльности, відвідував найвіддаленіші від міст села, запалював глядачів патріотизмом, був потужним засобом національного виховання. Одним із найвидатніших діячів українського театру став Марко Кропивницький, славний драматург, режисер, актор та організатор театральних колективів.

Народився Кропивницький 7-го травня 1840 року в селі Жеванівці на Херсонщині. Його батько, дрібний шляхтич, був управителем панського маєтку. Рано залишившись без матері, юний Марко, відданий на виховання до панських та священичих родин, терпів багато кривд і образ. Освіту здобув він у 1850-56 роках у Бобринецькому повітовому училищі і в тих роках вперше побачив аматорські вистави гуртка під керівництвом заїжджих артистів і був так захоплений, що сам прилучився до того гуртка й почав співати в його хорі.

В 1856 р. юнак вступив до Другої гімназії в Києві, але невдовзі мусів її опустити, бо не міг довести свого шляхетського походження, без якого за тогочасними приписами не мав права на гімназіяльні студії, і повернувся до Бобринця, де став працювати на канцелярійній роботі. Спроба вступити в 1862 р. вільним слухачем до Київського університету так само не увінчалась успіхом і Кропивницький залишається в Бобринці, працює по різних канцеляріях, знайомиться з Іваном Тобілевичем, що працював тоді також канцеляристом у Бобринці, і вони разом створюють аматорський драматичний гурток, провід у якому, з від'їздом Тобілевича до Єлисаветграду, перебирає Кропивницький. Його виступи в ролях Петра в »Наталці Полтавці«, Стецька у »Сватанні на Гончарівці«, Лопуцького в »Шельменкові-денщикові« вже тоді показали, що він має великий сценічний талант.

Бачачи бідність українського драматичного репертуару, складеного лише з кількох п'єс Котляревського, Квітки-Основ'яненка та Шевченка, Кропивницький задумує створити п'єсу й пише в

1863 р. в Бобринці свій перший твір »Микита Старостенко« з життя селян у перші роки після знесення кріпаччини. На цьому творі позначився великий вплив »Наталки Полтавки« Котляревського і »Назара Стодолі« Шевченка.

Героєм п'єси виступає молодий парубок-заробітчанин Семен, який повертається в рідне село із заробітків до своєї нареченої Одарки, до якої залицяється син місцевого старости Микита Гальчук. Проте вірна своєму слову Одарка стає дружиною Семена, другом якого є бідний наймит, сирота Іван Непокритий, що йде на військову службу, виручаючи Семена, і повертається калікою.

Підступний, мстивий Микита роками плекає думку помститися на Семенові, заздрячи, що йому віддалась Одарка. Але в фіналі п'єси він не наважується піднести руку з сокирою на Семена й п'єса кінчається братнім замиренням колишніх суперників.

Добре обізнаний з сільським життям, Кропивницький дав повнокровні, живі образи сільських типів, глибоко розкрив світ їхніх почувань і вдало використав у п'єсі народні пісні.

Залишивши в 1869 р. канцелярійну працю, Кропивницький цілковито віддається драматургічній творчості; в 1871 р. пише п'єсу »За сиротою і Бог з калитою«, вступає до народнього театру в Одесі, де вже перший його виступ 26-го листопада 1871 р в ролі Стецька зі »Сватання на Гончарівці« приносить йому шумний успіх. В 1872 році з'являється його інсценізація »Невольник« за поемою Шевченка. Після трьох років сценічної праці в Одесі, Кропивницький, під кінець сезону 1873 року, переходить до Харківського театру, де з великим успіхом виступає в ролі Виборного з »Наталки Полтавки«. В Харкові в 1874 р. вперше було виставлено п'єсу »Микита Старостенко« під назвою »Дай серцю волю, заведе в неволю«.

Ім'я Кропивницького стало загально знаним. На зимовий сезон 1874-75 року він був запрошений до Петербургу в театр на Крестовському острові. Його гра користувалась незмінним успіхом.

В 1875 р. Кропивницький, разом із видатною артисткою Марією Заньковецькою, на запрошення Львівського театру »Руська Бесіда«, їде до Галичини і протягом одного року керує цим театром, значно підносить мистецький рівень вистав, стараючись наблизити його до життєвої правди. Коли перед тим львівська артистка Емілія Бачинська в ролі Наталки, мати якої »по убожеству продала дворик, купила хатинку ... все була уквітчана французькими квітками і широченними шовковими биндами і не в запасці або в плахті, а в куценькій до колін дамчастій спідниці, що спіднизу була підшита десятьма біленькими спідничками, немов у кріноліні, у куценькому розмальованому фартушку, в панчішках та туфельках на високих закаблуках«. Кропивницький вивів Наталку згідно з авторським задумом Котляревського, як бідну, незаможну, селянську дівчину.

Повернувся Кропивницький з Галичини в 1876 році. В цей час вийшов руїнницький Емський указ про заборону української мови, літератури й театральних вистав.

П'ять років треба було чекати, поки частково були послаблені ті жорстокі обмеження. Вимушену перерву використовує Кропивницький для створення нових п'єс, в яких зображує зміни в житті пореформного села — розшарування селянства, збагачення сільської верхівки, розвиток лихварства, деморалізуючий вплив грошей та інших негативних явищ міста на патріярхальне село.

У драмі »Доки сонце зійде, роса очі виїсть« (1881 р.) він, зображуючи життя селян після реформи 1861 р., з великою теплотою характеризує постаті селянина Антона Завади, його доньки Оксани, парубків Степана Когута та Охріма, шевця Максима Хвортуна, підкреслюючи їхню високу моральність і протиставляючи жадібному користолюбивому шляхтичеві Воронову та його жінці. Головна героїня твору, Оксана, стає жертвою панської розбещености і сваволі. Кропивницький показує розкладницький вплив міста й влади грошей на вихідців з села — шевця Гордія Пивоварова і панську покоївку Теклю. Але у фіналі драматург зображує, що й у таких бездушних, жорстоких людей, як Воронови, пробуджується почуття милосердя та людяности в їхньому ставленні до знедолених селян.

Того самого року Кропивницький пише жартівливу оперету »Пошились у дурні«. Герої — скупі, жадібні на гроші, але обмежені в своїх поглядах господарі Кукса і Дранко протиставлені розумним і дотепним наймитам Антонові та Василеві, і своєю поведінкою доводять, що розум та сила не полягають лише в грошах. Пісня писаря з першої дії »За гроші і дурні розум купують« визначає зміст цього твору, спрямований проти руйнуючого впливу грошей на село.

Коли в 1881 р. були дозволені українські вистави, Кропивницький у складі драматичної трупи Григорія Ашкаренка започаткував у Кременчуці 18-го грудня 1881 року »нову еру« в історії українського театру — першу українську виставу після п'ятилітньої заборони й виступив у ній в ролі Виборного. Далі з цією трупою він відвідує Харків, а 10-го січня 1882 року починає вистави в Києві п'єсою »Назар Стодоля«, в якій грає ролю сотника Хоми Кичатого.

Користуючись послабленням урядових тисків, Кропивницький організує в 1882 р. нове театральне товариство. Поставлена в 1882 році драма »Доки сонце зійде, роса очі виїсть« була пізніше заборонена цензурою. Це не вражає автора, він пише нові твори.

У драмі »Глитай або ж павук« (1882 р.) Кропивницький зображує залицяння глитая Йосипа Бичка до доньки бідної вдови Стехи — вродливої Олени. Бичок уособлює нову силу, що народилась на селі після реформи. Він багатій і лихвар, що позичками розорює селян, тримає за допомогою шинкаря і сільської влади все село в своїх руках і обпутує всіх односельчан, дістає безкоштовних

робітників, спритно використовує темряву і недосвідченість селян. »Павук! Одне слово — павук!« — говорять вони про нього.

Фінал твору трагічний. Ошукана і збещещена Олена гине, а Бичка за її знеславлення наймит Андрій Когут карає смертю. Тричі заборонена до постави цензурою, драма з'явилась на сцені лише після того як Кропивницький дещо злагіднив фабулу.

Створений в тому самому році водевіль »По ревізії« дає гостру сатиру на тогочасну сільську владу, що її насадив на Україні російський уряд. Старшина Василь Миронович і писар Скубко є втіленням самодурства, безвідповідальности, самомоуправства — рис типових усім представникам тодішньої сільської адміністрації.

Коли з ініціятиви Кропивницького, Старицького, Заньковецької і Садовського постає 1883 р. в Києві об'єднана трупа з участю кращих українських артистичних сил, Кропивницький стає в ній головним режисером, здійснює кращі вистави, разом із трупою об'їздить цілу Україну, відвідує Білорусь, Польщу, Росію.

11-го липня 1884 р. в Ростові над Доном силами цієї трупи вперше була виставлена опера »Запорожець за Дунаєм« українською мовою з Кропивницьким у партії Карася.

В 1888 р. Кропивницький засновує власну трупу, ставить велику кількість вистав і відвідує з нею багато міст України та сусідніх країв.

У своїй черговій драмі »Дві сім'ї« або »Де зерно, там і полова« (1888 р.) він протиставляє дві родини: глитаїв Жлудів з їх лицемірством, ненаситністю, деспотизмом і бідняка Реви, члени якої відзначаються людяністю, добротою та високою мораллю. Відповідно окреслені і характери членів обидвох родин. Настя Жлудиха, жадібна на гроші, деспотична, засуджує свого молодшого сина Романа, що сватався до Хведоськи, доньки бідняка Реви. Старший брат Романа, Самрось, мріє стати поміщиком. Його жінка, Зінька, проти власної волі одружена з нелюбом, є мученицею в цій родині, де панує сваволя і все розцінюється на гроші. Вона протестує, бореться за свої права і врешті гине. Натомість у родині Реви зберігаються кращі звичаї і традиції, панує рівність між усіма домочадцями. Драма була заборонена цензурою.

Слідом за комедією »Чмир« (1890 р.) Кропивницький пише драму »Олеся« (1892), героєм якої виступає шляхетський вислужник Балтиз, що різними правдами й неправдами домігся багатства. Він і торгівець, і шинкар, і пан — з усього вміє витягнути користь. Совість, право, людська гідність замінені в нього фінансовими розрахунками. Протиставною постаттю Балтизові є його дочка Олеся, що виступає немов живе втілення моралі народу. Вона засуджує неробство, мріє стати лікаркою і працювати на користь народові.

Драма »Зайдиголова« (1893 р.) знову зображує згубний вплив влади грошей. Через них у селянській родині Захарка Лободи нема згоди. Гапка постійно свариться зі своїм чоловіком Захарком

і невісткою Домахою, Василь Лобода зневажає власну жінку і ввесь цей розбрат у сім'ї мало не доводить Домаху до самогубства і руйнації цілої родини.

В 1894 р. Кропивницький переробив свою заборонену цензурою драму »Доки сонце зійде, роса очі виїсть«, дещо пом'якшивши її драматизм і під іншою назвою »Нерівня« просив дозволу поставити. Але цензура знову не дозволила, закидаючи, що автор занадто перебільшив негативний вплив міста на село.

Драма »Перед волею« (1899 р.) уносить глядачів у кріпацькі часи. Герой-кріпак Юрко, що вміє гарно грати на скрипці, любить доньку свого пана, Орисю. І коли в неї народжується дитина, вона змушена затаїти це перед батьком, лютим поміщиком Підгайшим, що саме повертається з-за кордону. Відчуваючи лихо, Юрко намагається втекти з села, але його схоплюють панські челядники. Орися гине, а вражений поміщик-батько кається у своїх жорстоких поступованнях з людьми і заради щастя дитини своєї померлої доньки примирюється з Юрком. Фінал драми стверджує тріюмф »клясового миру« між кріпосником і кріпаком, який так заперечували соціялісти.

В 1900 р. Кропивницький вступив до трупи Саксаганського і Тобілевича. Так постало Товариство артистів під орудою Садовського і Саксаганського, куди входили і Кропивницький, Заньковецька та Тобілевич. Вистави відбувались з великим успіхом.

Вдруге переробивши свою драму »Доки сонце зійде, роса очі виїсть«, Кропивницький в 1900 році дав її до цензури і в лютому одержав дозвіл на поставу, але в серпні того самого року драма була знову заборонена. Щойно в 1903 р. її було дозволено і видруковано.

У наступній п'єсі »Розгардіяш« (1906 р.) Кропивницький зображує життя села в часі російсько-японської війни, яка важким тягарем лягала на селян. Усе селянство прагнуло поділити між собою запустілу панську землю, але боялось робити це само і очікувало на царську ласку. Фінал п'єси, де загін козаків бере під охорону поміщицьку садибу й починає розправу з селянами, розкривав, як виглядає ця царська ласка.

П'єса або »малюнок у трьох відмінах«, як назвав її Кропивницький, »Скрутна доба« (1906 р.) показує надії селян на краще життя, волю, загальне прагнення поділити панську землю, сходини й сутички на них різних поглядів. Думки селян поділяє ліберальний поміщик Деревицький, що виступає як їх дорадник. Знову бачимо приклад »клясового миру« всупереч пропаганді соціялістів.

У п'єсі »Старі сучки й молоді паростки« (1908 р.) драматург, ідучи в дусі того самого »клясового миру«, засуджує лихварство на селі, втіленням якого виступає герой, глитай Кирпа, що встановив дуже високу орендну платню на землю. Селяни, в яких ще

живі надії, навіяні недавньою революцією на поділ землі, домагаються знищення орендної платні. П'єса кінчається сценою гострої розмови землевласника з селянами, що орендували в нього землю, але без заколоту чи інцидентів.

Показуючи далі безвиглядність неорганізованої стихійної боротьби селян із гнобителем-самодержавством, Кропивницький у п'єсі »Зерно і полова« (1909 р.) показує безуспішну спробу страйку сільських наймитів-заробітчан з метою підвищення платні, щоб »підняти ціну на поденну«, але їх очайдушні намагання кінчаються невдачею і наприкінці п'єси царський урядник та вартівники люто розправляються зі страйкарями і вбивають їх провідника Хвилимона.

Остання хронологічна драма »Страчена сила« (1909-1910 рр.) присвячена зображенню страждань міської та сільської бідноти, поневірянь селян-наймитів, відставних солдатів, двірників, дітей і підлітків, змушених тяжко працювати за злиденну оплату. Драматург виразно натякає, що причиною страждань народу є невільницький стан, в якому перебуває Україна.

За своє творче життя Кропивницький написав 44 п'єси, як режисер здійснив багато вистав і як актор виконав безліч ролей, кращими з яких були сповнені народним гумором й оповиті тугою за рідним краєм Іван Карась, завзятий полковник Тарас Бульба, з могутнім характером і залізною впертістю, мудрий, передбачливий гетьман Іван Мазепа, грізний дволичний Хома Кичатий, жадібний, підступний Йосип Бичок, повний комізму козак Цибуля, самодур-старшина Іван Миронович та численні інші.

Помер Кропивницький 21-го квітня 1910 року і був похований у Харкові на міському кладовищі, де на могилі йому поставлено пам'ятник-погруддя.

Слава про цього відданого працівника українського театру, що безмежно любив його, писав для нього п'єси, сам ставив їх і виконував у них головні ролі, лишилась живою, викликала й викликає багато наслідувань новітніх драматургів, постановників і виконавців, що продовжують і розвивають традиції залишені ним для добра й розквіту рідної театральної культури.

*

Від Редакції: З приємністю публікуємо цю статтю літературознавця й історика проф. Івана Левадного, випускника філологічного факультету Київського університету, тепер пенсіонера, який живе в США.

Сподіваємося на дальшу активну співпрацю проф. І. Левадного з »Визвольним Шляхом«. На місці прожиття він активно співпрацює з ООЧСУ, а Головна Управа СУМ Америки надала проф. І. Левадному почесне звання Виховника II ступеня.

Д-р Б. КУЗЬ

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ДОПОВІДЬ Д-РА ІГОРЯ КАЧУРОВСЬКОГО НА УВУ

В циклі наукових зустрічей на Філософічному Факультеті УВУ відбулася у п'ятницю 19 червня 1981 р. літературознавча доповідь д-ра Ігоря Качуровського, відомого літературознавця, поета й прозаїка, перекладача з чужих літератур, який має ряд виданих своїх творів і перекладів з чужих літератур, що їх прихильно приняла критика.

Доповідача представив проф. В. Янів, ректор УВУ, і пригадавши теж раніщу доповідь прелеґента.

У дбайливо підготованому викладі доцент УВУ д-р І. Качуровський дав присутнім фахову літературознавчу оцінку »Антології польської псезії«, яка вийшла в 1979 році у видавництві »Дніпро« в Києві, в перекладах переважно сучасних українських крайових поетів і перекладачів. Опісля доповідач познайомив присутніх зі своїми перекладами з польської поезії, та коротко згадав про перекладницьку діяльність наших поетів на еміґрації.

Зупиняючись докладніше на процесі культурного і при цьому літературного обміну сусідніх народів та творчого проникання ідей і жанрів в поезію, доповідач розглянув коротко ще питання літературної політики. На цьому тлі прелеґент накреслив зокрема питання літературної політики в Україні вислідом якої є відсталість нашої літератури в окремих ділянках, передусім у виготовленні антологій поезії сусідніх народів; що нам бракує антології поезії багатьох народів американської, і еспанської, а також української в еспанських перекладах, вказуючи, що такі антології є в російських перекладах, та що така політика в Україні зводить нашу літературу до провінційного статусу.

Д-р І. Качуровський наголосив, що у відношенні до польської поезії зроблено певний поступок як до поезії слов'янської, у висліді якого маємо двотомну »Антологію польської поезії в українських перекладах«, що треба привітати як позитивний відгомін на працю поляків, але одночасно треба розглянути і деякі недоліки цього видання. Першим наглядним недоліком цього видання є те, що обидва томики мають інший зовнішний вигляд, інших упорядників і редакторів. Це, правда, заздалегідь подумано, щоб задовільнити цензурні відомства і власті. Дальшим недоліком є те, що не подано посторінково прізвищ перекладачів, як це вводиться у таких виданнях, зокрема в російських. Ці прізвища подані аж на кінці, при змісті кожного тому окремо, з тим розрахунком, щоб їх легше усунути у випадку потреби, не знищуючи антології.

Дальшим важливим недоліком є те, що не всі відомі поети ввійшли до цієї »Антології«, бо чомусь залишено хочби Вежинського, Лободовського та інших, а серед сучасних нема ні згадки про Чеслава Мілоша, який за свою творчість удостоївся минулого року нагороди Нобля.

Уважний читач зразу помітить, що в Антологію увійшла поезія переважно аполітична, що брак підбору оригінальних творів, в тому випадку патріотичних, що пропущено і промовчано не тільки кількох відомих поетів, але і твори, які були небажані впорядникам, чи редакторам. Так, напр., Ю. Словацькому, в характеристиці творчости пропущено його авантюрничу драму »Мазепа«, але не приховується »Полтаву« у творчості А. Пушкіна? Романтик Ю. Словацький удостоївся нового титулу »революційного демократа«, що більше б пасувало в цьому випадку Адамові Міцкевичу, відомому поетові й польському патріотові, і т. д. Таких пропущень і переоцінок у цій »Антології« значно більше.

Розглядаючи докладніше техніку перекладу, д-р І. Качуровський наголосив ціхи невдалого перекладу, що є наслідком незнання мови, переіначування значення окремих слів і думок, та »доповнень самого перекладача«, які міняють не тільки значення окремих образів твору, але й зміст. За приклад він навів працю д-ра Ігоря Вашетки, який, досліджуючи переклади »Дон Кіхота« Сервантеса в українській літературі, виявив, що »хибні місця« і неточності в цих перекладах постали наслідком того, що перекладачі, через незнання мови, користувалися російськими неточними перекладами, які вийшли з таких же французьких, і тому значно відходили від стилю і думок оригіналу. Доповідач навів ряд прикладів, якими доказував, що українські переклади з польської поезії є точнішими від російських, хочби через краще розуміння польської мови українцями, а з тим і кращого вичуття думок і духа польської поезії.

По черзі доповідач зупинився над оцінкою окремих зразків творів, що ввійшли до »Антології«, назвавши відомих перекладачів польської поезії на українську мову: Максима Рильського, Миколу Бажана, Дмитра Паламарчука, Миколу Лукаша, Марію Пригару (зі старшого покоління), а з новіших, молодших: Петра Тимочка, Л. Череватенка, Світлану Йовенко, В. Лучка, Д. Білоуса й інших. При цьому згадав про відомих перекладачів на еміграції: Михайла Ореста і Бориса Александрова (вже покійних), Яра Славутича, Олега Зуєвського, Святослава Гординського, Вадима Лесича, Марту й Остапа Тарнавських і інших, переклади яких появлялися в еміґрантських журналах »Київ«, »Нові Дні«, »Визвольний Шлях«, »Сучасність«. При цьому згадав, що наколи взяти, напр., під огляд польську поезію, то в цих перекладах можна знайти ті бракуючі в »Антології« зразки патріотичної польської поезії хочби цих поетів, які живуть на еміґрації. З вибраних перекладів можна видати і »Антологію« польської поезії, що доповнила б київське видання. Д-р Качуровський згадав, що він сам має Антологію світової поезії готову до друку вже кілька літ.

По черзі доповідач зупинився над своїми перекладами з польської поезії, зокрема Марії Конопніцької, Юліяна Тувіма і Чеслава Мілоша. Зразки цих перекладів гарною дикцією прочитав п. К. Бачинський. Серед прочитаних були: М. Конопніцької — »Ой, пішла б я на край світу« ..., Ю. Тувіма — »Відозва до псів« та »Пісня про білий дім«. Опісля сам перекладач прочитав свої два переклади з поезії Чеслава

Мілоша, а саме: »В моїй вітчизні« та одну сатиричну поему, але безіменну, якої перший рядок звучав: »Чи папороть те саме, що вугіль камінний«?

На цьому закінчив доповідач свою дбайливо підготовану доповідь та подякував присутнім за увагу.

Про українсько-польські літературні зв'язки в минулому говорив ред. Ігор Шенфельд. Він пригадав про передвоєнну спробу в кінці сорокових років видати »Антологію« української поезії польською мовою. Примірник такої Антології був виготовлений, але застряг в цензурі десь в 1938 році тому, що в ньому були включені зразки поезії небажаних польській владі поетів українського відродження. Подібна спроба була повторена і після війни, але тоді була вимога, що вибір поезії для перекладів зроблять наперед в Києві, а щойно тоді можна буде перекладати. Ця спроба теж не увінчалася успіхом, бо в цьому випадку теж домінували власті і цензура.

На кінець кілька слів про поему »Мазепа« Ю. Словацького сказав автор цих рядків, згадуючи, що Словацький представляє радше »гільтяйську постать« молодого Мазепи, а тому такий переклад в »Антології« був би може і не бажаний. Згадав теж про І. Франка та його відношення до творчости А. Міцкевича, та інших польських поетів.

Вечір був дбайливо підготований, проваджений на високому літературознавчому рівні і залишив добрі спомини любителям літератури.

НАЙНОВІШЕ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ В ЛОНДОНІ

МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ
CATARACT (БІЛЬМО)

у перекладі англійською мовою. 112 стор. плюс 12 репродукцій картин мистця — в'язня московських концтаборів. Книжка на доброму папері, в твердій обкладинці з ілюстрованою сорочинкою.

Цей автобіографічний нарис про арештування і перебування у московських концтаборах — високої літературно-мистецької якости твір, який заслуговує на розповсюдження в англомовних країнах серед письменників, літературознавців, науковців, студентів, журналістів, англомовних приятелів і знайомих, а також добра лектура англомовним українцям для ознайомлення з московсько-большевицькою дійсністю.

Ціна: у Великій Британії — £2.50 або $6.00.

Замовлення просимо слати:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.

БІБЛІОГРАФІЯ

Коваль Федір: **Спудеї.** Поезії. Видання Української Видавничої Спілки в Лондоні, Велика Британія, 1980 р. 32 стор., м'яка обкладинка.

Терлецька Ольга: **Любій Україні з чужини.** Збірка поезій. Видання Авторки під патронатом Крайової Управи СУА. Мельборн, Австралія, 1980 р., 231 стор., м'яка обкладинка.

Шалапай Тоня: **Пелюстки,** поезії, накладом авторки, Лондон, Англія, 1981 р., 56 стор., м'яка обкладинка.

Альманах »Гомону України« на 1981 р., Бібліотека В-ва »Гомін України« ч. 52. Зредагував Василь Дідюк. Торонто, Канада, 1981 р., 159 стор., м'яка обкладинка.

Календар »Слово« на рік 1981, В-во »Вільне Слово«, редактор С. Росоха, Торонто, Канада, 1981 р., 144 стор., м'яка обкладинка.

Збірник матеріялів для відзначення 40-ої річниці Акту відновлення Української Державности 30 червня 1941 р. виданий Комітетом для відзначення 40-ої річниці відновлення української державности 30. 6. 1941 р., Вел. Британія, 1981.

До нашої участи в »Правозахисному Мадриді«. Видання Закордонного Представництва Української Гельсінської Групи, грудень 1980 р.

Документи українського патріотичного руху 1980 р. Додаток до Вісника репресій в Україні. Випуск 7, 1980 р.

Річний Звіт з діяльности Крайової Управи СУМ у Великій Британії за 1980 рік, Тарасівка, Англія, 1981 рік.

Вісник, суспільно-політичний місячник, орган Головної Управи ООЧСУ у США, чч. від травня до грудня за 1980 р. і січень-лютий 1981 р.

Наш Фронт, суспільно-політичний журнал в Австралії, орган ЛВУ в Австралії, чч. від січня до березня за 1981 р.

Сучасність, журнал літератури, мистецтва та суспільного життя, Мюнхен, ч. 3-4 за березень-квітень 1981 р.

Українська книга, квартальник бібліографії і книгознавства Т-ва українських бібліографів, Українського бібліотечного т-ва Америки та Бібліографічної комісії НТШ. Філядельфія, США, чч. 3, 4 за 1980 р.

Дзвони, літературно-науковий журнал, видає Філософічно-гуманістичний факультет УКУ, Рим-Дітройт, ч. 4 за 1979 р. і ч. 3-4 за 1980 р.

Наше Життя, журнал Союзу Українок Америки, Нью-Йорк, чч. 1, 2 за 1981 р.

Авангард, журнал української молоді та студентства. Видання ЦУ СУМ, Нью-Йорк, ч. 5, 6 за 1980 р.

Крилаті, журнал українського юнацтва. Видання ЦУ СУМ, Брюссель, чч. від січня до квітня за 1981 р.

Життя і Школа, науково-педагогічний журнал, ч. 2 за 1981 р., США.

Юні Друзі, журналик для молоді, видає Союз Українців у Великій Британії, Лондон, Англія, чч. 1, 2 за 1981 р.

Патріярхат, видає Управа УПСО, США. Число за лютий 1981 р.

Церковний Вісник, двотижневик, видає Українська Католицька Парафія свв. Володимира і Ольги в Чікаго, США. Числа за 7-го вересня, 5-го жовтня і 30-го листопада 1980 р.

Церква Мучеників, видає »Поміч для Церкви в потребі«, окреме число двомісячника »Відгомін любови«, ч. 2 — березень 1981 р. Кеніґштайн, Німеччина.

Alma Mater, журнал питомців Української Папської Колеґії св. Йосафата в Римі, ч. 50 за квітень 1981 р.

Бюлетень Лондонського Відділу Українського Крайового Патріярхального Об'єднання Мирян Помісної УКЦеркви у Великій Британії, чч. 2, 3-4 за 1981 р.

Зв'язковий Листок для мирян Помісної УКЦ у Великій Британії, ч. 2, 1981 р.

Листок Комітету Оборони Традицій Української Католицької Церкви в Ньюарку-Ірвінґтоні, США. Число 7 за серпень і число 8 за жовтень 1980 р.

Євангельський Ранок, видає Українське Євангельське Об'єднання в Північній Америці. Чч. за жовтень-грудень 1980 р. і січень-березень 1981 р.

Післанець Правди, орган Українського Місійно-Біблійного Товариства та Об'єднання Українських Євангельсько-Баптистських Церков у США. Числа за січень-лютий і березень-квітень 1981 р.

Нове Життя, видає »Північна Місія для Сходу«, Ґетеборґ, Швеція, чч. 55, 56, 57 за 1981 р.

Слово про дійсних рідновірів, видання Духовного Вогнища Рідної Віри, на чужині, 1981 р.

Нові скрижалі, орган Ради ініціяторів Соборного Храму Рідної Віри. Квартальник, Вінніпеґ. Число 1 за січень-березень 1981 р.

Бюлетень Комітету Українців Канади, ч. 4 за жовтень-грудень 1980 р.

Інформативний Листок СУСТЕ, чч. 44, 45 за 1981 р. Рим, Італія.

Інформаційний Бюлетень Бібліотеки Симона Петлюри в Парижі, ч. 43 за січень 1981 р.

Вісті із Сарселю, Неперіодичний бюлетень. Акції-С, ч. 22 за грудень 1980 р. і ч. 23 за січень 1981 р., Париж-Мюнхен.

Blażeyovsky Dmytro: **Byzantine Kyivan Rite, Metropolitanites, Eparchies and Exarchates, Nomenclature and Statistics.** Published by the Ukrainian Catholic University, Rome, Italy, 1980, 171 pp., soft cover.

Stecyk Irene: **Mazeppa, Prince de L'Ukraine,** roman Ballad, 1981, 219 pp., soft cover.

Topalovich Zhivko, Dr.: **Social Democracy: What is it?** The birth of Socialism and Communism in Yugoslavia. Published in London, England by Voive of the Serbian Community, 1981, 72 pp.

Mitteilungen No. 17, Minchen 1980, 420 pp., soft cover.

The Captive Nations, Published by the "Captive Nations Committee", Bradford, England, 1981, 58 pp., soft cover.

The Ukrainian Review, a Quarterly Magazine devoted to the study of Ukraine. Published by the Association of Ukrainians in Gt. Britain. No. 4, Winter 1980 and No. 1, Spring 1981.

ABN Correspondence, a Bulletin of the Anti-Bolshevik Bloc of Nations, Munich, West Germany, No. 1, January-February and No. 2, March-April 1981.

L'Est Europeen. Revue bimestrielle, Paris, France. No. 175 Janvier-Fevrier 1981, No. 176 Mars-Avril 1981.

Ad Astra, official Journal of the Ukrainian Flying Club (LUK), Toronto, Canada, No. 1 May 1981.

Kultura. Revue Mensuelle, Instytut Literacki, Paryż, Nos 1, 2, 3, 4, 1981.

Przegląd prasy zagranicznej. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Londyn. Mai-Listopad 1980, Styczeń, Luty 1981 r.

Sobornost incorporating **Easter Churches Review.** Published by the Fellowship, London, England, No. 1, 1980.

Ціна цього числа в Кольпортерів і Заступників — £1.50 або 3.50 ам. дол. Всіх Кольпортерів і Передплатників поза Великобританією просимо розраховуватися з нашими Заступниками. Про кожну зміну адреси просимо повідомляти головну Адміністрацію в Лондоні.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБІ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.